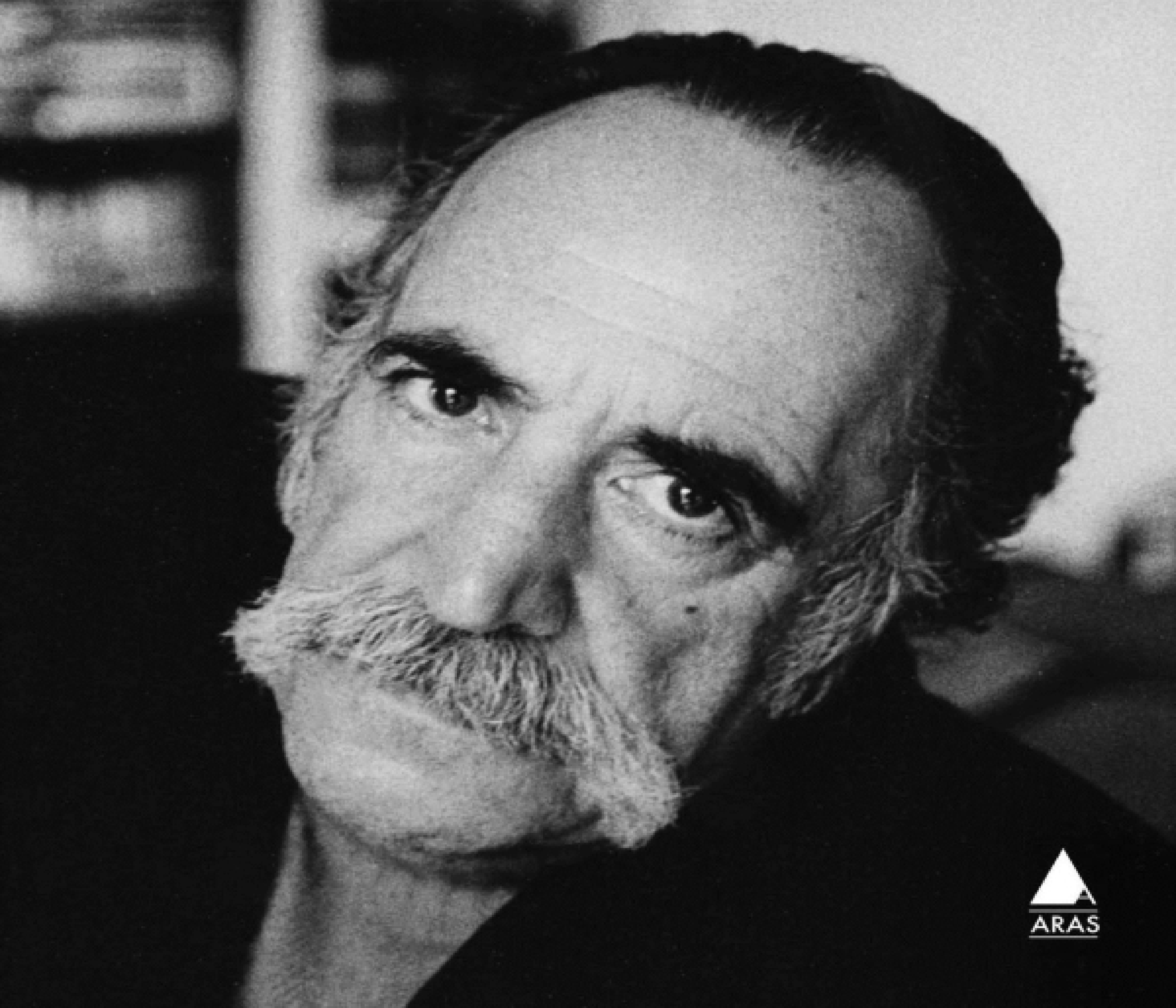
ÖYKÜ

WILLIAM SAROYAN

Ödlekler Cesurdur

ARAS

usul gereği

Bu kitap, William Saroyan’ın yayımlanmış çeşitli öykü

kitaplarından derlenmiş on dört öyküden oluşmaktadır.

Metinde birtakım kavramlar (*) işareti ile verilmiş ve

dipnotlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Orijinal metinde Ermenice veya Türkçe olarak geçen kimi kelimeler italik

dizilmiştir. Zaman zaman yazar da vurgu yapmak amacıyla

italik yazımı tercih etmiştir.

Türkçe yazımda, Ömer Asım Aksoy’un

Ana Yazım Kılavuzu (Epsilon Yay.) temel alındı,

Necmiye Alpay’ın Türkçe Sorunları Kılavuzu’ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

yayıncının notu

ÖDLEKLER CESURDUR

ÖYKÜ

WILLIAM SAROYAN

ÇEVİREN

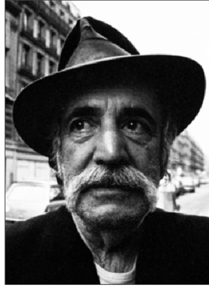
OHANNES KILIÇDAĞI

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
William Saroyan
Ödlekler Cesurdur
Permission to reprint by the
Trustees Leland Stanford Junior University

Special thanks to
Robert Setrakian and Dickran Kouymjian
William Saroyan Dizisi Editörü
Aziz Gökdemir
Kapak Fotoğrafı
Ara Güler
Kapak Tasarımı
Mehmet Sinan Niyazioğlu
Birinci Baskı: Şubat 2001, İstanbul
İkinci Baskı: Şubat 2010, İstanbul

William Saroyan

WILLIAM SAROYAN

1908 - 1981

Fotoğraf: Ara GÜLER

William Saroyan, Bitlis'ten Amerika'ya göç etmiş Ermeni bir ailenin, orada doğan ilk ferdi olarak 31 Ağustos 1908'de Kaliforniya eyaletinin Fresno kasabasında dünyaya geldi. Bir Presbiteryen rahibi olan babası, Saroyan üç yaşındayken ölünce, annesi, Saroyan'ı ve üç kardeşini yetimhaneye vermek zorunda kaldı. Yetimhanede geçirilen beş yıldan sonra çocuklar annelerine kavuşarak Fresno'da yeniden bir araya geldiler.

Eğitim sistemiyle yıldızı bir türlü barışmayan Saroyan on beş yaşında okulu terk etti. Aralarında cenaze işlerinin de bulunduğu, insana pek de ilham vermeyen birçok işte çalıştı. Asıl hedefi yazar olmaktı, bunun için bir yandan da öyküler yazmayı sürdürüyordu. Öyküleri birçok editör tarafından geri çevriliyordu. Yazmaktan neredeyse vazgeçmek üzereyken, açlıktan ölmek üzere olan genç bir yazarı anlatan "The Daring Young Man on the Flying Trapeze" adlı öyküsü Story dergisi tarafından 1933 yılında kabul edildi. Bu, Saroyan için bir dönüm noktasıydı. Derginin editörlerinden hiçbir davet almadığı halde, onlara, 1934 yılının Ocak ayı boyunca her gün yeni bir öykü göndereceğini yazdı. Gönderdi de. Kısa sürede öyküleri The American Mercury, Harper's, The Yale Review, Scribner's, The Atlantic Monthly gibi dergilerde yayımlanmaya başladı. 1934 yılının Ekim ayında Randon House yayınevi Saroyan'ın "The Daring Young Man on the Flying Trapeze, and Other Stories" isimli kitabını yayımlamaya hazırdı artık. Kitap o yılın en çok satan öykü kitabı oldu. Saroyan edebiyat dünyasına bomba gibi düşmüştü.

Bundan sonra, artık hep yazdı, yazmaktan ve gezmekten başka bir iş yapmadı. Bir süre Paris'te yaşadı. İçki ve kumar alışkanlığı yüzünden inişli çıkışlı bir grafik gösterse de elli seneyi aşan, başarılı ve üretken bir kariyer ortaya koydu. 1939 yılında The Time of Your Life adlı oyunuyla Pulitzer Ödülü'nü kazandı ama bu eserinin diğerlerinden ne daha iyi ne de daha kötü olduğunu söyleyerek ödülü reddetti.

Saroyan hayatı boyunca altmışı aşkın kitap –öykü, oyun ve roman– yazdı. Düzyazıda kendine özgü bir tarz yarattı. Akıcı, konuşur gibi, coşku dolu bu edebi tarz kendi adıyla **"Saroyanesque"** olarak anılır oldu.

Kendisinin de söylediği gibi, öykülerinde tek bir şeyi anlatır Saroyan; insanı. Yazarken içten ve yalındır. Onun eserlerinde, süslü tabirler, söz oyunları aramak boşunadır; aslolan, öykünün bütünü ve konudur.

William Saroyan, klasik tabirle hızlı bir hayat yaşadı, dünyayı ve bu arada ata yurdu Bitlis'i gezdi, evlendi, boşandı, sonra aynı kadınla tekrar evlendi, sonra yine boşandı. 1981 yılında, doğduğu yerde, Fresno'da öldüğünde, adı Amerikan edebiyatının en iyi kısa öykü, roman ve oyun yazarları arasına çoktan yazılmıştı.

Köklerine ve atalarının kültürüne bağlılığıyla, 1935'te, Avrupa gezisinin bir durağı olarak Sovyet Ermenistanı'nı ziyaret etmiştir Saroyan. 1978'deki üçüncü ve son ziyaretinde, yetmişinci yaş gününü de dostlarıyla birlikte orada kutlar. Vasiyeti üzerine, naaşının bir bölümü Erivan'daki ünlüler panteonuna gömülür.

Önsöz

William Saroyan kendisini dünyaya tanıtan ilk kitabı Uçan Trapezdeki Cesur Genç Adam'ı 1934 yılında, yalnızca 33 günde yazdı: her güne bir öykü düşmüştü. Tam otuz yıl sonra, bir kez daha bir aydan fazla bir süre masa başına oturup, her gün yeni bir anlatı kaleme alarak ilkinin iki misli kalınlıkta yeni bir basım hazırladı. Bu yorucu projeyi 1964 ilkbaharının başında bitirip hemen ardından da ilk (ve tek) kez kalkıp Türkiye'ye geldi, ülkenin batısından doğusuna uzanan bir yolculuk yaparak Saroyan ailesinin kendisi ve ağabeyi Henry dışındaki bütün fertlerinin doğduğu Bitlis'i ve halkının binlerce yıl yaşadığı çevre kentleri, kasabaları, köyleri gezdi.

Ünlü yapıtı Yüreği Dağlarda Olan Adam'ın anakişisi gibi onun da yüreği hep buralarda, bu topraklardaydı. Tabii vatan sevgisini ancak dışlayıcı, kovucu, hükmedici bağlamlarda düşünebilenler, "yüreği bu topraklardaydı" deyişini rozetini taşıdıkları tarafa göre "gözü bizim toprağımızdaydı" ya da "bizim davamızın adamıydı" şeklinde algılamakta ısrar edebilirler. Vatanın, kan dökmenin kutsandığı değil, birlikte yaşanan, insanların düşlerini paylaştığı, birleştirdiği bir dünya; korkunun değil, insana saygının egemen olduğu bir yer olduğunu kavrayabilmek sonuçta bir olgunlaşma sorunu.

Bu olgunluğu, birleştiriciliği Saroyan'ın yazdıklarında kolayca görebiliyoruz. Yurdunu ancak masallarda, anlatılarda tanımış, anadilini yedeğe alarak başka bir dilde tüm bir kültürü, ulusu yeniden kuran, kurgulayan bir yazarın cümlelerinde sloganlara pek rastlayamamamız ancak bu şekilde açıklanabilir.

Elbette bundan eleştirel bir bakış açısının olmadığı sonucu çıkarılmamalı. Burada yeni dostlar edindi Saroyan. Hemen her gittiği yerde çiçeklerle, güleryüzle karşılandı, ama bir yandan da zengin bir geçmişin yıkıntılara indirgenmiş haliyle her adımda karşılaşmanın yarattığı hüzün onu rahat bırakmıyordu. Fakat ilk öykülerinden beri var olan bu temayı sık sık gülmeceye dökebilmesi, şematik sınıflamalara rağbet etmeyip evrensel portreler çizebilmesi onu sürgün edebiyatında apayrı bir yere oturtuyor.

Doğu Ergil'in "geri dönmesinler diye mezarlar bile tahrip edildi" şeklinde vurguladığı insan-toprak bağını, göç etmiş bir Ermeni ailenin Amerika'daki ilk cenazesini iple çeken bir akrabada ölümsüzleştiren alçakgönüllü bir başyapıt olan ve elinizdeki seçkide de yer alan "Madness in the Family"

[Ailede Delilik] adlı öykü Saroyan'ın bu ayrıcalıklı konumunu, ve onun düşünce âleminin zenginliğini ortaya koyan örneklerden yalnızca biri.

Aras Yayıncılık'ın William Saroyan dizisi, yazarın şimdiye kadar bunca kitabının yayınlanmasına karşın Türkiyeli okurdan büyük ölçüde esirgenen bu zenginliği, çeşitliliği, ilk şiir ve öykülerinden son dönem yapıtlarına, dışarıda tanındığı halde ülkemizde bilinmeyen ürünlerine, kapalı kutularda kalmış yazılarına, söyleşilerine, sohbetlerine, ve onun hakkında söylenenlere doğru uzanan geniş bir örneklemeyle sunmayı amaçlıyor.

Kişisel amacıma gelince, Aras'taki dostlarımla tanışmama vesile olan yazarın, bu kitaplarla yeni köprüler kurulmasına aracı olmasını istiyorum. İnsandan insana, halktan halka, geçmişten geleceğe…

Aziz Gökdemir

Ailede Delilik

Delirmek bizim ailenin özelliklerinden biriydi. Bir erkek delilik geçirinceye kadar hâlâ çocuk sayılırdı. Eğer hiç geçirmemişse, geçirenle bir olmazdı. İçimizde deliliğe yakalanmadan otuzunu bulan pek azdı. Yüzyıldan fazla bir süredir ailede hayatını hiç delilik geçirmeden tamamlayanların sayısı iki veya üçtü. Birçokları bu yolculuğa birkaç kez çıkmışlar, akılları gidip gelmişti. Ondan sonra da onlara bilge kişi, hatta ve hatta kutsal kişi gözüyle bakılmıştı, sanki Kudüs'e hacca gitmişlerdi. Aslında bir bakıma öyle de denebilirdi.

Kadınlara gelince, iş biraz daha farklıydı; kadınların birçoğu da bu yolculuğa çıkmış olmalarına rağmen ailenin diğer kadınlarının da yardımıyla bunu gizli tutarlardı. Bu yolculuğa çıkan kadınlar çocuklarını, kardeşlerini, anne-babalarını, ninelerini, dedelerini ve de kendi kendilerini reddetme eğilimi içinde olurlardı. Onların delilikleri haklı ve anlaşılabilirdi, bu da işin gizli tutulmasını nispeten kolaylaştırıyordu. Aslına bakarsanız kadınlardan, ilişkilerinde diplomatik bir tavır içinde bulunmaları o kadar katı bir şekilde talep ediliyor ve bu durum erkekler tarafından o kadar doğal ve olması gereken bir şeymiş gibi algılanıyordu ki pratik olarak delilik daima kadınların başındaydı zaten.

Erkeklerin deliliğinin çeşitli geleneksel şekilleri vardı. Tanrı'yı, İsa'yı veya Hıristiyanlığı inkâr bunlardan biriydi; çünkü Baba, Oğul, Kutsal Ruh ve kiliseden, beladan başka hayır geldiği görülmemişti. Yaygın olan başka bir delilik şekli de, insan ırkının cani ve aşağılık olduğuna dair hem antik hem de çağdaş ispatlara dayanarak, insan ırkının toptan reddiydi. Yalnız delinin kendisi bu reddedilme işinin dışındaydı. O, deliliği süresince, ister uzun ister kısa olsun, kendini insan soyunun biricik ve tek umudu olarak görürdü. Ona göre karısı bir yabancıydı, bir çatlağın kızı. Çocukları genetik biliminin ona oynadığı kötü bir oyundu. Kardeşleri ahmaktı, anne-babası ise uyurgezer.

Başka bir tür delilik de her şeyin boş, her şeyin faydasız ve umutsuz olduğuna dair hasıl olan inançtı.

Babam Manak, Bitlis'te bilge ve değerli bir kişi olarak görülürmüş; çünkü o deliliğe yolculuğunu daha on ikisine gelmeden yapmış, eh bu da pek sık rastlanan bir şey değilmiş. Deliliği süresince hayatına ve işine her zamanki

gibi devam etmiş; yalnız insanlar ondan çekiniyorlarmış; çünkü ona bakan herkes onun kendi âleminde yaşadığını, hoşbeş etmeye tahammülü olmadığını görüyormuş. Deliliği geçirince babam zor biri olup çıkmış. Yaşlıların sorduğu bütün zor soruları hatasız olarak şıp diye cevaplıyormuş. İçinden çıkılması en zor anlaşmazlıklarda babamı hakem yaparlarmış ve iki taraf da o ne derse hemen kabul edermiş.

Aile toplanıp Amerika'ya, ilk önce New York'a, sonra Kaliforniya'ya gelince, ailevi delilik sürmüş ama şekli değişmiş. Tabii, bu da beklenebilir bir şeymiş, ne de olsa Amerika hepten başka çeşit bir ülke. Ailenin Amerika'da gömülü tek bir ferdi dahi yokmuş. Hepsi de yerin üstünde, Amerikan toprağına sağlam basarak hayatlarını sürdürüyorlarmış, kimi zaman karpuz satarak, kimi zaman bağda çalışarak.

Bir yandan Fresno'daydık, bir yandan hiçbir yerde. Ölüm içimizden birini yakalamadığı, biz de onu gömüp orada yattığını bilmediğimiz sürece nasıl herhangi bir yere ait olabilirdik ki?

Aslında bu, deliliğin, Merced Caddesi'ndeki Bloom Brothers'da terzi olarak çalışan dayım Vartan'da aldığı şekildi.

Her akşam eve döndüğünde karısına ve annesine şu soruyu soruyormuş: "Daha kimse ölmedi mi, bu korku dolu yalnızlığımıza, bu amaçsızca savrulmamıza, bu boşluğa ve köksüzlüğe son verecek biri?" Ve her akşam sülalenin bütün fertleri sağ olmak bir yana, daha güçlü ve daha semiz bir hale geliyorlardı.

Vartan'ın, Yeni Dünya'nın sebep olduğu yeni bir çeşit delilikten mustarip olduğu, çocuklar da dahil ailede herkes tarafından duyulmuştu. İçimizden birinin ölmesini ve gömülmesini istiyordu. Böylece hem o hem de biz bir geleneğin başladığını, bir kültürün geleneği takip edeceğini ve sonuç olarak Kaliforniya Fresno'da, yani Amerika'da olduğumuzu ve muhtemelen de orada kalacağımızı bilebilecektik. Kolay korktukları varsayılan çocuklar deliliği süresince Vartan'la eğlendiler; içlerinden birine bakıp "Lütfen ağzını aç" diyerek şöyle bir baktıktan sonra "Her şey yolunda," dediği zamanlarda bile gene de eğlenmekten geri durmadılar. Ama yaşlı erkekler, Vartan kendilerine manalı manalı bakınca rahatsız oluyorlardı; aynı şekilde kadınlar da, özellikle aileye gelin gelmiş kadınlar şöyle bağırmaktan kendilerini alamıyorlardı:

“Bana öyle bakıp durma. Sağlığım mükemmel, taş gibiyim, ayrıca da hamileyim.” Sonra kadınlar kocalarına dönüp, “Vallahi bu adam sırf cenazesine gidebilsin diye birini öldürecek sonunda; böylece deliliği sona erecek, yeniden kendi içinde huzur bulacak.” diyorlardı herhalde.

Biri biraz hastalanacak olsa ailenin yakın çevresindeki herkes bu haberin Vartan’a ulaşmaması için uyarılıyordu. Zira Vartan, buna benzer birkaç durumda hastanın evine gidip, başucunda şuna benzer sözler söylemişti:

“Evet, senin bizim kurtaracımız olduğuna inanıyorum. Sakın korkma, gözün arkada kalmasın. Başmanyanlar’ın en iyileri zaten gökyüzündeki o muhteşem ülkedeler, geri kalanlarımız da çok yakında onları takip edecek.”

Bu sözler üzerine yatakta yatan adam:

“Benimki sadece soğukalgınlığı. Benim hiçbir yere gittiğim yok; ama sen gidiyorsun, bu evden dışarı!” diye avazı çıktığı kadar bağırarak onu kovuyordu.

Derken bir sabah erkenden, meslekten tüfekçi yaşlı Varujan yatağında ölü bulundu, sanki sadece uyuyor gibi. Sonunda Başmanyanlar Yeni Dünya’da ilk ölülerini vermişlerdi. Vartan bu iyi habere sevindi, cenaze masraflarına on dolar bağışladı, mezarın başında kısa bir konuşma yaptı. Çok geçmeden deliliğinden eser kalmadı.

“Nihayet Amerika’da olduğumuza emin olabileceğiz artık” diyordu, “Rahat bir nefes alabiliriz. Yaşı ilerlemiş ama ruhu genç Varujan hepimizi kurtardı. O, bizim Yeni Dünya’daki geleneğimizin başlangıcı. O, şimdi, bir gün hepimizin gideceği yerde, Ararat’ta artık.”

Ararat, kasabadaki Ermeni mezarlığının ismiydi. O günlerde orada ancak birkaç mezar vardı; ama bugün o mezarlık neredeyse Fresno kadar kalabalık. Bugün yaşayanlardan daha ilginç birçok insan orada yatıyor, Vartan da dahil.

“Madness in the Family”

Madness in the Family, New York 1988

Zavallı Bağrı Yanık Arap

Kendisi de hiddetli bir enerji ve sıradışı bir hüzün yumağı olan Hosrov dayımın, vaktiyle, üzgün süzgün bir arkadaşı vardı. Bizim memleketli, bir kaya kadar durgun, içine kapanık, hiç konuşmayan ufak tefek bir adam. Mutsuzdu, dizlerine vura vura kaldırdığı toz zerrecikleri onun bu mutsuzluğunun bir ifadesiydi sanki.

Bu adam, Halil isminde bir Arap'tı. Cüsse olarak sekiz yaşındaki bir çocuktan daha iri değildi, ama dayımınki gibi heybetli bir bıyığı vardı. Altmışlı yaşlarına yeni girmiş olsa gerekti. Gel gör ki, o kocaman bıyığına rağmen karşısındakinde bir erkekten çok, kalben bir çocuk izlenimi bırakırdı.

Gözleri çocuk gözleriydi; ama anılarla yüklüydü bu gözler, yıllar önce ayrıldığı sevdiklerinin, belki memleketinin, anasının, babasının, kardeşlerinin, atının ve daha birçok şeyin anılarıyla… Kalın ama yumuşak saçları vardı, daha ilk günkü gibi simsiyah, tek bir kır yok. Amerika'ya yeni gelen göçmen çocuklarına anne babalarının öğrettiği gibi saçlarını daima soldan ayırırdı. Bıyığını ve geniş omuzlarını saymazsak yüzü ve görünüşü tam bir okul çocuğu gibiydi. Tek kelime bile İngilizce bilmezdi. Biraz Türkçe, birkaç kelime Kürtçe, biraz da Ermenice, hepsi o; zaten çok az konuşurdu. Konuştuğu zaman, sesi sanki kendi içinden değil de, çok uzaklarda bıraktığı memleketinden gelirdi. Konuşmak zorunda kalmış olmaktan pişmanmış gibi konuşurdu. Bu, anlatılması hiçbir zaman mümkün olmayanı anlatmaya çalışan birinin acıklı çabası gibi görünürdü, sanki söylediği her söz kederine keder katıyordu.

Nasıl olmuştu da bu içine kapanık adam dayımın dostluğunu kazanmıştı hiç anlayamadık; zira dayım da pek konuşkan sayılmazdı ama hiç olmazsa arada iki çift laf ederdi. Geveze insanlardan bile bir şeyler öğrenebilmek çok zorken, dayım gibi sadece küfretmek veya bir başkasını susturmak için ağzını açan insanlardan laf almak olsa olsa boş bir umuttur. Hosrov dayımla bu Arap muhtemelen Arax Kahvehanesi'nde karşılaşmışlardı.

Dayım dostlarını da, düşmanlarını da tavla oynarken kazanırdı. Bu tür oyunlar stres altındaki birinin davranışlarını gözlemek için iyi bir fırsattır. Dayım kaybetmeye tahammülü olmamasına rağmen, yenilgiyi kabullenemeyen insanlardan hiç hoşlanmazdı.

Böyle birini gördüğü zaman, “Neye üzülüyorsun be adam? Alt tarafı bir oyun, öyle değil mi? Ucunda ölüm yok ya.” diye bağırırdı.

Söz konusu kişi kendisi olunca kaybetmenin ucunda hakikaten ölüm varmış gibi davranırdı ama bunu ona kabul ettiremezdiniz. Ona göre yeryüzünde bir oyunun ne manaya geldiğini, ne demek olduğunu ondan daha iyi kavrayan kimse yoktu. Başkaları için oyun sadece oyundu. İş kendisine gelince oyun kader demekti, masanın üstüne açılmış dörtköşe bir tahta parçasına bağlı olan bir kader. Dayım oyun oynadığı zaman karşısındakini değersiz biri olarak görürdü; çünkü karşısındaki, zarları sallayıp onlarla Türkçe konuşur, iltifat eder, fısıldar, haykırır ve daha bin bir numara yaparak kendini küçük düşürürdü.

Dayımsa zarlara hiç yüz vermezdi, onları düşmanı gibi görür, hiç konuşmazdı. Ya pencereden dışarı ya da odanın bir köşesine fırlatır atardı; tavlayı da hırsla iter, masadan düşürürdü.

“İtoğluitler sizi!” diye bağırmayı da ihmal etmezdi.

Sonra hiddetle rakibine döner, “Sen! Bir de hemşerim olacaksın! Hiç utanmıyorsun. Zarların karşısında kendini rezil ediyorsun, onlara yalvarıyorsun. Senin yerine ben utanıyorum. İçine tüküreyim o itoğluitlerin.” derdi.

Eh, tabii ki kimse Hosrov dayımla ikinci kez tavla oynamaya kalkışmazdı.

Arax Kahvehanesi o zamanlar bayağı ünlü ve önemli bir yerdi. Yirmi yıl önce o kahvehanenin müdavimi olanların çoğu bugün artık yaşamıyor; ama Arax Kahvehanesi hâlâ aynı yerde, aynen dimdik ayakta.

Çoğunlukla Ermeniler’in gittiği bir yerdi, ama başkaları da gelirdi. Hepsi de eski memleketlerini hatırlayan, dahası seven insanlardı. Orada da aynı buradaki gibi bir araya gelir, tavla, iskambil oynarlardı. O toprakların yemeklerini, rakısını, şarabını, öğleden sonra içilen küçük bir fincan kahveyi çok severlerdi. Hâlâ oraların hikâyelerini anlatır, türküsünü söylerlerdi. Evlerinden binlerce kilometre uzakta, tanıdık kokular aldıkları Arax Kahvehanesi’ne gitmeden yapamazlardı.

Dayım çoğu günler öğleden sonra üç sıralarında orada olurdu. Bir müddet ayakta dikilir, etraftakilere şöyle bir göz gezdirir, sonra gider bir köşede tek

başına otururdu. Aynı yerde bir saat kadar durur, sonra da kimse ona bir şey söylemediği halde hışımla kalkar giderdi.

“Zavallılar” derdi, “Zavallı yetimler…” Ya da kelimesi kelimesine söylersek; zavallı, bağrı yanık yetimler.

Zavallı ve bağrı yanık… Bu sözleri sadece İngilizce bilen birinin anlaması çok zor, zaten tercüme etmek de imkânsız. Yalnız şunu bilin ki hayatta zavallı ve bağrı yanık olmaktan daha acıklı bir şey yoktur.

Herhalde bu ufak tefek Arap, dayımın dikkatini gene böyle Arax Kahvehanesi’nde oturduğu bir anda çekmişti. Dayım onun hakkında iyi şeyler duymuş olsa gerekti. Büyük ihtimalle, geniş omuzları tavlanın üstüne eğilmiş, kasvetli çocuksu yüzü zekâ ve pişmanlıkla yüklü bir halde tavla oynarken rastlamıştı ona.

Tavladan sonra ayağa kalkınca bir çocuktan daha iri olmadığı ortaya çıkmıştı.

Belki de, kahveye geldiğinde tanımadığı için, dayımla tavlaya oturmuş ve kaybetmişti. Muhtemel ki hiç yakınmamış, kimse ona bir şey söylemediği halde dayımın nasıl biri olduğunu anlamıştı. Oyun boyunca zarlarla hiç konuşmamış, bir kere bile onlara yalvarmamıştı.

Arkadaşlıklarının kaynağını, nasıl olup da anlaştıklarını bilemezdik. Zaman zaman bize oturmaya gelirler, gayet iyi karşılanırlardı.

Dayım, onu bizim eve ilk getirdiğinde tanıştırma gereği bile duymadı. Annem bizim hemşerimiz sandı, belki de uzaktan akraba. Gerçi bizim sülaleye göre biraz fazlaca esmer, biraz daha ufak tefekti; ama bunun hiçbir önemi yoktu tabii. Farklı olmak, insan olmanın getirdiği cazibeden başka bir şey değildir. Bir halkı insanlaştıran, gelişmesini, sürekliliğini sağlayan şey de nihayetinde içinde barındırdığı o kendine has özelliktir.

O gün annem beş altı kez kendini evinde saymasını söyledi de, Halil ancak öyle oturdu.

“Sağır mı acaba?” diye düşündü annem.

Hayır, sağır olmadığı belliydi, konuşulanları dikkatle dinliyordu.

Belki de bizim lehçemize yabancıydı. Annem nereli olduğunu sordu, cevap vermek yerine ceketinin kolundaki tozu silkeledi. Annem bu sefer Türkçe sordu: “Ermeni misin?” Arap anladı ve Türkçe, Arap olduğunu söyledi.

“Zavallı bağrı yanık yetim.” diye mırıldandı o sırada dayım.

Kısa bir süre annem Arap’ın sohbet etmek isteyebileceğini düşündü, ama çok geçmeden onun da dayım gibi konuşmaktan pek hoşlanmadığı açıkça anlaşıldı. Gerekirse konuşuyordu, ama gel gör ki söyleyecek bir şeyi yoktu, bu kadar basit işte…

Annem tütün ve kahve ikram etti, bana da çıkmamı söyledi.

“Konuşmak isterler.” dedi.

“Konuşmak mı?” diye sordum.

“Yalnız kalmak isterler.”

Yemek odasındaki masaya oturdum, The Saturday Evening Post’un önceki yıla ait bir sayısını karıştırmaya başladım. Baka baka artık ezberlemiştim, özellikle de resimlerini: devasa jello, etrafında son moda insanların durduğu arabalar, karanlığa patlayan flaşlar, buharı üstünde çorba kâseleriyle donatılmış masalar, hazır dikim süslü elbiseler giymiş genç insanlar ve her çeşitten başka başka resimler.

Sayfaları çok hızlı çevirmiş olmalıyım ki dayım, “Yavaş ol, yavaş!” diye bağırdı.

Oturma odasına baktığımda, bizim Arap dizindeki tozları silkelemekle meşguldü gene.

İki adam, oturma odasında bir saat kadar oturdular, sonra Arap derin bir iç geçirdi, tek laf etmeden çıktı gitti.

Oturma odasına geçtim ve onun yerine oturdum.

“Adı ne bu adamın?” diye sordum.

“Sessiz ol!” cevabını aldım dayımdan.

“Tamam, olurum da adı nedir?”

Dayım sinirinden ne yapacağını bilemedi. Anneme “Maryam! Maryam!” diye öyle bir sesleniş seslendi ki, duyan canını alıyorlar zannederdi.

Annem telaşla odaya daldı.

“Ne oldu?” dedi.

“Al şu çocuğu şurdan.”

“Neden, ne oldu? Bir şey mi var?”

“Arap’ın ismini öğrenmek istiyormuş.”

“Eee, ne var bunda? Çocuktur, merak eder, sen de söyleyiver canım.”

Dayım köpürdü. “Anladım anladım. Sen de aynısın. Benim kendi öz kız kardeşim, benim zavallı bağrı yanık kız kardeşim.”

“Tamam da, Arap’ın ismi nedir?”

“Söylemeyeceğim, işte bu kadar, söylemiyorum!”

Kalktı, evden çıktı gitti.

“Adamın adını bilmiyor. Sen de onu sinirlendirip durmasan iyi olur.” dedi annem.

Üç gün sonra tekrar geldiklerinde oturma odasındaydım.

Dayım doğruca bana geldi.

“İsmi Halil, şimdi kaybol bakalım.”

Evden çıktım, belki kuzenlerimden biri gelir diye bir saat kadar avluda bekledim. Gelen giden olmayınca kuzenim Murat’ın evine gittim. Bir saat boyunca, beş sene sonra hangimizin daha kuvvetli olacağını tartıştık. Üç kere güreştik, üçünü de kaybettim, ama birini neredeyse kazanıyordum.

Eve döndüğümde dayımla Arap gitmişlerdi. Doğruca oturma odasına koştum, kimse yoktu. Geride bıraktıkları tek şey vücutlarının ve içtikleri tütünün kokusuydu.

“Ne konuştular?” diye sordum anneme.

“Dinlemedim.”

“Hiç konuştular mı peki?”

“Bilmem.”

“Konuşmadılar yani.”

“Bazı insanlar bir şey anlatmak istediklerinde konuşurlar, bazılarının bir şey anlatmak için konuşmaya ihtiyaçları yoktur.” dedi annem.

“Hiçbir şey söylemezsen nasıl konuşursun ki?” diye merakla sordum.

“Sözsüz konuşursun. Biz daima sözsüz konuşuyoruz.”

“Öyleyse kelimeler ne işe yarıyor?”

“Çoğu zaman hiçbir şeye. Çoğu zaman da asıl söylemek istediklerini gizlemeye ya da bilinmesini istemediklerini saklamaya yararlar.”

“Peki onlar da konuşuyor mu?”

“Sanırım konuşuyorlar. Oturup kahve ve sigara içiyorlar. Ağızlarını hiç açmıyorlar, yine de devamlı konuşuyorlar. Birbirlerini anlıyorlar, bunun için ağızlarını açmaya ihtiyaçları yok, çünkü saklayacak bir şeyleri yok.”

“Gerçekten ne konuştuklarını biliyorlar mı?”

“Tabii ki.”

“Ne konuşuyorlar peki?”

“Bunu ben bilemem.” dedi annem, “Çünkü kelimelerle konuşmuyorlar. Ama onlar biliyorlar.”

Bir yıl kadar bu böyle sürüp gitti. Hosrov dayım ve Arap, bize gelip oturma odasında oturmaya devam ettiler. Bazen bir, bazen iki saat öylece oturuyorlardı.

Bir keresinde dayım Arap’a birdenbire, “Boşver gitsin. Bak, sana söylüyorum!” diye bağırdı. Ama o hiçbir cevap vermedi.

Çoğu zaman gitme vakti gelene kadar tek kelime etmezlerdi. Sonra dayım yavaşça “Zavallı bağrı yanık yetimler.” diye söylenir, Arap da dizindeki

tozları silkelerdi.

Dayımın bize yalnız geldiği bir gün Arap'ın aylardır bize uğramadığını fark ettim.

“Arap nerede?” diye sordum.

“Hangi Arap?” dedi dayım.

“Seninle devamlı buraya gelen zavallı bağrı yanık Arap. Nerede o?”

“Maryam!” diye haykırdı dayım. Dehşet içinde öylece kalakalmıştı.

“Hoppala! Ne yaptım şimdi ben yahu?” diye düşünüyordum.

“Maryam! Maryam!”

Annem yanımıza geldi.

“Ne oldu?” diye sordu.

“Çok rica ederim” dedi dayım, “Bu senin oğlun, sen de benim kız kardeşimsin. Lütfen götür şunu buradan. Onu bütün kalbimle severim ama ne de olsa Amerikalı, burada doğdu. Bir gün büyük ve önemli biri olacak, buna şüphem yok ama şimdi al götür lütfen.”

“Neden, ne oldu?”

“Ne mi oldu? Konuşuyor, soru sorup duruyor. Severim sevmesine ama…”

“Aram!” dedi annem.

Ben de ayakta duruyordum. Dayım bana kızmıştı belki ama ben ona onun bana kızdığından daha fazla kızmıştım.

“Nerede bu Arap?” diye bağırdım.

Dayım, anneme, ben sana demedim mi gibilerinden beni işaret etti, her tarafından ümitsizlik akıyordu. Bu hareketiyle, “İşte gör, senin oğlun, benim de yeğenim. Kendi canımdan, kendi kanımdan. Anlıyor musun? Biz hepimiz zavallı bağrı yanık yetimleriz. O hariç.” demek ister gibiydi.

“Aram!” diye yineledi annem.

“İyi de, söylemezseniz bilemem ki. Arap nerede?”

Dayım tek laf etmeden çıktı gitti.

“Arap ölmüş.” dedi annem.

“Bunu sana ne zaman söyledi?”

“Söylemedi.”

“Öyleyse nereden anladın?”

“Bilmem, anladım işte, ölmüş?”

Birkaç gün dayım bize hiç uğramadı. Bir an için bir daha hiç gelmeyecek sandım. Nihayet geldiğinde, şapkasını çıkarmadan oturma odasının ortasında durdu.

“Arap öldü.” dedi. “Evinden altı bin mil uzakta, yabancı bir ülkede kimsesiz bir yetim olarak öldü. Evine dönüp orada ölmek istiyordu oysa. Oğullarını görmek, onlarla konuşmak, öpüp koklamak, nefeslerini duymak istiyordu. Ama hiç parası yoktu. Her zaman onları düşünürdü. Şimdi git artık, seni severim bilirsin.”

Başka sorular da sormak istiyordum, özellikle de Arap’ın oğulları hakkında. Kaç kişiydiler, ne kadardır birbirlerinden ayrıydılar gibi; ama kuzenim Murat’ı ziyaret edip bu sefer onun sırtını yere getirebilir miyim diye bakmanın daha iyi olacağına karar verdim. Böylece tek söz etmeden oradan ayrıldım. Eminim, bu, dayımın çok hoşuna gitmiştir; benim için az da olsa bir umut olduğunu düşünmüştür herhalde.

“The Poor and Burning Arab”

My Name is Aram, New York 1991

Hovagim Saroyan

Fresno’nun kuzeyindeki bağında geçirdiğimiz bütün bir geceyi hatırlıyorum. Sen, ben ve abim Henry yaşlı bir atın çektiği bir arabayla gitmiştik oraya. Bu yolculuğu son zamanlarda birçok kereler yaptığımdan, San Benito Caddesi 2226 numaradaki evimizden senin bağına giden yolun sadece dört mil olduğunu biliyorum; ama o zamanlar bu yol bize çok daha uzunmuş gibi gelmişti.

Henry ve ben yolcu gibi arkaya oturmuştuk, sen önde daha yüksekçe bir yerde oturuyordun. Hiç konuşmadık, belki de senin dilinin Ermenice, bizimkinin İngilizce olmasından. Gerçi biz de Ermenice konuşabiliyorduk ama konuşmamamızın asıl nedeni birlikte yolculuk etmenin bizi yeterince mutlu etmesiydi. Sıcak bir günün öğleden sonrasının geç vakitleriydi. Bize geldin ve anneme, “Takuhi, çocukları çiftliğe götüreyim, onları yabani tavşan avına götürürüm, beraber akşam yemeği yer, memleket şarkıları dinleriz, yarın kilise zamanına kadar da geri getiririm. Eve yalnız gitmek istemiyorum da.” dedin. Annem de, “Hovagim, eğer istiyorsan götür.” dedi. Böylece yola koyulduk.

1917 yılıydı, tam elli yıl önce, gene bu aydı belki, temmuz. Sen bağda yalnız kalıyordun. Karın ve iki oğlun Bitlis’teydiler, belki de yakınında ya da çok uzağında, birçoklarının kat ettiği ve üstünde öldüğü Bitlis’ten çöle uzanan uzun yolda, açlıktan ve susuzluktan ölmemiş, öldürülmemişlerse. Hayattalarsa bile, ne onlardan ne de onları gören birinden hiçbir haber alamamıştın. Belki de çocukların yaşıyor ama kim olduklarını bilmiyorlardı; hatırlayamayacak kadar küçüktüler. Muhtemelen bir yetimhaneye götürülmüş ve orada yeni isimler verilmişti onlara…

Olanları öğrenmeden önce bile senin yalnız olduğunu biliyordum, annem birine söylerken duymuştum.

Amerika’ya çalışmaya gelmiştin. Karına para gönderecektin ki o ve oğulların da yanına gelebilsin; ama işler umduğun gibi gitmedi. Mektup ve para gönderdin, ilk başlarda karın da cevap yazdı ve sonra, derken, cevap gelmemeye başladı. Böyle böyle bir yıl geçti, sonra bir yıl daha… Ne olup bittiğini bilmiyordun, bir fikrin vardı ama emin değildin. Seni gördüğüm her yerde yalnızdın, iskambil oynayanlarla dolu Arax Kahvehanesi’nde bile. Seni ilk gördüğümde de yalnızdın. Bizim evin oturma odasında

kahveni yudumluyordun. “Eve yalnız gitmek istemiyorum.” demiştin. Neden bahsettiğini biliyordum; nasıl küçük bir çocuk bu tür konuları anlar ama asla konuşamazsa, öyle.

Arabanla bağdaki küçük evine giderken yol boyunca seni bu kadar yalnız yapan şeyin ne olduğunu merak edip durdum, sonra kendi kendime dedim ki yalnızlığının sebebi herhalde babanın yanında olmamasıdır. Böyle düşünmüştüm çünkü bu her birimiz için geçerliydi, her birimiz bizi yalnız yapan şeyin babalarımızın yanımızda olmaması olduğuna inanıyorduk. Senin babanla benim annemin babası kardeşlermiş. Annemin babasının Bitlis’te öldüğünü biliyordum, son nefesinde anneanneme, “Götür bu aileyi buradan, terk et burayı, başka bir yere git, artık burada kalmayın, becerebilirsen Amerika’ya gidin.” demişti.

Tabii ki becermişti, kolay olmamıştı ama. Kâğıtları ve mühürleri kontrol eden adamlara tek tek altınla rüşvet vermek gerekmişti. Ulaşım masrafları da ödenmeliydi tabii, ilk önce eşeklerle yüksek dağların tepelerindeki dar yollar boyunca Bitlis’ten Erzurum’a –abim Henry 1905’te Erzurum’da doğmuştu– sonra da Erzurum’dan Trabzon’a. Bir gemi onları Trabzon’dan İstanbul’a, oradan da Marsilya’ya taşımıştı. Burada herkes çalışmak zorundaydı, Fransa boyunca Havre’a dek yapılacak tren yolculuğunun parasını biriktirebilmek için. Havre’da da herkes çalışmak zorundaydı, ta ki her birinin New York’a giden gemiye binebilmesi için gerekli para kazanılana dek. Yüzlerce ailenin kendi yemeğini pişirdiği, yerlerde uyuduğu izbe bir salonda yapılan, en sonunda Ellis Adası’nın korku ve dehşetiyle nihayetlenen uzun bir yolculuktu bu. Herkes “bono”ydu, anneannem Lusi dışında herkes, elinde mührü olan birileri onun Bitlis’e geri dönmesi gerektiğini söylemişlerdi. Bütün aile çılgına dönmüştü. Bu inanılmaz durum saatler boyu sürmüştü, herkesin yüreği ağzındaydı. O zamanlar kırk yaşlarında olan yaşlı kadın “Ümitsizliğe kapılmayın. Allah iradesini gösterecektir.” diyordu. Ertesi gün gözleri yeniden muayene edilmişti; bu sefer, sanki anlamsız bir şeymiş gibi, elinde mühür olan başka biri anneannemin kâğıtlarına mührü basmış, “Bono.” demişti. Böylece ailemiz gücünden, otoritesinden, zekâsından, bilgeliğinden ve inancından yoksun kalmamış oluyordu.

Seni bu kadar yalnız kılan şey neydi? Neden, birçoğumuz birarada olduğumuz anlarda bile, bu kadar yalnızdık? Ben bunu merak ediyordum ve

öyle hissediyordum ki bunun sebebi en azından kısmen de olsa ellerinde kâğıtları ve mühürleriyle, kuralların ve düzenin uygulayıcıları olan güçlü adamlardı. Bütün dünya bu tür adamlarla dolu. Onlar insanın içine korku salarlar. Onlar katildir.

Nihayet bağına vardığımızda bizi ineğin yanına götürmüş, onu sağmış ve bize taze süt içirmiştin. Ilıktı ve olağandışı bir hali yoktu görünüşte; ama bir saat sonra, yabani tavşan avladığımız sırada ağabeyim ve ben kusmuştuk. Uzun adımlarla koşan bir çift yaban tavşanı görmüştük, ama vurulamayacak kadar uzaktaydılar. Sonra derme çatma evine geri döndük. Domates dolması, tatlı biber, salatalık, pide ve yoğurttan oluşan bir akşam yemeği hazırlamıştın bize. Sonra oturma odasında oturmuştuk; sen gramafonda Ermenice şarkılar çalmıştın. Yalnızlık yüklü, mağrur, güzel bir müzikti. Derken ikimiz de uyuklamaya başlamıştık, bizi yatağımıza götürmüştün.

Sabah uyandığımda, senin evinde uyuduğumu anlayamamıştım, Hovagim. Burun deliklerimde hüznün ve yalnızlığın kokusu vardı. Nerede olduğumu hatırlayamıyordum; ama evimde, kendi yatağımda olmadığımı biliyordum. Sonra hatırladım. Hovagim'in evindeydim. Giyinmiş, dışarı çıkmış, evin önündeki büyük ağaçtan incir yemiştim. Abim Henry gelmiş, o da yemişti. “Başkasının evinde uyumak eğlenceli, değil mi?” demişti, “Sen de hissettin mi?”

Çok geçmeden, bağına su verdiğin arktan gelmekte olduğunu görmüştük. İngilizce “Tamam çocuklar, hadi yemek yiyelim.” demiştin. Bize çay ve kızarmış hamur hazırlamıştın, arasına beyaz peynir koyduğumuz taze ekmek de vardı. Haşlanmış yumurta, kurutulmuş dana eti dilimleri, bir sürü maydanoz ve nane, boyuna kesilmiş taze salatalık ve domates yemiştik.

Sonra yaşlı atı, arabaya koşmuştun ve eve dönmek üzere yola koyulmuştuk. Hepsi bu, Hovagim. Ama yine de bu, hayatımın en harika tecrübelerinden biriydi, nedenini sakın sorma. Öyleydi işte, belki de gösterdiğin şefkat ve yaşadığın yalnızlık yüzünden. İnekten içtiğimiz taze süt yüzünden olmadığı kesin.

Sana iki yıl daha kasabada, orada burada rastladım. Sonrası, seni andık, elden başka ne gelir?

Umarım oğullarının ikisi de, adlarını kaybetmiş olsalar bile, sağ salim kurtulmuşlardır; isimleri ne olursa olsun, mutludurlar herhalde.

“Hovagim Saroyan”

The New Saroyan Reader, California 1984

Presbiteryen Koristler

Bizim oraların en hoş, en dikkat çekici yanlarından biri de, dini bütün insanlarımızın bir dinden diğerine ya da hiçbirine mensup değilken, herhangi birine, belli hiçbir yarar veya zarar görmeden, kolayca geçiş yapmaları, ondan sonra da her halükârda hayatlarına kaldıkları yerden günahsızca devam etmeleridir.

Beni ele alalım mesela. On üç yaşına kadar vaftiz edilmememe rağmen bir çeşit Katolik olarak doğmuşum. Vaftizimi çok iyi hatırlıyorum. Rahip beni görünce çileden çıkmış, bizimkilere akıllarından zorları olup olmadığını sormadan edememişti. Onlar da çok uzaklarda olduğumuzu söyleyerek cevap vermişlerdi. “On üç yaşında ve vaftiz edilmemiş ha!” diye bağırdı rahip, “Siz ne biçim insanlarsınız yahu?”

“Ekseriyetle toprak insanlarıyız, aramızda kendi çapımızda zeki olanlarımız da var tabii.” diye cevapladı Melik amcam.

Bir cumartesi öğleden sonrasıydı. Her şey yedi dakikada olup bitti. Vaftiz olduktan sonra pek bir değişiklik hissetmedim.

“Eh” dedi büyükannem, “Artık vaftiz de oldun. Kendini daha iyi hissediyorsundur herhalde?”

Büyükannemin bu soruyu sormasının sebebi birkaç aydır içinde bulunduğum durumdu. Bana bir haller olmuştu, benim yaşımdaki bir çocuk için hareketlerim haddinden fazla oturaklı olmaya başlamıştı. Büyükannem ya esrarengiz bir hastalığa tutulduğumdan ya da aklımı oynatmaya başladığımdan şüpheleniyordu.

“Sanırım hâlâ aynı durumdayım.” dedim.

“Şimdi imana geldin mi? Yoksa hâlâ şüphen mi var?” diye bağırdı büyükannem.

“İnandığımı söylemem çok kolay olurdu, ama doğrusu emin değilim. Tabii ki iyi bir Hıristiyan olmayı ben de istiyorum.” dedim.

“İyi öyleyse, inan ve işine bak.”

Aslına bakarsanız, iş dediğimiz, bir bakıma sıradan, bir bakıma da tuhaf bir işti.

Tulare Caddesi'nde Presbiteryen kilisesinin çocuk korosunda ilahi söylüyordum. Bu iş için Balaifal isminde yaşlıca dindar bir hanımdan haftada bir dolar alıyordum. Bu hanım, arkadaşım Pandro Kolhozyan'ın evinin yanındaki, sarmaşıklarla kaplı küçük evde yalnız yaşardı, bütün hayatını vara yoğa kederlenerek geçirirdi.

Sözünü ettiğim arkadaşım da benim gibi yüksek perdeden konuşurdu. Bol bol küfür ederdik, tabii bunların hepsi masum küfürlerdi. Ama yine de bu durum madam –ya da matmazel– Balaifal'ı o kadar üzerdi ki, henüz vakit varken bizi doğru yola döndürmenin çarelerini arardı. Ben kendi hesabıma doğru yola sevk edilmeye direnmek veya kızmak gereğini duymuyordum.

Balaifal'dan, bundan sonra "Miss" sıfatıyla, Miss Balaifal olarak söz edeceğim; çünkü ben onu tanıdım tanıyalı bekârdı. Hiç evlenip evlenmediğini veya bunu düşünüp düşünmediğini de bilmediğime göre, böylesi daha uygun olur. Hiç âşık olup olmadığını da bilmiyordum; hem olmuşsa bile muhtemelen yıllar yıllar önce aşkına karşılık vermeyen serserinin birine olmuştu. Kendisi çok kültürlü ve ince ruhlu bir kadındı, devamlı Robert Browning'in[1] şiirlerini okurdu.

Bir gün verandaya çıkıp da bizim konuşmalarımızı duyduğunda, tahammül edebileceği kadar etti, en sonunda sabrı taşıp; "Çocuklar çocuklar, böyle küfürlü konuşmamalısınız." dedi.

Pandro Kolhozyan, bu dünyadaki en kaba saba çocukmuş gibi görünürdü, ama aslında çok saygılı ve düşünceli bir çocuktu. Benim onu sevmemin sebebi de buydu.

"Buyrun Miss Balaifum." dedi Pandro.

"Balaifal." diye düzeltti kibar hanımefendi, "Lütfen gelir misiniz? İkiniz de."

Yanına gittik ve ne istediğini sorduk.

"Ne istiyorsunuz Miss Balaifum?" dedi Pandro.

Miss Balaifal elini ceketinin cebine attı, iki tane kitapçık çıkardı, rasgele birini bana, birini de Pandro’ya verdi. Benimkinin ismi “Kurtuluş, Bir Ayyaşın Hikâyesi”, Pandro’nunkiyse “Huzura Eriş, Bir Ayyaşın Hikâyesi” idi.

“Ne yapacağız bunları?” dedi Pandro.

“Sizden bu kitapları okumanızı ve iyi çocuklar olmanızı istiyorum. Tabii küfürlü konuşmayı da bir an evvel bırakmalısınız.”

“Bunlarda küfürle ilgili bir şey yok ki.” dedi Pandro.

“Bu kitaplardan alacağınız güzel dersler var. Okuyun ve artık küfretmeyin.”

“Peki teyze.” dedim. “Hepsi bu kadar mı?”

“Bir şey daha. Orgumu yemek odasından oturma odasına taşımama yardım edebilir misiniz acaba?”

“Tabii, Miss Balaifum” dedi Pandro, “Her zaman.”

Evden içeri girdik. Biz orgu küçük adımlarla yemek odasından oturma odasına taşırken Miss Balaifal da orga veya kendimize zarar vermeden bu işi bitirebilmemiz için talimatlar veriyordu. Orgu yeni yerine yerleştirdik.

“Tamam.” dedi Miss Balaifal, “Size verdiklerimi lütfen okuyun.”

“Tabii.” dedi Pandro, “Artık gidebilir miyiz?”

“Durun durun, ben biraz org çalayım, siz de şarkı söyleyin.”

“Ben şarkı söyleyemem Miss Balaifal.”

“Saçma. Tabii ki söyleyebilirsin Pedro.”

“Pandro! Pedro benim kuzenimin ismi.” dedi Pandro.

Aslında Pandro’nun ismi Ermenice mahkûm anlamına gelen Panvor’du.[2] Okula başladığında öğretmeni ya dikkat etmemiş ya da Panvor ismini pek melodik bulmamış olacak ki kartının üstüne Pandro ismini yazmıştı. Kuzeninin başına da aynı şey gelmişti. Çocuğun ismi Bedros’du ama okulda Pedro oluvermişti. Kuşkusuz bunun kimseye bir zararı yoktu.

Miss Balaifal, cevap vermeden aletin başına geçti, ay-aklarını pedalların üzerine yerleştirdi, bir şarkı çalmaya başladı. Şarkı o kadar tekdüzeydi ki bir ilahi olduğu hemen anlaşılıyordu. Bir müddet sonra sözler de işin içine girince, Pandro ağzının içinden bir iki küfür savurdu, allahtan Miss Balaifal duymadı. Miss Balaifal'ın sesinin pek etkileyici olduğu söylenemezdi doğrusu. Pedalların çıkardığı gıcırtı onun sesini bastırıyordu, orgun akordu da bozuktu zaten. Ama bunca gürültünün içinde bile Miss Balaifal'ın sesinin pek de hoş olmadığı anlaşılabiliyordu.

"Galile,[3] ışıltılı Galilee!" diye şarkı devam ediyordu.

Miss Balaifal bize döndü, başını salladı, "Hadi şimdi söyleyin çocuklar, söyleyin."

Ne sözleri, ne de melodiyi biliyorduk ama genel görgü kuralları bize en azından denememizi emrediyordu. Biz de öyle yaptık. Elimizden geldiğince hem orgdan çıkan notaları hem de Miss Balaifal'ın ağzından çıkan dramatik sözleri takip etmeye çalışıyorduk.

Şarkı "Fırtınaların efendisidir O, köpürmüş Galile'nin üstünde." diye sürüp gidiyordu.

Arka arkaya üç ilahi söyledik, daha doğrusu söylemeye çabaladık. Her birinin sonunda Pandro, "Çok teşekkür ederiz Miss Balaifum. Artık gidebilir miyiz?" diye soruyordu.

En sonunda orgun başından kalktı, "Eminim şimdi daha iyi hissediyorsunuzdur. Kötü arkadaşlar sizi içki içmeye çağırırsa sırtınızı dönün ve hemen oradan uzaklaşın." dedi.

"Uzaklaşırız." dedi Pandro, sonra bana döndü, "Öyle değil mi Aram?"

"Uzaklaşacağım tabii." dedim.

"Ben de öyle." dedi Pandro.

"Artık gidebiliriz herhalde?"

"Kitapları okuyun, henüz çok geç değil."

"Okuyacağız, zaman bulur bulmaz."

Evden çıktık, Pandroların evinin avlusunda kitapları okumaya başladık. Daha yarısına gelmemiştik ki hanımefendi gene verandaya çıktı. Oldukça yüksek ve heyecanlı bir sesle, “Hanginizdi o?” diye sordu.

“Ne hangimizdi?” dedi Pandro.

Şaşkın şaşkın bakıyordu.

“Şarkı söyleyen hanginizdi?”

“İkimiz de söyledik.” dedim.

“Hayır hayır. Yalnızca biriniz söylediniz. O birinizin sesi bir Hıristiyan’a yaraşan mükemmel bir ses.”

“Benimki değil.” dedi Pandro.

“Sen” dedi Miss Balaifal bana, “Eugene, o sen miydin?”

“Aram” dedim, “Eugene değil. Sanırım aradığınız kişi ben de değilim.”

“Çocuklar, gelin bakayım buraya.”

“Hangimiz?” dedi Pandro.

“İkiniz de.”

Eve girdiğimizde Miss Balaifal’ı orgun başına oturmuş bulduk.

“Ben şarkı söylemek istemiyorum. Şarkı söylemeyi sevmiyorum.” dedi Pandro.

“Sen söyle.” dedi Miss Balaifal bana.

Söyledim.

Miss Balaifal ayağa fırladı.

“Senmişsin. Mutlaka kilise korosuna girmelisin.”

“Olmaz!”

“Küfürlü konuşmamalısın.”

“Küfürlü konuşmuyorum. Hayatım boyunca bir daha küfür etmeyeceğime tekrar tekrar yemin ederim, ama kilise korosunda şarkı söylemeyeceğim.”

“Senin sesin hayatımda duyduğum en muhteşem Hıristiyan sesi.”

“Hayır, değil.”

“Evet, öyle.”

“Öyle olsun. Ama yine de koroda şarkı söylemeyeceğim.”

“Söylemelisin, söylemelisin.”

“Teşekkür ederiz, Miss Balaifal.” dedi Pandro, “Şimdi gidebilir miyiz? Görüyorsunuz kilise korosunda şarkı söylemek istemiyor.”

“Söylemeli söylemeli.”

“Neden ki?”

“Ruhunun iyiliği için.”

Pandro bir küfür daha savurdu, tabii gene duyulur duyulmaz bir sesle.

“Söyle bakalım.” dedi kibar bayan, “İsmin nedir?”

“Aram.”

“Hıristiyansın herhalde?”

“Öyle sanıyorum.”

“Tabii ki Presbiteryen.”

“Ha, bakın o konuda bir fikrim yok işte.”

“Öylesindir öylesindir. Gelecek pazar, Tulare Caddesi’ndeki Presbiteryen kilisesinin çocuk korosunda şarkı söylemeni istiyorum.”

“Neden?” dedi Pandro gene.

“Yeni seslere ihtiyacımız var, özellikle de genç seslere. Gelecek pazar mutlaka koroda olmalı bu çocuk.”

“Şarkı söylemeyi de, kiliseye gitmeyi de sevmiyorum.” dedim.

“Çocuklar, oturun. Sizinle biraz konuşmak istiyorum.”

Oturduk. Miss Balaifal en az yarım saat konuştu.

Söylediklerinin bir kelimesine bile inanmadık. Yine de nezaket icabı sorularına bizden beklediği cevapları verdik; ama diz çöküp onunla birlikte dua etmemizi istediğinde, o kadarına yanaşmadık. Biraz ısrar etti, sonra bizi kendi halimize bırakmaya karar verdi, en azından birkaç dakika için. Sonra yine denedi, ama biz gene ne diz çöktük ne de dua ettik. Pandro, orgunu, istediği zaman istediği yere taşıyabileceğimizi, bu gibi işler için emrinde olduğumuzu, ama diz çökmeyeceğimizi söyledi.

“Peki, gözlerinizi kapatır mısınız?”

“Niçin?” dedi Pandro.

“Dua sırasında gözleri kapamak âdettendir.”

“Kim dua ediyor ki?”

“Şimdilik hiç kimse. Ama gözlerinizi kapatmaya söz verirseniz ben edeceğim, ama önce söz vermelisiniz.”

“Ne için dua etmek istiyorsunuz ki?”

“Sizin için.”

“Bizim için mi? Neden?”

“Küçücük bir duadan zarar gelmez. Kapatacak mısınız gözlerinizi?”

“Pekâlâ pekâlâ.”

Gözlerimizi kapattık, o da dua etti. Dua hiç de küçücük değildi.

“Amin.” dedi en sonunda, “Şimdi daha iyisiniz herhalde?”

Doğrusu bir değişiklik hissetmiyorduk.

“Evet evet, daha iyiyiz.” dedi Pandro, “Gidebilir miyiz artık? Orgun yerini değiştirmek istediğinizde bizi çağırın.”

Miss Balaifal; “Ne yap yap şarkı söyle.” dedi bana, “Seni içki içmeye götüren arkadaşlardan da uzak dur.”

“Peki hanımefendi.”

“Kilisenin yerini biliyor musun?”

“Hangi kilisenin?”

“Tulare Caddesi’ndeki Presbiteryen kilisesi.”

“Biliyorum.”

“Mr. Saugus, pazar günü saat dokuz buçukta seni orada bekliyor olacak.”

Anlaşılan köşeye sıkışmıştım.

Pandro pazar günü benimle kiliseye geldi, ama koroya girip şarkı söylemeyi reddetti. Ayini kilisenin en arka sırasından seyretti ve dinledi. Bana gelince, şarkı söylememe rağmen hayatımda daha fazla sıkıldığım başka bir anı hatırlamıyorum.

Ayinden sonra, “Bir daha asla!” dedim Pandro’ya.

Bir sonraki pazar ortalarda gözükmedim tabii. Bu hiçbir işe yaramadı. Miss Balaifal’ın peşimi bırakmaya niyeti yoktu. Bizi gene evine çağırdı, org çaldı, şarkı söyledi. Bir yandan da şarkı söylememizi, dua etmemizi istedi. Beni koroda tutmaya kesin kararlıydı. Ben de kesin bir dille reddettim. Bunun üzerine Miss Balaifal konuya daha dünyevi bir şekil vermeye karar verdi.

“Sen ender rastlanan bir Hıristiyan sesine sahipsin. Dinimizin senin gibi bir sese ihtiyacı var. Daha sen de farkında değilsin ama aslında son derece dindar bir çocuksun. Bu yüzden her pazar koroda benim için ilahi söylemeni istiyorum. Bunun için sana para vereceğim.”

“Ne kadar?” diye atıldı hemen Pandro.

“Elli sent.”

Genellikle dört veya beş şarkı söyleniyordu. Aşağı yukarı yarım saat sürüyordu, bir saat da oturup rahibin vaazını dinliyorduk, etti bir buçuk saat. Kısacası bu paraya bu iş çekilmezdi.

Hiçbir cevap vermedim.

“Yetmiş beş olsun.” dedi Miss Balaifal.

Kilisenin havası ağır, rahip sıkıcıydı. Her şey çok kasvetliydi.

“Tamam tamam, bir dolar, bir sent fazla olmaz.”

“Bir dolar yirmi beş sent yapalım şunu.” dedi Pandro.

“Bir dolardan bir sent fazla olmaz.”

“Bütün korodaki en iyi ses onun. Bu ses için sadece bir dolar mı yani? Dünyadaki her din böyle bir sese rahat rahat iki dolar verir.”

“Ben teklifimi yaptım!”

“Başka dinler de var ama.” dedi Pandro.

Miss Balaifal bu söze çok bozuldu.

“Onun sesi tam bir Hıristiyan, dahası Presbiteryen sesi.” dedi acı acı Miss Balaifal.

“Baptistler böyle bir ses için iki doları seve seve gözden çıkarırlar.” dedi Pandro.

“Baptistler ha!” dedi Miss Balaifal, sesinde hor gören bir ifade var gibiydi.

“Onların da Presbiteryenlerden hiç farkı yok.” dedi Pandro.

“Bir dolar, işte o kadar. Bir dolar, artı programa da adın yazılacak.” diye kestirip attı Miss Balaifal.

“Şarkı söylemeyi sevmiyorum.” dedim.

“Hayır, seviyorsun! Sadece sevmediğini zannediyorsun. Şarkı söylerken yüzünün aldığı ifadeyi bir görsen…” dedi Miss Balaifal.

“Bir meleğin sesi var onda, melek melek.” dedi Pandro.

“Ben sana gösteririm.” dedim Pandro’ya Ermenice.

O hiç aldırmadı. “Bu bir dolarlık ses değil.” diyerek pazarlığı sürdürdü.

“Pekâlâ çocuklar.” dedi Miss Balaifal, “Bir dolar on beş sent. Daha fazla olmaz.”

“Bir dolar ve yirmi beş sent. Yoksa Baptistler’e gideriz.” dedi Pandro.

“Tamam, kabul. Yalnız şunu bilin ki çok sıkı pazarlık ediyorsunuz.”

“Durun bir dakika.” dedim, “Ben şarkı söylemeyi sevmiyorum, ne bir dolar yirmi beş sent için ne de başka bir şey için şarkı söyleyecek değilim.”

“Anlaşma anlaşmadır.” dedi Miss Balaifal.

“Ben anlaşma falan yapmadım. Onu yapan Pandro. Şarkıyı da o söylesin.” dedim.

“O söyleyemez.” dedi Miss Balaifal.

“Dünyadaki en bet sese sahibim ben.” dedi Pandro büyük bir gururla.

“Onun bu sesine on sent bile veren çıkmaz.” diye devam etti Miss Balaifal.

“Ne onu, beş bile vermezler.” diye destekledi Pandro.

“Olabilir, ama yine de benim şarkı söylemeye niyetim yok, ne bir dolar yirmi beş sent için ne de başka bir şey için. Zaten paraya da ihtiyacım yok.” dedim.

“Bir anlaşma yaptın ama…” dedi Miss Balaifal.

“Evet evet, yaptın.” dedi Pandro.

İşte o anda Pandro’nun üstüne atladım. Miss Balaifal’ın oturma odasının ortalık yerinde kavgaya tutuştuk. İhtiyar hanımefendi bizi ayırmaya çalıştı; ama baktı ki hangimizin melek sesli çocuk olduğunu anlamanın mümkünü yok, oturdu dua etmeye başladı. Boğuşma odadaki bütün eşyalar –org hariç– tepetaklak olana kadar sürdü. Maç berabere bitmişti, güreşçiler yorgun argın sırtüstü yerde yatıyordu.

Miss Balaifal dua etmeyi bıraktı, “İyi öyleyse, anlaştık, bir dolar yirmi beş sent, pazar günü oradasın.” dedi.

Nefeslenmemem biraz zaman aldı.

“Tamam.” dedim, “Koroda şarkı söyleyeceğim ama bir şartla, Pandro da söyleyecek.”

“Ama onun sesi korkunç.”

“Umurumda değil. Ben söyleyeceksem o da söyleyecek.”

“Korkarım koroyu mahveder o.”

“O da benimle birlikte her pazar o koroda olacak, yoksa unutun gitsin.”

“Pekâlâ, bir düşüneyim.”

Bir süre derin derin düşündü.

“Oraya çıksa, koroda yerini alsa ama söylemese olur mu? Sadece söylüyormuş gibi yapsa? Ne dersin?” diye sordu en sonunda Miss Balaifal.

“Benim için fark etmez, benimle birlikte olsun da…” dedim.

“Peki ben bu işten ne alacağım?” dedi Pandro.

“Herhalde sana da para vermemi beklemiyorsun benden?” dedi Miss Balaifal.

“Eğer oraya çıkacaksam karşılığını almalıyım.” dedi Pandro.

“Pekâlâ öyleyse, söyleyene bir dolar, söylüyormuş gibi yapana yirmi beş sent.”

“Ben dünyadaki en kötü sese sahibim ama.” dedi Pandro.

“İnsaflı ol. Alt tarafı şarkı söylemeden orada dikileceksin.”

“Yirmi beş sent yetmez.”

Ayağa kalktık, devrilen eşyaları kaldırmaya başladık.

“Tamam öyleyse. Bir dolar şarkı söyleyene, otuz beş sent de söylüyormuş gibi yapana.”

“Gelin şunu elli yapalım.” dedi Pandro.

“Peki peki, bir dolar sana, elli sent de sana.”

“Gelecek pazar işbaşı öyleyse?” diye sordu Pandro.

“Evet. Ödemeyi orada ayinden sonra yapacağım. Korodaki diğer çocuklara bu konudan bahsetmek yok.”

“Kimseye tek kelime bile söylemeyiz.” dedi Pandro.

Böylece, hayatımın on birinci yılında ben de az çok Presbiteryen olmuştum, en azından pazar sabahları. Oraya gidip koroda şarkı söylememin nedeni para değildi. Bir anlaşma yapmıştım, üstüne üstlük Miss Balaifal din adına şarkı söylemem konusunda bayağı ısrarcıydı.

Başta da söylediğim gibi, bizim oralarda insanlar, en azından benim tanıdıklarım, kimseye ve hiçbir şeye zarar vermeden kolayca din değiştirirlerdi. On üç yaşımda Ermeni Katolik kilisesinde vaftiz edilmiştim, bir yandan da Presbiteryen kilisesinde ilahi söylemeye devam ediyordum. Bunlar bir yana, içimde sıradan dinlere karşı bir şüphe uyanmaya başlamıştı. Ben, öyle veya böyle, kendime göre bir din anlayışı geliştirmeye, Kadir-i Mutlak’la[4] aramda kendimce bir anlaşma yapmaya çalışıyordum. Vaftizden sonra bile içimde derin bir hoşnutsuzluk hissediyordum.

Vaftizimden iki ay sonra sesim değişmeye başladı, böylece Miss Balaifal ile olan sözleşmem feshedildi. Bu benim için kurtuluş demekti, Miss Balaifal içinse felaket.

Ventura Caddesi’nde Ermeni Katolik kilisesine gelince, oraya sadece Noeller’de ve Paskalyalar’da gider olmuştum. Geri kalan zamanda o din senin bu din benim dolanıp durdum, nihayetinde bunun hiçbir zararını görmedim. Şimdi ben de çoğu Amerikalı gibi, her dine inanıyorum, benimki de dahil. Ama neye inanırsa inansın, isterse hiçbir şeye inanmasın, kimseye karşı bir önyargım veya kötü niyetim yok. Yeter ki adam olsun.

“The Presbyterian Choir Singers”

My Name is Aram, New York 1991

Amerikalı Yolcuya Anadolu Öğütleri

Bir keresinde amcam Melik, Fresno'dan New York'a gidecekti. Trene binmeden önce amcası Garo onu ziyaret etmiş ve yolculuğun tehlikelerinden bahsetmiş:

"Trene bindiğinde" demiş yaşlı adam, "yerini dikkatli seç, otur, etrafına bakınıp durma."

"Olur." demiş amcam.

"Trenin hareketinden birkaç dakika sonra" diye devam etmiş yaşlı adam, "üniforma giymiş iki adam yanına gelir biletini sorarlar. Aldırma onlara. Onlar gerçek değil, düzmece biletçilerdir."

"Ben bunu nasıl anlayacağım?"

"Anlayacaksın. Artık çocuk değilsin!"

"Tabii amca."

"Daha yirmi mil gitmeden, kibar görünümlü, genç bir adam yanına yaklaşır, sana sigara ikram eder. Ona sigara içmediğini söyle. O sigaraya uyuşturucu katılmıştır."

"Haklısın amca."

"Restorana giderken çok genç ve güzel bir kadın bile bile gelip sana çarpar, hani neredeyse kucaklar seni. Bu kadın son derece mahcup ve çekicidir, doğal dürtülerin onunla arkadaş olmanı söyler sana. Doğal dürtülerini bir kenara bırak, doğruca git ve yemeğini ye. O kadın bir maceraperesttir."

"Bir ne..?" diye sormuş amcam.

"Bir fahişe!" diye bağırmış yaşlı adam. "Yoluna devam et ve yemeğini ye. En iyi yemekleri ısmarla, restoran kalabalık olur da sana çarpan genç kadın gelip karşına oturursa sakın gözlerine bakma. Eğer konuşursa sağırmış gibi yap."

"Yaparım amca."

“Sağır numarası yap” diye tekrarlamış yaşlı adam. “Tek kaçış yolu budur.”

“Nereden?”

“Bütün bir günah yığınından. Ben çok yolculuk yaptım. Ne konuştuğumu iyi bilirim ben.”

“Bilirsin amca.”

“Bunun hakkında daha fazla konuşmayalım.”

“Olur amca.”

“Aynı şeyleri tekrarlatıp durma bana. Bu kadar. Ben yedi çocuk büyüttüm. Çok şey gördüm, bildiğimden de şaşmadım. Daha fazla kafa yormanın âlemi yok; sen ne diyorsam onu yap. Ben arazisi, bağları, ağaçları, sürüleri ve parası olan bir adamım. İnsan her şeye sahip olamaz, belki ara sıra, o da bir iki günlüğüne.”

“Doğrudur amca.”

“Restorandan yerine dönerken” diye devam etmiş yaşlı adam, “sigara içilen vagondan geçeceksin. Orada, parmaklarında pahalı görünümlü yüzükler olan, orta yaşlı üç adamın kâğıt oynadığını göreceksin. Sana başlarıyla kibarca selam verecekler, içlerinden biri seni oyuna katılmaya çağıracak. Onlara şöyle diyeceksin: Ben yok İngilizce bilmek.”

“Derim amca.”

“Hepsi bu kadar.”

“Çok teşekkür ederim.” demiş amcam.

“Bir şey daha!” demiş yaşlı adam, “Gece yatacağın zaman, paranı cebinden çıkar, ayakkabının içine koy, ayakkabını yastığın altına, başını da yastığın üstüne koy ve bütün gece orada tut, sakın uyuma.”

“Anladım amca.”

“Hepsi bu kadar.”

Bizim ihtiyar çekip gitmiş ve ertesi gün Melik amcam trene binmiş, Amerika'yı baştan başa kat ederek New York'a gitmek üzere yola çıkmış. Üniformalı iki adam gerçek biletçilermiş, afyonlu sigara ikram edecek olan genç adam ortalıklarda görünmemiş, restoranda amcamın karşısına genç ve güzel bir kadın oturmamış, kâğıt oynayan kimse de yokmuş. Amcam, ilk gece, parasını ayakkabısının içine, ayakkabısını yastığının altına, başını da yastığın üstüne koymuş, bütün gece uyumamış, ama ikinci gece bütün bu merasimi bir kenara bırakmış.

İkinci gün bizzat amcam delikanlının birine sigara ikram etmiş ve o da kabul etmiş. Amcam restoranda güzel bir kadınla aynı masada oturabilmek için bir sürü numara çekmiş. Sigara içilen vagonda pokeri başlatan da gene amcammış. Tren New York'a varmadan çok önce amcam trendeki herkesi, herkes de amcamı tanır olmuş. Hatta, tren Ohio'dan geçerken, amcam, kendisinin sigara ikramını kabul eden delikanlı ve Vassar'a gitmekte olan iki genç kadınla bir dörtlü oluşturup The Wabash Blues[5] söylemişler. Yolculuk çok zevkli geçmiş sizin anlayacağınız.

Amcam New York'tan geri döndüğünde Garo amcası onu görmeye gitmiş.

"İyi gördüm seni." demiş, "Dediklerimi yaptın mı bakalım?"

"Tabii ki amca."

Bizim ihtiyar uzaklara doğru bakmış, "Birinin benim tecrübelerimden istifade etmesine sevindim." demiş.

"Old Country Advice to the American Traveler"

My Name is Aram, New York 1991

İçinde Şiir ve Başkaca Her Şey Olan

Eski Moda Hoş Bir Aşk Hikâyesi

Kuzenim Arak benden bir buçuk yaş küçük, yuvarlak yüzlü, esmer bir çocuktu. Tavırları görülmemiş derecede kibardı. İkiyüzlü olduğu için böyle davranıyor değildi, bu onun doğal haliydi, aynı benim aksi ve asi tavırlarım gibi. Ön dişlerini göstere göstere takındığı mülayim gülümseme, taş kalpli öğretmenimiz Miss Daffney'i bile yumuşatırdı. O, belaları böylece atlatırken, ben sorunların üstüne üstüne gider, bütün gayretimle asıl suçlunun ben değil, Miss Daffney veya başka biri olduğunu, gerekirse Anayasa Mahkemesi'ne kadar gidip masumiyetimi ispatlayacağımı iddia ederdim.

Bu tartışmalar çoğunlukla müdürün odasında son bulurdu. Tartışmayı orada da sürdürdüğüm için arada dayak yediğim de olurdu; zira okul müdürümüz Mr. Derringer tartışma adabından bihaberdi. Sözlerimle onu her köşeye sıkıştırdığımda kamçısını çıkarırdı.

Arak farklıydı. Hak için mücadele etmek onun umurunda bile değildi. Hiçbir konuda benim zekâma yaklaşamazdı bile; ama gelin görün ki, benden bir buçuk yaş küçük olmasına rağmen benimle aynı sınıftaydı. Öğretmenlerimin karşısında fikirlerimi başarıyla savunur, çoğu zaman da onları alt ederdim. Bir üst sınıfa geçirip benden kurtulduklarına sevinecek yerde, beni sınıfta bırakırlardı. Böyle yaparak, gelecek dönemdeki atışmalarımızda beni alt edip ödeşmeyi umduklarına inanıyordum. Böyle böyle, ben de beşinci sınıfın en yaşlı öğrencisi oluvermiştim.

Bir gün, biri tahtaya Miss Daffney'in çirkin bir kadın olduğunu, üstüne üstlük Mr. Derringer'a âşık olduğunu anlatan bir şiir yazdı. Miss Daffney bu işi bana yıkmaya kalktı. Halbuki şiiri yazan ben değil, kuzenim Arak'tı. Benim yazacağım herhangi bir şiirin konusu Miss Daffney olamazdı, mutlaka daha dişe dokunur bir konu seçerdim. Miss Daffney elinde bir cetvel olduğu halde, benim sıramın yanında durarak, ortalığa, "Namusuma dil uzatan bu rezaleti yazanı eninde sonunda bulacağım, o zaman o oğlanın benden çekeceği var!" dedi.

"Oğlan mı?" diye itiraz ettim, "Şiiri yazanın bir erkek olduğunu da nereden çıkardınız, ya bir kızsa?"

Daha sözüm biter bitmez Miss Daffney elindeki cetvelle parmaklarımın eklem yerlerine vurmaya başladı. Yerimden fırlayarak bağırdım.

“Canınız her istediğinde bana vuramazsınız, buna hakkınız yok, sizi şikâyet edeceğim!”

“Otur yerine!” dedi Miss Daffney.

Oturdum. Sağ kulağımı tutup çekti, o sağ kulak ki Miss Daffney ve diğer hocaların her fırsatta tutup tutup fütursuzca çekmeleri yüzünden kulaktan başka her şeye benzer hale gelmişti.

“Tut şu dilini!” dedi Miss Daffney. Düpedüz hakarete uğramış olmama rağmen dediğini yaptım ve dilimi sonuna kadar çıkardım, elimle de sıkı sıkı tuttum. Acaba gülecek bir şey çıkar mı diye gözünü bana dikmiş olan sınıftaki diğer bütün Meksikalı, Japon, Ermeni, Yunan, İtalyan, Portekizli ve de sıradan Amerikalı çocuklar bekledikleri fırsat çıkınca kahkahayı patlatıverdiler. Bu hareketim üzerine Miss Daffney yine elindeki cetvelle elime doğru hamle yaptı, ama bu sefer burnuma sürtüp hafifçe yaraladı. Küçük bir burun bu saldırıdan hiç yara almadan kurtulabilirdi. Miss Daffney’in bu vuruşunu burnumun boyutları konusunda ustaca yapılmış bir hakaret olarak yorumladım. İncinmiş elimle yaralı burnumu tutarak gene ayağa fırladım.

“Bana dilimi tutmamı siz söylediniz ama…” dedim. Kötü bir şey yapmadığımı, yaptığım tek şeyin onun söylediklerini yapmak olduğunu tekrar tekrar söyledim. Masumdum, elime vurulmasını, burnumun sıyrılmasını hak etmediğimi savunuyordum.

“Uslu ol. Senin saçmalıklarınla daha fazla uğraşamam. Kendine gel!” dedi Miss Daffney.

Elimi burnumdan çektim, iyi ve uslu çocuk pozları takındım. Sanki bana kıpkırmızı bir elma getirmiş gibi gülümsedim ona. İzleyicilerim kükrercesine gülmeye başladılar. Miss Daffney cetveli elinden fırlattı, beni yakalamak için üstüme atıldı, beceremeyince de yüzükoyun sıranın üstüne kapaklandı. Daha da sinirlendi ve kalkmasıyla beni odanın içinde kovalamaya başlaması bir oldu.

Bir yandan Miss Daffney'den kaçarken, bir yandan da "Allah kahretsin! Yine aynı şey oldu." diye düşünüyordum. "Yine aynı şey oldu ve ben boğazıma kadar pisliğe battım. Kalıbımı basarım cinayete kadar gider bu iş. Bir de asıl suçluya, yani kuzenim Arak'a bakın, oturmuş nasıl da pis pis sırıtıyor. Köteği yiyen gene ben oldum. Bu dünyada adalet nerdeee!"

Mr. Derringer'dan gelecek daha ağır bir cezayı göze almadığım sürece Miss Daffney'in eninde sonunda beni yakalayacağını biliyordum. Nitekim yakaladı da; yakalar yakalamaz da tam bir "atış serbest" durumu yaşandı. Parmaklarını gözüme gözüme sokuyor, kulaklarımı çekiyor, parmaklarımı sıkıyor, kollarımı çimdikliyor, hırsını alabilmek için aklına geleni yapıyordu. Bense bu arada onu yatıştırmaya çabalıyor, bir hanımefendiye yakışır şekilde davranmaya davet ediyordum.

Miss Daffney sonunda yorulup pataklamayı bırakınca yerime oturdum ve de günün esas meselesine geri döndük; tahtadaki lirik aşk şiirini kim yazmıştı?

Miss Daffney saçını başını, giysilerini düzeltti, soluklandı; arzu ettiği sessizlik kendisine sağlandı. Bir süre sadece duvardaki saatin tik-taklarının duyulduğu huzurlu bir sessizlik yaşandı.

"Hepinize tek tek bu rezil şiiri yazıp yazmadığınızı soracağım. Sizden doğruyu söylemenizi bekliyorum. Eğer yalan söylerseniz bunu nasıl olsa anlarım. O zaman cezanız daha büyük olur." dedi.

Oğlanlara ve kızlara tek tek bu şiiri yazıp yazmadıklarını sordu; tabii ki yazmamışlardı. Arak'a sorunca, o da yazmadığını söyledi. Sıra bana geldi, ben de doğruyu, yani o şiiri benim yazmadığımı söyledim.

"Müdürün odasına gideceksin, seni yalancı."

"Tahtaya hiçbir şey yazmadım, yalancı falan da değilim."

Mr. Derringer beni hiç de iyi karşılamadı. İki dakika sonra bizim sınıftan Susie Kokomoto kabahatimi anlatan, daha doğrusu tahtadan aktaran bir mesajla odaya girdi. Mr. Derringer mesajı okudu, yedi sekiz kez suratını buruşturdu, gülümsedi, pantolon askılarını şöyle bir şaklattı, öksürerek sordu.

"Bu küçük şiiri yazmanın sebebi nedir bakalım?"

“Onu ben yazmadım.”

“Tabii, şimdi yazmadım diyeceksin. Sen onu bunu bırak da, niye yazdın onu söyle.”

“Onu ben yaz-ma-dım!”

“Dik kafalı olmayı bırak. Yaydığın dedikodu çok tehlikeli. Miss Daffney’in bana âşık olduğunu nereden biliyorsun?”

“Sahiden âşık mı size?”

“Bu kâğıtta öyle diyor. Böyle düşünmene sebep ne? Bana hayranlıkla baktığını falan mı gördün? Ya da başka bir şey?”

“Size ne hayranlıkla ne de başka türlü baktığını görmedim. Siz ona âşık filan mısınız?”

“Bakalım, göreceğiz. Bir bakıma fena bir şiir değil doğrusu. Miss Daffney’i gerçekten çirkin mi buluyorsun?”

“O şiiri ben yazmadım. Bunu ispatlayabilirim. Ben öyle yazmam.”

“Tahtadaki elyazısının senin elyazın olmadığını mı söylemeye çalışıyorsun?”

“Evet, zaten ben o çeşit şiirler yazmam.”

“Şiir yazdığını kabul ediyorsun yani?”

“Şiir yazarım ama o çeşit değil.”

“Böyle bir dedikodu… Umarım ne yaptığını biliyorsundur.”

“Bildiğim tek şey, o şiiri benim yazmadığım.”

“Şahsen.” dedi, Mr. Derringer, “Ben onu çirkin bulmak bir yana, bilakis çekici bile olduğunu düşünüyorum.”

“Bence mahzuru yok. Benim istediğim tek şey, yapmadığım bir iş yüzünden belaya bulaşmamak.”

“Bu şiiri sen yazmış olabilirdin.”

“O şiiri değil. Ben daha iyisini yazabilirdim!”

“İyiyle ne kastediyorsun? Güzel mi, yoksa aşağılayıcı mı?”

“Güzel demek istiyorum; ama tabii o zaman da yazdığım şiir Miss Daffney hakkında olamazdı.”

“Şu ana kadar” dedi Mr. Derringer, “bu şiiri yazanın sen olup olmadığın konusunda bazı şüphelerim vardı ama artık hiç şüphem kalmadı. Artık bu şiiri senin yazdığına eminim. Onun için seni cezalandırmak zorundayım.”

Ayağa kalktım ve bu sonuca itiraz ettim.

“Beni yapmadığım bir şey için cezalandırıyorsunuz, bunun hesabını vereceksiniz.” dedim ama hiçbir faydası olmadı.

Böylece beni bir güzel patakladı, bütün okul da duydu. Topallaya topallaya sınıfa döndüm. Şiir silinmişti. Her şey eski haline dönmüştü. Suçlu cezalandırılmış, şiir yok edilmiş, beşinci sınıfta düzen ve intizam yeniden tesis edilmişti. Kuzenim Arak yerinde sessizce oturmuş, Alice Bovard’ın kahverengi buklelerine hayran hayran bakmakla meşguldü.

Teneffüste yaptığım ilk şey onu bir yumrukla devirip üstüne oturmak oldu.

“Senin şiirin yüzünden dayak yedim, sakın bir tane daha yazayım deme!” diye tehdit ettim.

Gel gör ki ertesi sabah tahtada kuzenim Arak’ın elinden çıktığı besbelli olan, tam onun stiline uygun başka bir aşk şiiri vardı. Tabii gene Miss Daffney cezalandırmak için suçluyu arıyordu. Sınıftan içeri girer girmez tahtadaki şiiri gördüm. Vaziyeti kavrar kavramaz da hemen itiraza başladım. Kuzenim Arak çoktan uzaklaşmıştı. Bildiğim bütün Ermenice küfürleri saymaya başladım. O ise duymazlıktan geliyordu. Miss Daffney sözlerimin kendisine olduğunu zannetti. “Bana bak!” dedi, “Eğer söyleyecek bir şeyin varsa herkesin anlayabileceği dilden konuş.”

“Söyleyeceğim tek şey, o şiiri benim yazmadığımdır. Dünkünü de ben yazmamıştım. Eğer bu şiirler yüzünden başıma bir iş gelirse birileri bunun hesabını verecek.”

“Otur!” dedi Miss Daffney.

Yoklamadan sonra koca bir kâğıdı yazıyla doldurdu, şiiri eklemeyi de ihmal etmedi tabii. Bana bu kâğıdı Mr. Derringer’a götürmemi emretti.

“Niye ben? Şiiri ben yazmadım ki.”

“Sana söyleneni yap.”

Masasına gittim, notu almak için elimi uzattığımda cetveliyle sıkı bir vuruş yaptı. Can havliyle üç adım geri sıçradım ve bağırdım.

“Sizin aşk mektuplarınızın taşıyıcısı olmaya hiç niyetim yok!”

Bu, bardağı taşıran son damla oldu. Her şeyin bir sınırı vardı kuşkusuz. Miss Daffney üstüme atladı. Ben de döndüm, bütün hırsımla kuzenim Arak’ın üstüne atladım. O ise hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi masum tavırlar takındı, hiç karşı koymuyordu. Bunu da büyük bir beceriyle yapıyordu doğrusu; perişan olması gerekirken bana mısın demiyordu. Miss Daffney’nin yakalamasına kalmadan ben çoktan yere yuvarlanmıştım bile. Ondan sonrası Miss Daffney’in insafına kalmıştı. Elimde mesajla müdürün odasına gittiğimde yüzüm gözüm çizik içindeydi, ellerimde çürükler bile vardı. Aşk mektubu buruş buruş olmuş, yer yer yırtılmıştı.

“Gene mi sen?” diye karşıladı Mr. Derringer beni. “Ver bakayım şu notu. Ne haylazlık yaptın gene, bu kaçıncı?”

Notu aldı, açtı, masasının üstüne yayarak düzeltti, yavaş yavaş, dört beş kere okudu. Hoşuna gitmişti, sanırım âşıktı, seviyordu. Yüzünde koca bir gülümsemeyle bana döndü, Miss Daffney’e çirkin dediğim için beni azarlamaya koyuldu.

“Bu şiiri ben yazmadım, dünkünü de öyle. Tek istediğim azıcık eğitim alabilmek için bir fırsat. Kimse bana karışmasın, benim de kimsenin işine karışmaya niyetim yok zaten.” dedim.

“Tamam tamam.” dedi Mr. Derringer. Oldukça neşelenmişti.

“Eğer ona âşıksanız” dedim, “bu sizin bileceğiniz iş, beni karıştırmayın!”

“Hadi ama” dedi Mr. Derringer. “Miss Daffney’in görünüşü konusunda biraz daha insaflı olabilirsin. Benim tek söylediğim bu. O sana sıradan,

bayağı gözükse de başkaları için öyle olmayabilir.”

Ne kadar gayret edersem edeyim faydasızdı, o kadından nefret ediyordum.

“Tamam.” dedim, “Yarın daha insaflı olurum.”

“Aferin. Ama yine de seni cezalandırmam lazım tabii.”

Kamçısını koyduğu alt çekmeceye doğru uzandı.

“Yoo, beni cezalandırırsanız insaflı olmak için verdiğim sözü tutamam ama.”

“İyi de bugünkü şiir ne olacak? Cezasız kalacak değil ya. Yarının hesabı yarın başlar.”

“Hayır efendim. Beni cezalandırmayın.”

“Tamam tamam” dedi, “Ama unutma, daha insaflı olacaksın. Söz verdin, gözüm üstünde ona göre.”

“Şimdi gidebilir miyim?”

“Evet, gidebilirsin.”

Odadan çıkmaya hazırlandım.

“Dur bir dakika.” diyerek Mr. Derringer beni durdurdu. “Eğer senin ulumalarını duymazlarsa birileri tuhaf bir şeylerin döndüğünden şüphelenebilir. En iyisi sen on kere ulu da öyle git.”

“Ulumak mı? Canım yanmadan olmaz ki.”

“Olur olur. Yapacağın tek şey şöyle acı acı ulumak. Hadi.”

“Beceremem gibime geliyor.”

“Dur öyleyse. Ben şu sandalyeye kamçıyla on kere vurayım, sen de ona göre ulu.”

Böyle diyerek sandalyeye vurmaya başladı, ben de bir gün önce nasıl uluduysam gene öyle ulumaya çalıştım, ama hiç gerçekçi olmuyordu. Bir yerde bir yapmacıklık olduğu belliydi.

Bütün bu gürültünün içinde Miss Daffney'in odadan içeri girdiğini fark etmedik.

Onuncu kırbaçta Mr. Derringer'a dönerek, "Tamam" dedim "Bu onuncuydu." Kafamı çevirince Miss Daffney'i gördüm. Ağzı bir karış açık öylece donakalmıştı.

"Her ihtimale karşı fazladan birkaç tane daha evlat, inandırıcı olsun." dedi Mr. Derringer.

Miss Daffney'in orada olduğunu söylememe fırsat kalmadan gene sandalyeye vurmaya başladı, eh tabii ben de uludum.

Rezil bir durum.

Miss Daffney öksürünce Mr. Derringer o tarafa döndü; onu, biricik âşığını gördü.

Miss Daffney hiç konuşmadı, daha doğrusu konuşamadı. Mr. Derringer sırıttı. Çok utanmıştı, kırbacı elinde çevirmeye başladı.

"Çocuğu cezalandırıyordum." dedi.

"Belli oluyor." dedi Miss Daffney. Durumu tam kavrayamamıştı besbelli.

"Bu okulda münasebetsiz öğrencilere müsaade edemem." dedi Mr. Derringer.

Çılgıncasına âşık olduğu kadın karşısında, elindeki kamçıyı sallayarak kişilik gösterisinde bulunmaya çalışıyordu. Gel gör ki Miss Daffney, Mr. Derringer'ın bir sandalyeye vurarak az ötede kendi başına uluyan çocuğu cezalandırdığını düşünmek şöyle dursun, bu adamın ve bu çocuğun bir olup adaletle ve daha önemlisi gerçek aşkla, kendi aşkıyla dalga geçtiklerinden hiç şüphe duymaz görünüyordu. Miss Daffney, Mr. Derringer'a o kadar fena bir bakış baktı ki Mr. Derringer açıklama yapma ihtiyacı hissetti.

"Ah" dedi, "Galiba siz sandalyeye vurmama bir anlam veremediniz. Sadece prova yapıyorduk. Öyle değil mi evlat?"

"Hayır, hiç de öyle değil!" dedim.

Miss Daffney öfkeden çılgına dönmüştü, arkasını döndü ve kaçarcasına uzaklaştı. Mr. Derringer yerine oturdu.

"Yaptığını beğendin mi?" dedi bana.

"Eh" dedim, "Eğer bir aşk yaşamak niyetindeyseniz, yaşayın, ama beni bulaştırmayın."

"Sanırım bu iş bitti." dedi.

Adamın üzerine ani bir hüzün çökmüştü.

"Tamam, sınıfına dön artık."

"O şiirleri benim yazmadığımı bilmenizi isterim."

"Bunun onunla bir ilgisi yok."

"Bilmek isteyebilirsiniz diye düşünmüştüm."

"Artık çok geç. Artık beni asla sevmeyecek."

"Neden ona bir şiir yazmıyorsunuz?"

"Ben şiir yazmayı beceremem."

"Bir şekilde halledin canım."

Sınıfa döndüğümde Miss Daffney bana karşı çok kibardı. Ben de öyle. Bildiğimi biliyordu ve biliyordu ki eğer benimle eğlenmeye kalkarsa aşkını mahvedebilir ya da onu Mr. Derringer'la evlenmek zorunda bırakabilirdim. İki hafta sonra okul kapandı. Tekrar açıldığında Miss Daffney ortalarda gözükmedi. Ya Mr. Derringer ona bir şiir yazmamıştı, ya da yazmıştı ama bir şeye benzetememişti. Belki de Mr. Derringer onu sevdiğini söylememişti ya da söylemişti ama o aldırmamıştı. Yahut da Mr. Derringer ona evlenme teklif etmiş ama o geri çevirmişti; çünkü ben küçük sırlarını biliyordum. Bununla da kalmamış, kırık kalbini tamir edebilmek umuduyla kendini başka okula naklettirmişti.

Ya da bunun gibi bir şey işte.

"A Nice Old-Fashionned Romance, with Love, Lyrics and Everything"

My Name is Aram, New York 1991

Ödlekler

En iyi insanlar ödleklerdir. En ilginç, en kibar, en has ve suç işleme ihtimali en az olanlar gene onlardır.

Asla bir banka soymayı düşünmezler. Akıllarından bir başkana suikast düzenlemek gibi bir şey geçmez. Yolda yürürken, çukur kazan bir amelenin gözüne kazara kum sıçratsalar, amele de onlara küfretse, ödlekler onurlarının lekelendiğini düşünmezler ve onun için de ameleyle kavga edip bir araba dayak yemelerine gerek kalmaz. Onun yerine, “Özür dilerim, isteyerek olmadı” der, yollarına devam ederler.

Ödlekler terbiyeli insanlardır ve bir o kadar da düşünceli.

Kurayla askere alma emri 1917 yılında, Fresno’daki Ermeni kasabasına ulaştığında buraya yerleşmiş olan ailelerin yaşı tutan erkek çocukları ilk önce Emerson Okulu’nda kurulmuş olan askerlik kurulunun huzuruna çıktılar, oradan da çok geçmeden Yosemite Milli Parkı’ndaki Camp Curry eğitim kampında boy gösterdiler. Devlet onları istedikten sonra onlar ne cüretle bu isteği tartışsınlar?

Buna rağmen, o zamanlar M Caddesi 123 numarada annesi ve evlenmemiş üç kız kardeşiyle oturan, üç yıldır Cooper’s Mağazası erkek reyonunda çalışan, yirmi dört yaşındaki Kristofor Ağbadaşyan ortadan kayboluverdi.

Birdenbire artık sabahları tam 8:15’te evden çıkıp yürüyerek işe gitmediğinin farkına varıldı, çünkü inci kravat iğnesiyle, klapasındaki kırmızı gül goncasıyla bütün çevrenin en iyi giyimli erkeğiydi kuşkusuz. Eh, tabii bir sürü genç adam orduya alınmış, dolayısıyla artık ortalarda görünmez olmuştu. Bu yüzden Kristofor’un nerelerde olduğunu merak etmek için bir sebep yoktu. Kristofor hakkında sorulan sorulara, Cooper’s Mağazası’ndakiler, onun uzaklarda olduğunu söyleyerek yanıt veriyorlardı; şüphesiz bu doğruydu.

Annesine gelince, ne zaman oğullarından birini veya ikisini askere göndermiş kasabadaki diğer annelerden biri, ihtiyatla, çekine çekine, hatta biraz da sempatiyle Kristofor’un akıbeti konusunda, belki şu sözleri kullanarak, “Ah sevgili Yeğsapet, yakışıklı Kristofor’un her sabah işe gidişini seyretmeyi o kadar özledim ki... Benim Simonum, Vaskenim gibi,

hükümet onu da mı savaşa aldı?” diye sorsa, Kristofor’un annesi “Evet.” diyordu, “Kristofor’u da aldılar, Allah onu da, sizin çocuklarınızı da korusun.”

Tabii ne buna inanmak, ne de meseleyi daha fazla kurcalamak için bir neden vardı. Yine de resmi görünüşlü Fordlar ve Chevroletler, M Caddesi 123 numaradaki bakımlı küçük evin kapısında durup da içlerinden inen önemli görünüşlü Amerikalılar kapıya yürüyüp evin içine de girince, kasabadaki herkes neler olup bittiğini merak etmeye başladı. Kristofor daha şimdiden ölmüş müydü yoksa?

Hükümet tarafından görevlendirilmiş olan önemli görünüşlü bu Amerikalılar, annesini ve kız kardeşlerini ziyaret ederek haberi münasip bir dille veriyor, Ermeni kasabasında hayatını devleti için feda etmekten çekinmeyen ilk kişi olmasından dolayı Kristofor’a saygılarını belirtiyor olabilirler miydi? Ama bir ay sonra, bu sefer üç araba kapının önünde durup da içlerinden biri tabancasını belindeki kılıfında taşıyan bir şerif olmak üzere, öncekinden daha önemli görünen adamlar inince, kasabalı, bir şeylerin yolunda gitmediğinden şüphelenmeye başladı.

Guggenheim’s fabrikasında incir paketledikleri bir gün anne Yeğsapet en yakın arkadaşı Arşaluys Gancakyan’a şöyle söylemiş: “Lütfen asabi oluşumu anlamaya çalış. Oğlum için endişelenmekten yatamaz, uyku uyuyamaz oldum. Biz onun da diğer çocuklar gibi orduya alındığını sanıyorduk, ama o adamlar onun orduda olmadığını söylüyorlar. Öyleyse, sevgili Arşaluysum, nerede o? Orduda olsaydı bin kat daha iyiydi, hiç olmazsa ayda bir mektup gönderirdi. Tam altı ay oldu, bir kelime bile haber yok. Ona kötü bir şey olmuş olmaması için sadece dua edebiliyorum.”

“Ah! İyi bir çocuk seninkisi.” diye yanıtlamış arkadaşı, “Allah onu esirgeyecektir, yine de dilerim ki bilinmeyen bir yerlere gidip kendini bir günah âleminde kaybetmiş olmasın, belki San Francisco gibi büyük bir şehirde ya da Chicago’da hatta belki de New York’ta... Bu pazar kilisede onun için bir mum yakıp dua edeyim, iyi çocuktur Kristofor.” Günde on saatlik bir çalışmanın karşılığında kazanılan iki dolar kadar bir paranın aşkına yarım saatlik sessiz ama hızlı bir çalışmadan sonra Arşaluys yeniden konuşmaya başlamış: “Günah âlemine dalıp gitmekten daha kötüsü de var tabii. Savaşa inanmayan ve asker olmayı reddeden diğer çocuklar gibi gidip kendini bir nehre atmış olmaması için Allah’a dua ediyorum. Daha geçen

gece en küçük oğlum Yetvart The Evening Herald’da böyle bir çocuğun hikâyesini okudu.”

“Kendini nehre mi atmış?” diye sormuş Yeğsapet.

“Kings Nehri’ne. Notunu yazmış, soyunmuş ve kendini nehre atmış.”

“Zavallı çocuk, her kim olursa olsun.”

“Çocuk Almanmış. Kingsburg’da onlardan çok var.”

“Zavallı Alman çocuk. Devlet ondan kardeşini öldürmesini nasıl isteyebilir ki?”

“Ona kimse yardım edemez artık. Gitti bitti. Polis bunun bir yanıltmaca olabileceğinden şüphelenmiş, nehri tarayıp cesedi bulmuşlar; böylece ailesi çocuğu gömebilmiş ama annesi, babası ve kardeşlerinden başka cenazeye giden olmamış. Her şey gazetede yazıyordu. Kendileri de Alman oldukları için arkadaşları cenazeye gitmeye korkmuşlar.”

“Zavallı anne-baba, zavallı kardeşler. Hepsini seviyorum, kim oldukları umurumda değil.”

“Almanlar,” demiş Arşaluys, “düşmanlar, birdenbire düşman oluverdiler; peki ama savaş bitince ne olacak, gene düşman olarak mı kalacaklar? O çocuk ölü kalacak ama. Büyük bir şehirde yaşanan günahkâr bir hayat bile ölmüş olmaktan iyidir; çünkü ne pahasına olursa olsun günahkârlar savaştan sonra da hayatta kalacaklar. Tövbe etmek her zaman mümkün. Bir günahkâr her şeye yeniden başlayabilir. Kutsal kilisemizde kutsal Babamız’la konuşur ve yeniden doğar. Güzel bir Ermeni kızı alır ve kendi ailesini kurar. Günahkâr bir hayat bile eninde sonunda bir hayattır ve ölmekten iyidir; çünkü bu savaş bitecek, her savaş başladığı gibi biter de, işte o zaman günahkâr bile olsa o hâlâ genç bir adam olarak kalacak. Kristofor için mum yakıp dua edeceğim. Oğlun için endişelenme Yeğsapet, yukarıda Allah var.”

Artık kasabada Kristofor hakkında şunlar söyleniyordu: “Gitmiş, yok olmuş, altı aydır annesine hiç mektup yazmamış, belki San Francisco’da günahkâr bir hayat yaşıyordur, belki de kendini nehre atmıştır; dualarınızda onu da hatırlayın.”

Aylarca başka bir gelişme olmadı.

Haygaz Baboyan, kasabadayken Birinci Presbiteryen Ermeni kilisesi pazar okulunda öğretmenlik yaptığı dokuz kişiye Paris'ten Eyfel, Arc de Triomphe, Tuileries kartları postalıyor, arkalarına "Paris sokakları babalarındaki frengi yüzünden sakat doğmuş insanlarla dolu." türünden ahlâkçı sözler yazıyordu.

Kisag Jamanakyan Verdun'de, Vahram Vahramyan Chateau-Thierry'de, Kasapyanlar'ın ikizleri Krikor ve Karekin Belleau Ormanlarında öldürülmüşler. Daha yirmi beş yaşında bile değillerdi, Anadolu'dan Fresno'ya getirildiklerinde ya kundakta bebektiler ya da küçücük bir çocuk; ama başkaları da vardı, Fransa'da, Flanders Field'ta, Normandiya'da ya da herhangi başka bir yerde ölmüş olan başkaları. İçlerinden şanssız olan birkaçı daha savaşı bile görmeden Camp Curry'de gripten ölmüşlerdi. İçlerinden iki üç tanesi tepeleri aşarak kamptan San Francisco'ya kaçmışlar, bir iki hafta sonra geri dönmüşler, tıbbi muayeneye tabi tutulduktan sonra hafif şekilde cezalandırılmışlardı. Kasabadan yarım düzine çocuk gaz saldırısına uğramış ama sağ kalmayı başarabilmişlerdi. Hovsep Lusinyan'sa şarapnel parçasıyla yaralanmış ve bombardıman altındaki bilinmeyen topraklarda ölüme terk edilmişti. Ölmeyi bekliyormuş, biri sürüne sürüne yanına gelip onu çekerek güvenli bir yere götürürken o kendisini neredeyse ölmüş kabul ediyormuş. Bunu yapan, kendi bölüğünden pek de hoşlanmadığı, hatta düşman gibi gördüğü biriymiş; Turlock'tan Joe Assauri adında Süryani bir çocuk. Çok iyi arkadaş olmuşlar ama yine de sık sık kavga edip duruyorlarmış. Bu kavgalarda Joe "Kendi hayatımı tehlikeye atıp seninkini kurtardığım için lanet olası bir aptalım ben." diyormuş hep. Hovsep de karşılık olarak şunları söylüyormuş. "Sadece senin hayatını kurtaracağım günü bekliyorum. Ondan sonra beni unut gitsin." Bu kavgalar genellikle poker masasında patlak verirmiş. İkisi de Amerikalı kızlarla evlenip çoluk çocuk sahibi olduktan sonra bile bu kavgalar aynı laflarla devam etmiş. Çocukları ne Ermenice ne de Süryanice konuşabiliyorlarmış ama isimleri Ermeni ve Süryani isimleriymiş. Görünüşleri tam gerektiği gibi, yani Ermeni ve Süryani gibiymiş ama yine de gözle görülmeyen, hesap edilmeyen bir şeyler eksikmiş.

Guggenheim's fabrikasında, 1918 Ekimi'nin başlarında Kristofor'un annesi Yeğsapet en iyi arkadaşı Arşaluys Gancakyan'a sormuş:

"Yakında savaşın biteceği doğru mu?"

“Evet. Yetvart her gece The Evening Herald’da savaşla ilgili haberleri okuyor. Yakında çocuklarımızın hepsi eve dönecek. Yakında Mihranımı göreceğim, sen de senin Kristofor’u, buna eminim, nerede olursa olsun. Hâlâ hiçbir haber alamadın mı?”

“Hiç! Neredeyse tam iki yıl oldu, tek kelime bile yok.”

Ama bir yılı aşkın bir süredir kasabada Kristofor hakkında bazı söylentiler dolaşıyordu. Bu söylentilere inanan da vardı, inanmayan da. Söylentilerin çıkmasının sebebi Ash Başmanyan’ın söylediği sözlerdi. Ash Başmanyan her akşam gazete satar, oradan da Liberty Sineması’na giderdi. İçeri girmesi için kapıdaki biletçiye bir gazete vermesi yetiyordu. Son gösterim bitene kadar da çıkmazdı, yani geceyarısından biraz önce; bu da Fresno için oldukça geç bir saat sayılırdı. Bir gece eve döndükten sonra, yemeğini yerken Ash, babasına, “Bu gece Kristofor’u gördüm.” demiş.

Birkaç dakika sonra babası, “Senin her gece her gece sinemaya gitmen canımı sıkıyor, onun için seni dinlemiyordum. Biraz evvel ne dedin sen bakayım?”

“Kristofor! Kristofor’u gördüm.”

“Kristofor Ağbadaşyan’ı mı?”

“Evet. Cooper’s Mağazası’nda çalışan.”

“Çok film seyretmekten hayal görmüşsün sen.”

“Hayır, oydu!”

“Neredeyse koskoca iki yıl oldu ortalarda yok. Nasıl görebilirsin ki?”

“Herhalde geri döndü.”

“Nereden? Üstünde üniforma var mıydı?”

“Hayır, her zaman nasıl giyiniyorsa öyle giyinmişti.”

“Nereye gitti?”

“Eve.”

“Hangi eve?”

“M Caddesi’ndeki eve. Onu eve girerken gördüm, sonra ben de eve geldim.”

“Gördüklerini kendine sakla.”

“Neden?”

“Sadece kendine sakla diyorum. Film seyretmekten gerçekleri göremez olmuşsun. Kristofor hükümet tarafından aranıyor. Hepsini unut gitsin. Bu gece hiçbir şey görmedin. Sana bir dolar veririm.”

“Para falan istemiyorum. Eve yardımcı olmak için her akşam gazete satarak para kazanıyorum ben. Kimseye bir şey söylemem, ama yine de onu gördüm.”

Başkaları da görmüş olacak ki, çok geçmedi, bütün kasabada Kristofor Ağbadaşyan’ın evde olduğu konuşulmaya başlandı. Ya kaçmış ve geri dönmüştü ya da bütün bu zaman boyunca M Caddesi 123 numaradaki evde saklanmıştı, ta ki artık sabrı tükenip bir gece geç vakit dolaşmaya çıkana kadar.

Bütün kasabada alay konusu olmuştu:

“Neredeymiş?” diye sorulunca.

“Yatağın altındaymış.” diye cevap veriliyordu.

En sonunda bu sözler Kristofor’un annesinin kulağına değilse bile en yakın arkadaşı Arşaluys Gancakyan’ın kulağına gitti.

Savaşın biteceğine dair yaptıkları konuşmadan birkaç gün sonra Yeğsapet Ağbadaşyan, Arşaluys Gancakyan’a şöyle söylemiş: “Arşaluys, sevgili arkadaşım, bugün işten eve dönerken sana bir şey söylemem lazım; söylemezsem ölürüm yoksa.” Eve dönerken kimsenin onları duyamayacağından emin olduktan sonra devam etmiş, “Kristofor hiçbir yere gitmedi. Bütün bu zaman boyunca hep evdeydi. Benim hatam. Giderse öleceğimi söyledim ona. Babası o daha küçük bir çocukken öldü. Ailede kalan tek erkeği kaybetmeye dayanamazdım. Ama şimdi ne yapacağım? Savaş bitip de herkes eve döndüğünde o ne olacak? Hepsi benim hatam, onun değil, yemin ederim. Bana yardım et. Sana güvenebileceğimi

biliyorum, senden laf çıkmaz, lütfen bana yardım et, gün olur benim de sana yardımım dokunur. Ne yapacağım? Ne yapacağız?"

11 Kasım 1918'de savaş, nehre atlayan Kingsburglu çocuk, Fransa'da ölen kasabalılar, Camp Curry'de gripten ölenler ve de itibarını yitirmiş, herkesin deyimiyle Kristofor Yatakaltı hariç, herkes için bitti. Ama yine de kasabada kimse ne Kristofor'u ne de annesini hor görmüyordu. Ne yaptıklarını ve neden yaptıklarını yalnızca kendileri biliyorlardı, başkası tahmin bile edemezdi. Ne olmuşsa olmuştu; bu, onlarla Tanrı arasında bir meseleydi, onlarla hükümetin arasında değil. Zaten hiç şüphesiz, hükümetin Tanrı'yla halletmesi gereken çok daha fazla meselesi vardı.

Savaşa gidenler geri dönüp sivil elbiselerini giyince Ermeni kasabasında haftalar, hatta aylar süren mutlu bir şaşkınlık oldu. Arada sırada keder patlamaları da oluyordu. Feveran edenler genellikle kasabanın en metanetli diye bilinen erkekleriydi. Şulavari Başmanyan da bunlardan biriydi. Kimin için ağladığı sorulduğunda –zira savaşa gitmiş oğlu yoktu– şöyle cevap veriyordu: "Kristofor için ağlıyorum, cesareti yüzünden kötü muamele gören Kristofor için. Şüphesiz o bir ödlek; ama bir erkek, ödlek olabilmek için çok daha fazla cesur olmalı. Arkadaşlarınla birlikte hükümetin emrinde asker olmak kolaydır. Ama asıl zor olan kendin olmaktır, annenin evindeki yatağın altında olsan bile. Kristofor'un cesaretine ağlıyorum ben. Savaş bitti. Kim kazandıysa kazandı; ama bunu Kristofor olmadan yaptı. Allah kazananları da, kaybenleri de affetsin. Herkes çok adam kaybetti. Tanrı Kristofor Yatakaltı'nı korusun, her neredeyse."

İşin doğrusu, ateşkes imzalanmadan birkaç hafta önce Kristofor Sacramento'ya gitmişti. Charles Abbot adını almış ve Ross Kardeşler Mağazası'nda çalışmaya başlamıştı. Çok geçmeden daha iyi mevki ve maaşla San Francisco şubesine geçmişti. Orada üç yıl kaldı ve sonra Post Caddesi'nde kendi dükkânını açtı.

Hükümet onun izini bulduğunda altı yıldır San Francisco'da yaşıyordu. Smith mezunu, İskoç-İrlandalı karışımı Bostonlu bir kızla evlenmiş, üç erkek, bir kız çocuğu olmuştu. Kız kardeşlerinden ikisi evlenmiş, biri ölmüştü. Annesi M Caddesi 123 numaradaki evde yalnız yaşıyor, ara sıra kızları ve damatları, çocuklarıyla birlikte onu ziyarete geliyordu.

Yetmişine merdiven dayamış Battaglia ismindeki hükümet görevlisi Kristofor’a “En çok istediğimiz şey, bu dosyaları kapatmak ve olanları unutmak. Siz Kristofor Ağbadaşyan’sınız, değil mi?” diye sormuş.

“Evet.” demiş Kristofor, “Sizin de bildiğiniz gibi on yıldır başka bir isim, Charles Abbot ismini kullanmama rağmen, ben Kristofor Ağbadaşyan’ım. İsmimi değiştirmek hep aklımda olan bir şeydi zaten; çünkü ismim Amerikan diline uygun değildi. Annemin babasının ismi Ahpet’miş, Abbot da ona çok benziyor.”

“Evet, mantıklı.” demiş hükümet görevlisi, “Bir hafıza kaybı vakası mı sizinki?”

“Hayır, hafıza kaybı değil. Evde saklanıyordum çünkü gitmek istemiyordum. Ne yaptığımın farkındaydım. Annem ve kız kardeşlerim teslim olup orduya katılmam için her gün bana yalvarıyorlardı; ama ben kabul etmiyordum. Hiçbirini unutmadım, hafızam yerinde. Bundan utanmayacak kadar iyi bir hayatım var. Hâlâ bizim oralarda beni Kristofor Yatakaltı diye hatırlayan bir avuç iyi insan var. Olanları çocuklarıma da anlattım, bayağı matrak geldi onlara.”

“Anlıyorum.” demiş Battaglia, “Bu şartlar altında, olmaz ya, yine de biri çıkar formları incelerse diye mazeret bölümüne ‘hafıza kaybı’ yazıyorum. Sizin başka bir öneriniz var mı?”

“Ödlek yazın.”

“Bu hafıza kaybı yazmak kadar yalan olur.” demiş Battaglia. Sonra formu doldurmuş, “Baba yazdım, eminim bu iş görür. Dosya kapanmıştır.” diyerek sanki alışveriş yapmaya gelmiş de kendine uygun bir şey bulamamış bir müşteri gibi çıkıp gitmiş.

Ödlekler iyidirler, ilginçtirler, kibardırlar; bir kuleden insanların üzerine ateş etmeyi asla düşünmezler. Yaşamayı arzularlar, böylece de çocuk sahibi olacak kadar uzun yaşayabilirler. Ödlekler cesurdur.

“Cowards”

Madness in the Family, New York 1988

Hatip Kuzenim Dikran

Yirmi yıl önce, San Joaquin Vadisi’nde yaşayan Ermeniler için hatiplik, en büyük, en asil, en önemli, belki de varolan tek meziyetti. Gerçek bir sayıma göre, Fresno civarındaki bağ sahiplerinin aşağı yukarı yüzde doksan ikisi güzel konuşmayı beceren birisinin kültürlü biri olduğunda hemfikirdi. Bunca yıl sonra düşünüyorum da, kendileri, iş konuşma yapmaya gelince o kadar beceriksizdiler ve farkında oldukları bu beceriksizliklerinden o kadar utanıyorlardı ki, ne zaman yüksek bir yere çıkıp, gözlüklerini burnunun üstüne özenlice yerleştiren, cep saatine bir göz atıp alçak sesle konuşmaya başlayan, sonra konuşmasını kükreyerek sürdüren bir hatip görseler, bayağı bayağı etkilenirlerdi. Çiftçileri iliklerine kadar sarsan bu kükremeler onlara hatibin mürekkep yalamış biri olduğunu da gösterirdi.

Çiftçiler kendi aralarında, “O ne dil, o ne enerji, o ne zekâ, o ne heybetli ses öyle ya Rabbim!” diye konuşup dururlardı.

Böyle bir konuşma olacağı zaman kasabadaki üç kiliseden birinde ya da kasabanın toplantı salonunda bir araya gelirler, gözyaşlarını sile sile, burunlarını çeke çeke, huşu içinde, titreyerek kendilerinden geçerlerdi; biraz biraz toparlanınca da güçleri yettiğince para bağışında bulunurlardı. Paranın bildik bir sebepten toplanması gibi bazı özel durumlarda bağış yapan çiftçiler ayağa kalkar, bağırırlardı: “Mıgırdiç Kasapyan, hanımı Araksi, üç oğlu Kurken, Şirak ve Tomas’tan elli sent.” Gökgürültüsünü andıran alkışlar arasında yerlerine otururlardı. Bu alkışlar bağışlanan paranın miktarı için değil, bağışı yapanın hayranlık uyandıran tavrı ve eski memleketlerine ait güzel isimlerin, yani Mıgırdiç, Araksi, Kurken, Şirak ve Tomas’ın kusursuz ve dramatik telaffuzları içindi daha çok.

Söz söyleme ve bağış yapma çiftçiler arasında rekabet konusuydu. Bir çiftçi, herkesin içinde tam bir erkek gibi ayağa kalkıp yaptığı bağışı ilan etmezse vay onun haline! Bu, ne parası, ne de içindeki titremeyi yenerek ayağa fırlayacak cesareti olmadığı anlamına gelirdi. Bu rekabet yüzünden, dünyadaki her şeyden çok istemesine rağmen, bağış yapamayan çiftçi, yıldan yıla büyüyen bir utanç ve gerginlik içinde kös kös oturur, nihayet zor zamanlar atlatılıp da iyi günlere kavuşulduğunda, ayağa fırlar, hiddetli bakışlarını salonda şöyle bir gezdirir, sonra bağırırdı: “Kökleri güzel şehir Dikranagert’te[6] olan bu ailenin fakirlik günleri geride kaldı, beş

Pampalonyan kardeşten yirmi beş sent.” Böylece evine başı dik, gönlü ferah dönerdi. Fakirlik mi? Eski günlerde, evet; ama artık, hayır! Bu beş heybetli adam, hemşerilerinin gözünde küçük düşmekten kurtulmuş olmanın verdiği Yakındoğu’ya özgü o hazzın da etkisiyle, oğullarını da önlerine katarak, ailevi bir gururla birbirlerine bakarlardı.

Ama hepsinden de öte, bir çiftçi için, oğlunun okulda, kilisede veya bir piknikte veya herhangi bir yerde çıkıp konuşma yapmasından daha gurur verici hiçbir şey olamazdı.

İşte o zaman çiftçi, seksen sekiz yaşındaki kendi babasına döner, “İşte Vahan, benim oğlum, senin de torunun, dinle onu, Avrupa hakkında konuşacak.” derdi.

Büyükbaba hayretle başını sallar, nasıl olur da on bir yaşında bir çocuk bu kadar ciddi, bu kadar bilgili olur, üstelik Avrupa hakkında konuşma yapar diye merak ederdi. Kendisi bile, Amerika’ya gelirken Fransa’nın Havre Limanı’na uğramış olmasına ve oranın Avrupa olduğunu bilmesine rağmen Avrupa’nın yeri konusunda pek az bir fikre sahipti. Belki de Havre, evet evet belki orası Havre’dı, yeni Yevroba,[7] Avrupa. Fakat Havre’la ilgili, bu çocuğu bu kadar heyecana boğacak ne olmuş olabilir? “Ah…” diye inlerdi yaşlı adam, “Benden geçti artık. Hatırlamıyorum. Avrupa, limanında bir sürü geminin demirlediği şirin bir kent olsa gerek.”

Analar hayretler içinde, zevkten dört köşe olurlardı. Birbirlerine bakar, başlarını kâh öne eğer, kâh sallarlardı. Oğullarının İngilizce olarak yaptığı ve kendilerinin bir kelimesini bile anlamadıkları konuşmanın onuncu dakikasında sessiz sevinç gözyaşlarına boğulurlardı; çünkü, gördükleri manzara onlar için hayret verici, bir o kadar da mükemmeldi. Öyle ya, daha dün bırakın İngilizce’yi, iki kelime bile Ermenice konuşamayan küçük Berc, çıkmış da kollarını bir o yana bir bu yana sallaya sallaya, parmağıyla kâh tavanı, kâh batıyı, kâh güneyi, kuzeyi, zaman zaman da kalbini göstere göstere cümle âleme konuşma yapıyor… Gel de ağlama!

Bu şartlar altında, ailenin en yaşlısının, hatipleri aptal birer düzenbaz olarak görmesine rağmen, Karaoğlanyanlar’ın da bir hatip yetiştirmesi kaçınılmazdı.

Bizim ihtiyar derdi ki, “Kıçını yırtarcasına bağıran gözlüklü ufak tefek bir adam gördüğünüz zaman bilin ki ya bir eşektir ya da bir yalancı.”

Bizim ihtiyarın, oturup da sabırla kendisini dinlemesini bekleyen bir konuşmacı, ne lafı döndürüp dolaştırmalı ne de konuyla ilgisi olmayan şeyler söylemeliydi; zira böyle yapanlara hiç tahammülü yoktu. Sadece bilmediklerini öğrenmek isterdi, o kadar. Konuşmuş olmak için konuşmayı istemezdi. Hiçbir toplantıyı kaçırmazdı; ama bu toplantılar her defasında onu hasta ederdi. Ortaya çıkan her konuşmacı onun yüzüne bakarak ne kadar sinirlendiğini anlamaya çalışır, dudaklarının sessiz küfürlerle kıpırdadığını gördükleri zaman sakinleşmeye, mantıklı konuşmaya gayret gösterirlerdi. Eğer daha evvelden onunla yapmış oldukları özel bir konuşmada kendilerinin ne kadar aptal olduğunu yüzlerine vurmuşsa, o zaman seslerini daha da yükselterek ondan intikam almaya çalışır, fırsatını buldukça da, “Biliyoruz ki içimizde bizimle alay eden, çabalarımızı küçümseyen, hatta bize aptal diyen burnu büyükler var. Uğraşımızın bedeli bu! Nasıl ki yüce kurtarıcımıza, çarmıha gerilmeden önce haçı taşıttılarsa, biz de bu bedeli hep ödedik, hep ödeyeceğiz.” derlerdi.

İşte tam bu sırada, bizim ihtiyar, oğullarının başına hafifçe dokunur, onlar da aynı şeyi kendi oğullarına yapar, küçükler birbirlerini dirsekleriyle dürter, kadınlar şöyle bir bakınır, sonra bütün Karaoğlanyanlar, otuz yedi veya otuz sekiz kişi hep birden ayağa kalkar, dışarı doğru yürümeye başlarlardı. Bir yandan da yaşlı adam zavallı çiftçilere öfkeli gözlerle bakar, “Bunlar yine haçı sırtladılar, gitme vaktidir.” derdi.

Her şeye rağmen, söylediğim gibi, Karaoğlanyanlar’dan da bir hatip çıkması kaçınılmazdı. Herkes de bunu istiyordu zaten. Hatta Karaoğlanyan ailesinin bazı fertleri, içlerinden birinin bu mevzuya el atmasını, hatiplik neymiş herkese göstermesini çok gerekli görüyorlardı.

Zohrap amcamın ikinci oğlu küçük kuzenim Dikran, Karaoğlanyanlar arasında bu iş için en uygun olandı. Savaş bittiğinde dokuz yaşındaydı. Benden sadece bir buçuk yaş küçüktü ama o kadar ufak tefekti ki onu sözünü etmeye değer biri olarak görmezdim.

Bu çocuk, ta başından beri, ender görülen keskin bir kavrayışa sahip zeki çocuklardandı, ama mizah anlayışından yoksundu. İnsanın bilgiyi dışarıdan öğrenerek edindiğine inanırdı. Bu fikri, Karaoğlanyanlar’a özellikle utanç

veriyordu; çünkü onlar kendi zekâlarının doğal olarak kendi içlerinden geldiğine inanarak yaşamışlardı yüzyıllardır. Bizim ihtiyar, gerçek bir Karaoğlanyan'ın bir sahtekârı bir bakışta tanıyacağı iddiasıyla övünürdü; dahası, Karaoğlanyanlar üçkâğıtçılara nasıl davranılması gerektiğini de çok iyi bilirlerdi.

"Yüzünün arkasına saklanan bir adam gördüğünüzde, bilin ki sağlam pabuç değildir. Ya bir gammazdır ya da bir üçkâğıtçı. Bakışlarıyla 'ben senin kardeşinim' diyenlere karşı dikkatli olun. Bir yerlerinde mutlaka bir hançer gizlidir."

Ta doğumdan beri kulağına bu tür öğütler fısıldanan bir Karaoğlanyan'ın, hayat ve hayatın garip aktörleri konusunda keskin bir görüş sahibi olması çok doğaldı.

Bunun tek istisnası kuzenim Dikran'dı. Sıkı bir okurdu. Gel gör ki bizim ihtiyar bu tür insanlardan hiç hoşlanmazdı. Ona göre sadece çocukların kitap okuması mazur görülebilirdi, o da kişiliklerinin gelişmesine yardımı olacaksa, yoksa başka kim neden kitap okusundu ki? Bırakın Dikran'da böyle bir ilerleme görmeyi, ona kalsa Dikran'ın kavrayışında devamlı bir düşüş vardı. Dikran hakkındaki fikirleri, on bir yaşında Longfellow Okulu'ndaki en zeki öğrenci ve başarılı bir hatip olarak öğretmenlerinin övünç kaynağı olduğunda bile değişmedi.

Dikran'ın annesi bu haberleri getirdiğinde, bizim ihtiyar, oturma odasındaki divanda yattığı yerde yüzünü duvara dönerek homurdanmış.

"Çok yazık çok! Ne israf! Bu çocuğun derdi nedir acaba?"

Dikran'ın annesi, "Neden öyle söylüyorsun, bütün okuldaki en zeki çocuk o." diye itiraz edecek olmuş.

O zaman bizim ihtiyar yattığı yerden şöyle bir doğrulmuş, "Eğer biri sana çıkıp da on bir yaşındaki bir çocuğun beş yüz kişilik okuldaki en zeki çocuk olduğunu söylerse boş ver gitsin. Allah aşkına, ne yapmış da zeki olmuş? Ne başarmış? Daha on bir yaşında değil mi? Neyin zekâsı bu? Kendini bu kadar önemseyen bir çocuğun yükünü kim taşımak ister ki? Açıkçası, iyi bir anne olamadın. Bırak çocuğu biraz evden çıksın, gitsin açık havada dolaşsın, temiz hava alsın. Bırak kuzenleriyle yüzmeye gitsin. Zavallı yavrucak daha doğru dürüst gülmesini bile bilmiyor. Sen de çıkmışsın,

bütün bir öğleden sonrayı onun ne kadar akıllı, ne kadar parlak bir öğrenci olduğunu anlatmak için harcıyorsun. Hadi git işine be kadın!” diye bir güzel nutuk çekmiş.

Bu ve buna benzer bütün eleştirilere rağmen Dikran bildiği yolda ilerlemeye devam ediyor, gece gündüz demeden kitapları birer birer deviriyordu. Pazarları, tatillerde, piknik günlerinde onu bir kitabın sayfalarını karıştırırken bulmak mümkündü. Okuya okuya gözleri bozulmuş, gözlük takmak zorunda kalmıştı; bu, onu daha da zavallı göstermeye başlamıştı. Bizim ihtiyar, aile toplantılarında etrafına bakınıp dururken ne zaman onu görse; “Aman Tanrım, hey feylesof, şöyle yakına gel bakalım.” diye bağırırdı. O da hemen oturduğu yerden kalkar, gelir yaşlı adamın karşısına dikilirdi.

“Demek kitap okuyorsun, öyle mi? Güzel. Şimdi on bir yaşındasın, Allah’a şükür. Söyle bakalım neler biliyorsun? Şimdiye kadar neler öğrendin?”

“Söylerim ama Ermenice olmaz.”

“Biliyorum biliyorum. İyi, İngilizce söyle o zaman.”

İşte bu anda her şey karman çorman olurdu. Benim on bir yaşındaki küçük kuzenim kitaplardan öğrendiği harika şeyleri ardı ardına nefes almadan anlatmaya başlardı. Bütün tarihleri, isimleri, yerleri, olayların hem sebeplerini hem sonuçlarını, hepsini hepsini bilirdi.

Anlattıkları gerçekten de olağanüstü şeylerdi. Hem dinlemesi çok hoştu, hem de hüzünlü bir güzelliği vardı.

Birdenbire bizim ihtiyar haykırırdı: “Nesin sen yahu, papağan mı?” Böyle söylese bile, bana öyle gelirdi ki bu yaşlı adam Karaoğlanyan gibi olmayan bu Karaoğlanyan’ı seviyordu. Tabii ki kitap okuyanlar budalaydı, bütün hatipler de öyle; ama, bizimki başkaydı; laf olsun diye okumaz, laf olsun diye konuşmazdı. Nasıl bilmem ama, o, özeldi. Bir kere diğer bütün kitap kurtlarından daha gençti; üstelik hepsinden daha açık seçik konuşurdu, ne dediği anlaşılırdı.

Hem bu, hem de bildiğini okumadaki kararlılığı yüzünden ona bizim ailenin âlim ve hatip üyesi gözüyle bakılırdı. Zamanını istediği gibi

geçirmesine, doğuştan gelen yeteneklerini geliştirmesine kimse ses çıkarmazdı.

1920'de bir gece, Longfellow Okulu'nda bir program yapılacağı duyuruldu. İlk önce çocuklardan oluşan bir koro şarkı söyleyecek, sonra Jül Sezar piyesi oynanacak, en son da bizim Dikran "Dünya Savaşı[8] boşuna mı yapıldı?" baş-lıklı bir konuşma yapacaktı. Karaoğlanyanlar tam vaktinde yerlerini aldılar. Kulak tırmalayıcı bir müzikten, Jül Sezar'ı mezarında ters döndüren bir müsamereden sonra Karaoğlanyanlar'ın yegâne hatibi, Zohrap'ın ikinci oğlu Dikran'ın konuşmasını dinlediler.

Konuşma kusursuzdu; dramatik, iyi düzenlenmiş, zekice ve son derece ikna ediciydi. Konuşmanın sonucuna göre Dünya Savaşı boşuna yapılmamıştı. Demokrasi dünyayı kurtarmıştı. Salondakiler duydukları hayranlığı ve hayreti gizleyemiyorlardı, adeta büyülenmişlerdi, çılgıncasına alkışlıyorlardı. Bizim ihtiyara göre bu kadarı da fazlaydı hani. Gökgürültüsünü andıran alkışlar arasında, o, kahkahalara boğulmuştu. Bir bakıma konuşma gerçekten fevkaladeydi. En azından benzerlerinin en iyisiydi, kötünün iyisi yani. Eh, bu da gurur duymak için yeterli bir nedendi.

O gece eve gidince yaşlı adam çocuğu yanına çağırdı.

"Konuşmanı dinledim. İyiydi. Milyonlarca insanın öldüğü bir savaş hakkında konuştun. Savaşın boşuna yapılmadığını, bu kadar insanın boşuna ölmediğini ispatladın. Hoşuma gitti. Bu kadar safça ve bu kadar güzel bir fikir ancak on bir yaşında, söylediğine yürekten inanan bir çocuğun ağzından çıkabilirdi. Şu yaşımda, senin vardığın sonucun taşıdığı soğuk dehşet benim için fazla. Dünyayı kitaplardan araştırmaya devam et. Gayretli olur da, gözlerini açık tutarsan, eminim altmış yedi yaşına geldiğinde, bu gece o salonda incecik sesinle, akıcı bir İngilizce'yle söylediğin saf sözlerin ne kadar aptalca olduğunu anlarsın. Yine de seninle bu ailenin herhangi bir üyesiyle duyduğum kadar gurur duyuyorum. Hadi, şimdi git artık. Uyumak istiyorum. Ben on bir yaşında değilim, yaşım tamı tamına altmış yedi." dedi.

Benden başka herkes kalkıp odadan çıktı. Yaşlı adamın ayakkabılarını çıkarışını görecek, iç çekişini duyacak kadar orada kaldım: "Ah bu harikulade çılgın sülalenin harikulade çılgın çocukları…"

“My Cousin Dikran, the Orator”

My Name is Aram, New York 1991

İmzalı Kreutzer Sonat

Kaspar Başmanyan, insan hayatının rezil ama aynı zamanda yüce bir şey olduğunu kavramış biriydi. Çocukları severdi, insanlığın geleceği diye bahsederdi onlardan. Aniden, Reedley'deki misket üzümü bağlarında annesi ve babası Apkar Apkaryan'la yaşayan on yedi yaşındaki bir kızla nişanlanıverdi. Bu iyi insanlar, damat adayı Kaspar Başmanyan şerefine muhteşem bir parti verdiler. Centilmen, Tolstoy hayranı, yirmi yedi yaşında, ağaç dostu, filozof Kaspar şerefine.

Herkes davetliydi.

İki tarafın akrabaları, kimi at arabasıyla, kimi Ford ve Chevrolet'siyle, bazısı Dodge ve Dort'la, kimisi de Moon ve Kissel Kar'ına binmiş olarak, birer birer Reedley'deki bağa gelmeye başlamışlardı. O zamanlar on iki yaşında olan ben, Kaspar'la birlikte onun Overland marka arabasıyla günün en kasvetli zamanı olan akşamın alacakaranlığında oraya ulaştık.

Duyduğum ilk şey, görünmeyen bir kızın kahkahası oldu. Öyle bir kahkahaydı ki bu, bir anda beni hayatın yaşamaya değer olduğuna inandırıverdi. Kaspar açık arabanın direksiyonunda oturmuş dinliyordu. Kahkaha yeniden duyuldu. Bütün bildiğim ona âşık olduğumdu, kim olursa olsun. Kaspar, "Bu gülen de kim?" diye sordu.

"Partideki kızlardan biri." dedim.

"Bu şekilde gülmek hiç de hoş değil."

"Kulağa çok hoş geliyor ama."

"İnsandan çok bir hayvan kahkahası bu be!"

Kahkahayı gene duyduk, derken çevresinde leylak ve gül ağaçlarının kadınlı erkekli kibar bir topluluk gibi dikilip durduğu temiz ve düzgün çiftlik evinden, baştan aşağı beyazlar giyinmiş, bir yandan gülmeye devam eden, kendisi gülüşünden de güzel esmer bir kız koşarak dışarı çıktı. Kızın arkasından yeşiller, maviler, kırmızılar içinde, onun yaşlarında, belki biraz daha yaşlı üç kız daha geliyor, bir yandan da işaret parmaklarından birini diğerine sürterek esmer kıza "utan utan" manasında bir işaret yapıyorlardı.

“Aman Tanrım!” dedi Kaspar. Ben, onun bu sözüyle, ne kadar güzel, ne kadar çekici demek istediğini düşünürken, o, “Ne kadar kaba!” diye tamamladı cümlesini.

“Beyazlar giyinmiş bu kız da kim?” diye sordum Tanrı’ya (ya da o an yanıbaşımda cevaplayabilecek kim vardıysa ona).

“Bilmiyorum.” dedi Kaspar, “Ama Allah bu kızla evlenecek adamın yardımcısı olsun.”

Evin arkasında kayboldular. Tam bu sırada evden Apkar Apkaryan’ın kendisi çıktı, doğruca arabaya, dayım Kaspar’ın yanına geldi. “Gel oğlum, içeri gel. Neden böyle geciktiniz?”

“Düğüne yavaş giden, mezara da yavaş gider.” dedi Kaspar.

“Eski sözler bilgece sözlerdir.” diye yanıt verdi Apkar, “Ama bizim hiç duymadığımız ve duymayacağımız daha bilgece sözler de olabilir. ‘Düğüne hızlı giden katilden hızlı kaçar’ gibi.”

“Hangi katilden?” dedi Kaspar.

“Hangi katilden olacak, tabii ki yalnızlıktan oğlum. Görünmeyen bir katilin verimsiz rahatlığında yaşamaktansa bütün bir ömür boyunca gözün gördüğü biriyle, karıyla, çocuklarla didişip durmak daha iyidir. Gel benimle, annesine, gelini sana getirmesini söyleyeyim.”

Salon, içen, şarkı söyleyen, konuşan ve dans eden insanlarla tıka basa dolu bir salhane gibiydi. Alkış ve alay faslından sonra, ben neden Kaspar’ın bu kadar şanslı, benimse bu kadar şanssız olduğumu düşünürken, kızın babası, Kaspar’ı uzak bir odaya götürdü. Kızın annesi, birkaç yaşlı adam ve kadın, dört beş tane de kız ve oğlan çocuğu onları takip ediyordu. Odada çok geniş bir yatak vardı. Kızın babası, “Herkes otursun lütfen. Sen, kadın, git kızını al getir de, Kaspar Başmanyan’a, müstakbel kocasına göster bakalım.” dedi.

Kaspar’ın evleneceği kızı büyük bir sabırsızlıkla bekliyordum. Onun beyaz giysili gülen kız olduğunu görünce bir yandan “Seni şanslı it.” diye içimden geçirirken, bir yandan da “Yo, hayır, ne olur bu benim olsun.” diye düşünüyordum.

Kaspar’a gelince, uğradığı hayal kırıklığını gizlemek için çok çabaladı ama başaramadı. Ona göre bu kız vahşiydi, şimdi ise karşısına geçmiş, tamamen sakin duruyordu, biraz ürkmüştü. Nasıl görünmesi gerektiği konusunda biraz endişeliydi; çünkü Kaspar yakışıklı, belki de hayatında gördüğü en yakışıklı erkekti, üstelik kâfi derecede haşin ve talepkâr görünüyordu. Bunun için kız açık etmemeye, Kaspar’ın kendisinin gerçekte nasıl biri olduğunu anlamasını sağlayacak bir hata yapmamaya çalışıyordu. Kaspar’ın dikkat ettiği de tam buydu, yani kızın gerçekten kim olduğu. Bir bağcının ve cahil ama kurnaz karısının gürbüz, temiz, süslü püslü kızıydı işte. Kız ne yapacağını bilemez görünüyordu. Elini mi uzatmalıydı, iki haftadır gece gündüz losyonlarla ovup durduğu küçük beyaz elini? Yoksa, eğilmeli miydi, gülümsemeli miydi yoksa? Yahut da foyası meydana çıkmış bir sahtekâr gibi öylece durmalı mıydı?

En sonunda elini uzattı, ama Kaspar hemen karşılık vermediği için geri çekti, kızarmıştı. Bu sefer Kaspar elini uzattı, ama kız eğiliyordu ve ellerini ardında birleştirmişti, dolayısıyla Kaspar’ın kızın geri getirdiği elini tutabilmesi için arkasına uzanması gerekiyordu. Kız elini öne getirmediği için Kaspar elini geri çekti, tam bu sırada kız doğruldu ve elini tekrar uzattı, gülümsedi. Yüzü bir gül yaprağı kadar kırmızıydı, ama Kaspar gene tereddüt etmişti. Kız gene elini geri çekti. Derken, kendi ailesinden iki küçük çocuk koşarak kızı hafifçe ittiler, dengesini kaybetmeye başladı, iki elini birden yardım için Kaspar’a uzattı. Kaspar kızı kucakladı, ama sadece düşmesini engellemek için; kız kollarını Kaspar’ın vücuduna doladı. Kafaları neredeyse birleşmişti, Kaspar bütün söylediklerini unuttu ve kızı dudağından öptü. Küçük kızlar çığlık atar, küçük oğlanlar ıslık çalarken Apkar karısına döndü ve şöyle dedi: “Mutlu bir evlilikleri, bir sürü de çocukları olacak.”

Kaspar kızı öpmeyi bırakmıştı, ama şimdi de kız onu öpüyordu. Kızın annesi kocasına, “Mutlu bir evlilik, bir sürü de çocuk. İyi ama bu işe hemen şimdi, şu anda başlamasalar daha iyi olur. Genç adamı al da diğer erkeklerin yanına götür, içsin biraz. Kızımla konuşmam lazım.” dedi.

Tam o anda pikaptan “Ramona” şarkısını söyleyen genç bir adamın sesi duyuldu.

Anne kızını kibarca çekerek Kaspar’dan uzaklaştırdı, baba da Kaspar’ı uzaklaştırırken ona şöyle dedi: “Kaspar, oğlum, hayatımda bundan daha

çabuk filizlenen bir aşk görmedim.” Şaşırmış olan Kaspar’ın cevabı, “Kuşkusuz etkileyiciydi.” oldu.

“Nasıldı?” dedim. Kaspar şaşkın gözleriyle bana şöyle bir baktı ve çabucak “Tolstoy’un ‘Kreutzer Sonat’ını okumalısın.” dedi.

Pikaptaki ses devam ediyordu: “Ramona, holde mırıltılar duyuyorum.”

Nerede ne duyuyordu? Ne önemi var ki bunun? Hepimiz neler olup bittiğini biliyorduk. Ramona ona bakmıştı, hepsi bu kadar. En sonunda erkeğini bulmuştu ve onu tanımak istiyordu: “Neden bu kadar geç kaldın?”

“Hangi şarkı çalıyor?” diye sordu Kaspar.

“Ramona” dedim.

Kaspar kızın babasına döndü ve “Eminim birileri bana söylemiştir ama son birkaç dakikadaki karışıklık yüzünden aklımdan çıkmış, kızınızın adı neydi?” dedi.

“Araksi, ama herkes Roksi der. Düğün ne zaman oğlum? Gelecek cumartesi iyi mi?”

“Şimdi ne söylüyor, yani şarkıcı?” diye sordu Kaspar bana.

“Ramona Ramona deyip duruyor. Onun ne dediğiyle niye ilgileniyorsun ki? Asıl sen ne diyorsun onu söyle.”

Partinin devam ettiği salona geri dönmüştük. Bizim oraların ateş suyuyla, rakıyla dolu küçük bir su bardağını Kaspar’ın eline tutuşturdular. Rakı, Apkar tarafından, kendi yöntemiyle senede yüz galon kadar yapılıyordu. Herkese yetiyordu, belgesiz, vergiden muaf…

“Kaspar’ın şerefine içelim, herkes Kaspar’a içsin!” Ortalığa söylenen bu söze kız tarafından bir adam karşılık verdi: “Neden ona içiyormuşuz? Kızımıza içelim, Roksi Apkaryan’a, Gultik’in esmer gülüne!” Daha şimdiden birileri hakarete mi uğramıştı yoksa, düğünden bu kadar önce?

“Dikkatli olun, lütfen!” dedi görünmeyen bir ses erkek tarafından. “Oğlumuza, Kaspar’a içiyoruz, o da Gultikli. Unutmayın ki arkadaşlar, Kaspar’ın koparabileceği Gultikli güllerin sayısı bir hayli fazla, lütfen daha dikkatli olalım.”

“Sırayla birbirimizin şerefine içelim.” diye bağırdı Apkar Apkaryan, “Bol bol içkimiz var. Sırayla içelim, çok sürmez sarhoş oluruz zaten. Hepimiz sevgili Hayastan’dan[9] kalan Gultik’deniz. Herkes Kaspar’a içsin!”

“Hayır hayır, kızlar önce gelir. Herkes Roksi’ye içsin!”

“Bize yapılmış bir hakaret mi bu yoksa?”

“İstediğiniz gibi anlayın, kızlar önce gelir! Ne zamandan beri kurallar bozuluyor?”

“Dikkat, lütfen!”

Daha önce ayağa kalkmamış bütün erkekler ve çocuklar ayağa fırladı, sıkılmamış bütün yumruklar sıkıldı, Kaspar’ınkiler hariç. O şaşkın şaşkın bir karşı taraftaki adamlara bir kendi tarafındaki adamlara bakıp duruyordu, sonra “Aslında bu bir şereftir benim için.” dedi.

“Hayatın üzerine bahse girebilirsin ki öyle.” diye homurdandı biri, “Güzel kızımız Roksi’yle evlenmek için nerden geldiniz?”

“2832 Ventura Caddesi’nden.” dedi Kaspar.

“Yeterince uzak değil! 2832 Ventura Caddesi’ndeki kırık dökük eviniz kimin umurunda? Bakalım bizim Roksi’miz için uygun bir yer mi orası?”

Yumruklar hafifçe kaldırıldı, taraflar bir ellerinde bardakları olduğu halde birbirlerine doğru yaklaşmaya başladılar. O anda Kaspar, “Bayan Araksi Apkaryan’a içmeyi bir ayrıcalık ve şeref sayarım.” dedi.

Bunu dedikten sonra bardağındakini yutuvermesi, herkesi aynı şeyi yapmaya mecbur etti. Kimisi de şarkı söylemeye başladı.

Böylece kaçınılmaz kavga ertelenmiş oldu, ama ne zamana kadar? En büyük soru buydu işte.

Biri iğneyi tekrar plağın üstüne koydu. Şarkıcı gene Ramona’dan bahsetmeye başladı. Pikap odanın tam köşesinde durmasına ve oldukça yüksek sesle çalmasına rağmen söyleyecek sözü olanlar seslerini diğerlerine duyurabiliyordu. Çok geçmeden yeni bir kavga şekillenmeye başlamıştı bile. Roksi’nin tarafından bir çocuk, Kaspar’ın tarafından bir çocuğa, “Sen kim olduğunu sanıyorsun?” dedi.

“Trigus Trolley.”

“Kim?”

“Duydun ya işte!”

“Öyle bir isim yok!”

“Şimdi var!”

“Sen bir Başmanyansın, olup olacağın bu!”

“Bana kim olduğumu sordun, ben de söyledim. Kavga etmek istiyorsan çeneni kapat da ellerini çalıştır.”

“Apkaryanlar Başmanyanlar’ın yaptığını yapmaz, oturma odasında kavga etmezler.”

“Eğer oturma odasında kavga etmiyorlarsa o zaman oturma odasında kavga aranmasalar onlar için daha hayırlı olur.”

“Sadece kavga başlayana kadar bekle, seni ben haklayacağım!”

“Köpeğin korkusundan ağacın tepesine çıkmış bir kedinin köpeği hakladığı gibi herhalde.”

“Sen kim oluyorsun da bana kedi diyorsun?”

“Ya döğüş, ya da geldiğin yere geri dön!”

Roksi’nin annesi; “Kavga etmeyi bırakın. Hepimiz aynı yanan evin içindeyiz.” dedi. Bu da Gultikliler’in başka bir sözüydü.

Sonra erkeklerin arasında dolaşarak hepsine bir şeyler söyledi kadın. Böylece önümüzdeki iki saati yiyip içerek, dans edip, şarkı söyleyerek geçirdik. Derken birden Kaspar burnunun ortasına bir yumruk yiyiverdi. O da hemen kendisine vuran adamı devirdi. Ben, odanın karşısında duran bir çocuğa doğru koştum; o zaten hazırdı, bekliyordu, beni bir yumrukta yere devirdi. Bu benim için son derece küçük düşürücü bir hareketti.

Ayağa fırladım ama kavga bitmişti bile. Özürler dilendi, karşılıklı hayranlıklar dile getirildi, yaralar temizlendi, kırılan bardaklar toplandı,

şarkıcı tekrar “Ramona” şarkısını söylemeye başladı, içkiler tazelendi ve elden ele dolaştırıldı.

Eve dönerken, boş yolda zikzaklar çizerek yalnış yönde ilerleyen Overland’in içinde Kaspar durup dururken, “Kreutzer Sonat” dedi.

“Neden bahseder bu Kreutzer Sonat?”

“Tekrar okumalıyım, mümkün olduğu kadar çabuk, belki de bu gece.”

“Neden?”

“Bu Tolstoy’un evlilik üzerine yazdığı bir hikâyedir de ondan.”

“Hikâyede neler oluyor?”

“Her şey oluyor, bütün işler ters gidiyor.” dedi Kaspar.

Düğün için dört hafta sonrasına denk gelen başka bir cumartesi günü uygun görüldü. Düğünden önceki cumartesi Kaspar, Roksi’yi önce Reedley’deki bir sinemaya, oradan da bir dondurmacıya götürdü. Ertesi gün ağzından şu sözcükler döküldü.

“Aman Tanrım!”

“Dünyanın en güzel kızı değil mi?” dedim.

“Güzel, evet, tam Kreutzer Sonat’taki gibi. Ama güzellik, gerçek güzellik içten gelmeli, kalpten, akıldan, ruhtan.”

“Onun güzelliği her yerden geliyor.”

“Keşke öyle olsaydı, ama değil.”

“Bir şeyler olmuş, söyle bakalım ne oldu?”

“Hayatı maddiyat üstüne kurulmuş bu kızın. Sadece maddi şeyler düşünüyor. Yok nasıl bir evde yaşayacakmışız, yok daha iyi bir ev almak için nasıl para biriktirirmişiz, ne marka bir arabamız, ne çeşit mobilyalarımız olacakmış, nasıl elbiseler giyecekmişiz, bir sürü ıvır zıvır. Şimdiden böyleyse karım olduktan sonra kimbilir nasıl olur.”

“İyi olur, iyi. Sen dünyadaki en şanslı erkeklerden birisin.”

“O da biraz manevi şeylere değer verseydi o dediğin olurdu.”

“O zaman sen de ona manevi şeylere değer vermeyi öğret.”

“Deniyorum. İki hafta evvel imzalayarak ona ithaf ettiğim bir ‘Kreutzer Sonat’ hediye ettim Araksi’ye.”

“Okudu mu peki?”

“Dediğine bakılırsa okumuş, ama öyle görünüyor ki kitap onun üstünde hiçbir etki bırakmamış.”

“Belki onun hoşlandığı türde bir kitap değildir.”

“Benden kendisine bir kol saati almamı istedi, düpedüz bunu benden istedi.”

“Sen de al o zaman.”

“Bunu biraz düşünmem lazım, hem de uzun uzun.”

Düğün üç kere ertelendi. En sonunda Roksi Apkaryan, Boston’dan Kaliforniya’ya yeni gelmiş bir dişçiyle nişanlandı.

“Gördün mü?” dedi Kaspar, “Aşk değilmiş bu. Beni hiçbir zaman sevmedi.”

Lafını bitirir bitirmez arabasına atladı.

“Nereye?” deyip ben de bindim.

“Gidip o dişçiyi geberteceğim!”

Doğruca oraya sürdü arabayı.

Roksi ağladı, yüz yüze gelmemek için kaçtı, odasından dışarı çıkmadı. Roksi’nin babası, Kaspar’a, “Oğlum” dedi, “Dişçiyi sevmiyor, o seni seviyor.”

İki hafta sonra dişçiyle olan nişan bozuldu, Kaspar’la nişan tazelendi, düğünün bir ay sonra yapılması kararlaştırıldı ve bu sefer kararlaştırıldığı tarihte yapıldı.

Karşı tarafın erkekleri düğün günü Kaspar'a takılıyorlardı: "Kaspar, hey Kaspar! Bu geceden ne haber ha?" Kadınlar da erkeklerine kızarak, "Ya Roksi'nin canı şimdi çekerse o dediğinizi, ondan ne haber? Tam burada, salonun ortasında?" diyorlardı.

"Ne de olsa erkek dünyası bu, biraz uçuk oluyor tabii." dedi oradaki daha güzelce kadınlardan biri, "Durun ama, hele Roksi ipek çoraplarının üst tarafını şöyle okşar gibi bir çekiştiriversin de o zaman görelim bakalım bu dünya kimin dünyasıymış."

Bu dünyada, gerek Gultikliler'in, gerekse başkalarının yaptığı gibi, onlar da kaşla göz arasında dört erkek, üç kız çocuk yaptılar, evlerinden kavga eksik olmadı. "Ramona" plağını bizzat Roksi kırdı. Bu kavgalarda, Kaspar'ın imzaladığı 'Kreutzer Sonat'ın bir yeri hep oldu; başlarda aptalca özürlerin rehberi olarak, daha sonraları ise Roksi Apkaryan tarafından hisli filozof Kaspar Başmanyan'ın doğruca alnının ortasına fırlatılan bir silah olarak. O Kaspar Başmanyan ki hep şöyle derdi:

"Daima Tolstoyvari derin bir toplumcu gerçeklik ve insancıl güzellik düzleminde yaşayalım."

Lafın kısası, eğer az buçuk kafadan çatlak değilseniz hissiyatınıza fazla güvenmeyin.

Gultik'te gözden kaçmış ama Fresno'da çok tutulan bir sözdür bu.

"The Inscribed Copy of the Kreutzer Sonata"

Madness in the Family, New York 1988

Yabancı

Benim zamanımda, Fresno’da, Hawk Harrap adında bir çocuk vardı. Hawk Harrap’ın babası Küçük Asya’dan Amerika’ya göçenlerdendi. Atlı arabasıyla sebze meyve satardı. Hawk’ın küçük bir çocukken, sırtında iş tulumuyla koştura koştura The Evening Herald sattığı, aradan sıyrılıp belediyenin spor salonundaki dövüşlere bedava girdiği, Emerson Okulu’ndakilerle hokey oynayıp semt pazarında soda satarak bir sürü para kazandığı günler hâlâ aklımda.

Babası Suriyeliydi, ama nadiren anadilini konuşurdu. İskoç-İrlandalı karışımı bir kadınla evlenmişti. Hawk’ın babasının soyadı Harrap değildi aslında, sadece kulağa öyle geliyordu; buna rağmen Hawk’ın soyadı bütün okul kayıtlarında Harrap olarak geçiyordu. Ona Hawk ismini ben vermiştim; çünkü bir şahin kadar çevikti, en azından ben öyle düşünüyordum. Longfellow Okulu’nda beraber okuduğumuz zamanlarda bu lakap artık okul kayıtlarına da geçmişti. Aslında annesi ona ölen abisinin ismini vermişti, yani Hugh.

Hawk’la ilk olarak, 1916 yılında Emerson Okulu’nda karşılaşmıştım. O gün beni Roy Coulpa adında bir çocuğun yanına götürmüştü. Hakaret etmek için ona, “Roy, sen bir İtalyansın.” dediğini hatırlıyorum. Roy Coulpa’nın İtalyan olmasının hiçbir sakıncası yokmuş gibi görünüyordu. Bu sözü hakaret yapan, Hawk’ın sesinin tonuydu. Bu yersiz ve üzücü sözden sonra beni Roy’un üstüne doğru öyle kuvvetlice itti ki yere yuvarlandık ve güreşmeye başladık. Roy hem şaşırmış hem de kızmıştı, beni uğraştıracak kadar da güçlü kuvvetliydi. Bütün Fresno gibi okulun oyun alanı da toz içindeydi; biz yerde yuvarlanırken bir sürü toz kalktı. Zil çalınca maç da sona erdi. Roy ve ben ayağa kalktık, birbirimize baktık, sonra Hawk’a bakındık. İkinci zile kadar kıpırdamamıza izin yoktu. İkinci zilde giriş kapısında, üçüncü zilde sınıfta hazır olurduk. Hawk iki düzine kadar olan seyircilerin arasında ayakta duruyordu. Göz göze geldiğimizde bana göz kırptı. Ne demek istediğini merak etmiştim.

Okuldan sonra o, Roy ve ben Kaliforniya Oyun Sahası’na kadar yürüdük, orada eğlence niyetine birbirimizle boğuştuk.

Uzun lafın kısası, bu çocuktan hoşlanmamak mümkün değildi.

Hawk, O Caddesi'nde otururdu. Eve beraber dönerdik. Roy, Rosenberg Mezbahası'nın arkasındaki, demiryoluna paralel G Caddesi'ndeki evine gitmek için bizden ayrılırdı.

Dönüş yolunda, "Söyle bakalım, sen nesin?" diye sordu bana, "Öğretmen bile ismini doğru dürüst söyleyemiyor."

"Ben Amerikalıyım." dedim.

"Sen onu benim külahıma anlat. Roy İtalyan, ben Suriyeliyim, herhalde sen de Ermenisin."

"Elbette, ben Ermeniyim. Bu doğru ama aynı zamanda Amerikalıyım. İngilizcem Ermenicemden daha iyidir."

"Ben hiç Suriyece bilmiyorum ama oralıyım. Biri sana ne olduğunu sorarsa, Tanrı aşkına Amerikalı olduğunu söyleme, Ermeni olduğunu söyle."

"Ne fark eder ki?"

"Ne demek ne fark eder? Ermeniyken Amerikalı olduğunu söylersen herkes üstüne güler. Öğretmen senin ne olduğunu biliyor. Herkes biliyor."

"Sen Amerikalı değil misin?"

"Güldürme beni. Ben bir yabancıyım. Babam at arabasıyla sebze satıyor."

"Amerika'da doğmadın mı sen?"

"Fresno'da doğdum, O Caddesi'ndeki evimizde. İyi de, konuştuğumuz şeyin bununla ne ilgisi var?"

"Hadii, ben Amerikalıyım, sen de öyle."

"Senin kafan karışmış; ama endişelenme, çok yakında ne olduğunu anlarsın."

Bir ay kadar sonra bir gün, öğle yemeğinden sonra öğretmenimiz Miss Clapping dersi kesti, "Öğle yemeği için eve giden Ermeni öğrenciler, size söylüyorum, sarmısaklı yemekler yemeyi kesin, koku tahammül sınırımı aştı artık." dedi

Hawk bu hakarete nasıl karşılık vereceğimi görmek için bana döndü.

Hakikaten de o gün öğle yemeğinde kızarmış patlıcan, kuzu buduyla güveçte pişirilmiş bamya ve çalı fasulyesi türlüsü yemiştim. Bu yemekler de sarmısaksız yenmezdi ki.

Camları açamayacak veya radyatörleri kapatamayacak kadar soğuk bir gün değildi. Sınıfın havası çok ağır ve sıcaktı.

Miss Clapping'e, "Camı açın o halde" dedim.

Hawk'ın ağzından bir hayret nidası çıktı ve Miss Clapping bana öyle bir baktı ki sanki oracıkta canımı alacak. Sınıfın geri kalanı sandalyelerinde şöyle bir doğruldu ve olacakları beklemeye başladı. O anda Miss Clapping'i öldürüp bu işten kurtulmaya karar verdim, ama bu işi nasıl yapabilirim diye düşününce bu plan gözüme pek de uygulanabilir gözükmedi. Miss Clapping masasına gitti ve sınıf defterini açtı.

"Evet" dedi sonunda, "İşte ismin burada. Eminim nasıl söylendiğini sen biliyorsundur. Tanrı şahit ki ben bilmiyorum."

İşte başka bir hakaret!

Sınıf defterini kapattı, bakışlarını yeniden bana çevirdi.

"Söyle bakalım" dedi, "Siz Ermeni çocukların sarmısak yemeyi bırakmalarını söylediğimde ne dedin sen?"

"Pencereyi açmanızı söyledim."

"Galiba tam anlayamadım." dedi Miss Clapping. Hafiften dudakları titremeye başlamıştı.

Sınıf defterini bıraktı, onun yerine otuz santimlik bir cetvel aldı eline, masasından kalktı, oturduğum sıranın en başında ayakta durdu.

"Şimdi söyle bakalım, ne demek istiyorsun sen?" dedi bana.

"Demek istiyorum ki öğle yemeğinde kim ne yerse yesin fark etmez, bu sınıfın havası bozuk. Buranın temiz havaya ihtiyacı var. Pencereyi açmak insanlara sarmısaksız yemek yemelerini söylemekten daha kolay."

Hawk'tan bir hayret nidası daha yükseldi. Miss Clapping lafı hiç uzatmadan yanıma geldi.

“Sağ elini uzat bakayım.” dedi.

“Neden ki?”

“Küstahlığın yüzünden.”

Tesadüfe bakın ki ben de bu kelimenin ne demek olduğunu daha yeni öğrenmiştim o zamanlar.

“Ben küstah değilim.” dedim.

“Öylesin ve öyle olmaya da devam ediyorsun. Ya sağ elini uzatırsın ya da seni müdüre gönderirim, o da senin haşatını çıkarır.”

“Hayır, çıkaramaz.”

“Çıkaramaz öyle mi? Görürüz bakalım. Beni bu sınıfta aptal yerine koymana izin vermeyeceğim. Çabuk sağ elini uzat bakalım.”

Miss Clapping tam bir dakika elimi uzatmamı bekledi. Bu bir dakika boyunca ağzı, yüzü, gözü şekilden şekle girdi. Hani neredeyse onun için üzülecektim. Kadının aptalın teki olduğunu bilmeme rağmen kendime kızıyordum.

En sonunda masasına döndü, titreyen elleriyle bir not karaladı, notu katladı, Elvira Koot isminde küçük bir kıza verdi, o da notu alıp sınıftan çıktı. Sınıf sessizlik içinde oturuyordu. Öğretmen kitabına bakarak oyalanmaya çalışıyordu, ben ise içimden ülkenin daha medeni bir köşesinde yaşıyor olmayı diliyordum. Derken küçük kız sınıfa döndü, elinde başka bir not vardı, okuması için öğretmene verdi. Müdürün meseleyi ölçüp biçtikten sonra öğretmene en doğru şeyin camı açması olduğunu tavsiye ettiğinden en küçük bir şüphem bile yoktu. Bu kadar iş açtığım için özür dilemeye hazırdım; ama öğretmenin yüzündeki şeytani gülümsemeyi gördüğüm zaman onu öldürme fikrini yeniden düşünmeye başladım; çünkü anlamıştım ki başım belaya girmek üzereydi.

“Müdür odasında seni görmek istiyor.” dedi Miss Clapping.

Ayağa kalktım, sınıftan çıktım. Koridorda yürürken müdürü de öldürmeye karar verdim. Onu uzaktan görmüşlüğüm vardı, devlet okullarında sıkça rastlanan uzun boylu tiplerden biriydi. Hakkında çok şey duymuştum ama duyduklarıma inanmak istemiyordum. Söylenenlere bakılırsa, okulda ders veren, bir sürü yaşlı tavuğun başındaki horoz gibi davranıyormuş. Meseleleri bir de sizin tarafınızdan dinlemek aklının ucundan geçmezmiş. Eğer yaşlı tavuklardan biri sizin cezalandırılmayı hak ettiğinizi söylerse, o horoz da sizi cezalandırırmış o kadar. Hemen gidip müdürün odasında hesap vereceğim yerde, okul binasından çıktım, yürüye yürüye eve döndüm.

Annem mutfakta ekşili lahana çorbası yapmak için lahana doğruyordu.

“Ne işin var burada?” dedi.

“Artık o okula gitmek istemiyorum.” dedim.

Ne olup bittiğini mümkün olabildiğince doğru bir şekilde anlatmaya çalıştım. Annem bir yandan beni dinlerken bir yandan da yemek yapmaya devam etti. Ben sözümü bitirene kadar hiçbir şey söylemedi. Sonunda okula dönmemi, öğretmenim ne diyorsa yapmamı söyledi. “Öğle yemeğinde sarmısak olduğunda bir dal maydanoz çiğnersin olur biter. Ermeni yemeklerinin onurunu korumak için de bu kadar hevesli olma.”

Bu tavır beni çileden çıkarmıştı.

Odama gittim ve eşyalarımı toplamaya başladım. Bir çift çorap, bir sapan, üç tane çakıl taşı, yolda bulduğum bir anahtar, bir büyüteç, pazar okulunda kazandığım Yeni Ahit kopyası, hepsini bağladım ve bir çıkın yaptım. Evden kaçacaktım. İki sokak yürüdüm, sonra eve döndüm. Çıkını sundurmaya fırlattım, okula dönüp müdüre hesap verdim.

Ağır deri bir kemerle beni bir güzel patakladı. Diğer bütün hakaretlerden daha büyük olan bu hakaretten sonra gözlerimi kuruladım, sınıfa dönüp yerime oturdum.

Okuldan sonra Hawk, “Anladın mı şimdi ne demek istediğimi?” diye sordu. “Sen bir yabancısın, bunu sakın unutma. Akıllı bir yabancı da duygularını kendine saklar, çenesini de kapalı tutar. Öğretmenleri değiştiremezsin, müdürleri değiştiremezsin, insanları değiştiremezsin.

Sadece onlara gülersin, hepsi bu. Amerikalılar beni güldürürler o kadar. Senin yerinde olsaydım onlarla uğraşmaz, güler geçerdim. Ben öyle yapıyorum."

Yıllar geçtikçe Hawk Harrap gibi birinin başına neler geldi acaba?

Yaz bitmeden San Francisco'dan doğduğum kasabaya gidip bu sorunun cevabını aramaya karar verdiğimde ordudan bir ay izinliydim. Ekim ortalarıydı; zaten canım da incir, kavun, nar ve kuru üzüm yemek istiyordu.

Cumartesi, sabah erkenden Fresno'daydım. Roy Coulpa'ya ve ikinci göbekten kuzenim Mug Mıgırdiçyan'a telefon ettim. Onları Roeding Park'ı geçtikten hemen sonra 99. Karayolu üzerindeki El Rancho'ya akşam yemeğine götürdüm.

1945 yılıydı. Yeniden San Joaquin Vadisi'nin havasını solumak, hayatımın büyük bir bölümünü birlikte geçirdiğim, benim gibi savaştan eve daha yeni dönmüş dostlarla sohbet etmek çok güzeldi.

Mug savaşta öldürülen iki kuzeninden, anne-babalarının bundan nasıl etkilendiklerinden bahsetti. Roy, benim de bir zamanlar tanıdığım, savaşta öldürülen bazı İtalyan çocukları anlattı ve bir çocuktan daha bahsetti: kafasına ve omzuna aldığı darbeler yüzünden bir enkaz haline gelmiş, ihtimal ki hayatının geri kalanında askeri hastanelerden yakasını hiçbir zaman kurtaramayacak olan bir çocuk.

Laf lafı açtı ve Roy Coulpa, Hawk Harrap'ı hatırladı.

"Hawk askerlikten yırttı." dedi Roy. "Ve bana kalırsa çok da iyi yaptı. Hawk gibi biri için bir sürü çaylağın arasına girmek veya bir sürü ağır yarayla kendini mahvetmek çok saçma olurdu. Broadway'de The Wink diye küçük bir barın yarı hissesine sahip, ama orada pek durmaz. Hollywood'dan Frisco'ya, Reno'dan Las Vegas'a gezer durur, her zamanki gibi gününü gün eder. Bir ay kadar önce barda rastlaştık. Eh, Hawk'ı bilirsiniz, hiçbir şeyi umursamaz ve kendine dikkat eder. Barın arkasındaydı, ama beyaz önlük yoktu üstünde. Bardan çıktı, beraber oturup bir iki saat çene çaldık. Onun gibi bir seksen boyunda, 90 kilo ağırlığında üç yıllık profesyonel bir dövüşçünün nasıl olup da askerlikten sıyırmayı becerdiğini sordum. On-on beş senedir görmemiş olsanız da Hawk'ın nasıl biri

olduğunu anımsayabilirsiniz. Tezcanlı ve ciddi görünse de, bilirsiniz ki içinden daima gülüyordur.”

“Roy” demiş Hawk, “Bilirsin, savaş zamanları tam para kazanacak zamanlardır; yoksa ‘evet efendim’, ‘hayır efendim’ diyecek zaman değil.”

Roy anlatmaya devam etti.

“Eh, birileri savaş zamanı çok para kazanır. O paraların hepsini Hawk’ın kazanmadığını biliyorum, ama hiç olmazsa birazını onun kazanmış olması yüreğime su serpiyor.”

Roy Coulpa, Hawk Harrap hakkında bir düzine hikâye anlattıktan sonra bizzat Hawk’tan dinlediği şu hikâyeyi anlattı.

Savaş bittikten hemen sonra Hawk elinde bastonu, klapasında terhis madalyası, gözlerinde kibar ve minnettar bakışlarla Hollywood civarında yürüyüşe çıkarmış. Topallaya topallaya en güzel yerlere gider, güzel kızlara Solomon Adaları’nda, Kazablanka’da, Anzio’da, Normandiya’da katıldığı savaşların hikâyelerini isteksiz isteksiz anlatırmış.

Bazen sağ ayağı topallarmış, bazen sol ayağı. Bazen de vücudunu baştan aşağı bir titreme alır, kırıla döküle birilerine kinin sorar, yoksa onun yerine fazladan bir buzlu viskiyi memnuniyetle kabul eder, sakinleşirmiş. Tekrar tekrar özür diledikten sonra, yakında onun için her şeyin biteceğini söylermiş. Altmış yetmiş tane daha buna benzer kriz, ondan sonra sıtma onun hesabını nasıl olsa görürmüş.

Kimi kez suratında tik varmış gibi yapar, barda güzel bir kızla sohbet ederken, kız Jim ismindeki abisinden bahsedecek olsa, kızdan, mümkünse onun yanında bu ismi bir daha ağzına almamasını rica eder, yüzünü birkaç kez seyirtir, başını sağa sola sallayıp susarak kendine gizemli bir hava verirmiş. Sonra kendini koyvermemeye çalışan biri gibi yavaş yavaş, güzel kıza neden o ismi duymaya tahammül edemediğinin, en iyi arkadaşı Jim Sooney’in başına Bastogne’deki yarma harekâtı sırasında neler geldiğinin ipuçlarını verirmiş.

Aslında Jim Sooney ve Hawk, O Caddesi’nden eski arkadaştılar. Jim Süryaniydi, Suriyeli değil; ama ikisi iyi anlaşırlardı yine de.

Jim ve Hawk savaş sırasında Reedley yakınlarında dört yüz dönümlük bir arazi satın almışlar, sebze meyve yetiştirip satarak iyi para kazanmışlar.

Bu arazi üstünde, Hawk ve arkadaşlarının zaman zaman bir araya gelerek bütün bir gece boyunca oyun oynadıkları oldukça güzel bir çiftlik evi varmış. Savaştan sonra gene böyle bir cumartesi gecesi Hawk, güneş batarken arkadaşlarını bekliyormuş. Tarladan fışkıran karpuzların seyrine doyum olmuyormuş. Gece saat sekiz sularında, Hawk sundurmada, sallanan sandalyesinde temiz havayı ciğerlerine çeke çeke otururken, karpuz tarlasının yanındaki yolda üç araba durmuş. Arabaların içinden inen erkekli çocuklu on bir kişi karpuzlara hücum etmişler. Hawk onları birkaç dakika seyretmiş, sonra eve girip duvardaki tüfeği almış, tozlu yoldan yavaş yavaş yürümüş ve grubu hazırlıksız yakalamış.

Onlara Almanya'dan yeni döndüğünü, orada insanlığa karşı olan bütün saygısını yitirdiğini söylemiş. Evine dönüp hayatını dürüstçe kazanmak için çabaladığında karşılaştığı şey, savaşı kazanmak ve uygarlığı savunmak için katlandığı bütün kişisel fedakârlıklara karşılık takdirlerini, kendi karpuzlarını, yani çocuklarının ağzındaki ekmeği çalarak bildiren bu insanlar mı olmalıymış. Hepsini kaçmaya kalkışmamaları ve dediklerini yapmaları konusunda uyarmış; aksi takdirde, topunu temizleyeceğini söylemiş. Almanya'da bu işi çok yapmışmış, adam öldürmenin eğitimini almışmış, hepsini rahatlıkla gebertebilirmiş… Karpuz hırsızlarını tekrar tekrar sayıyor, bir deli edasıyla şunları söylüyormuş:

“Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, on bir, neredeyse bir düzine. Bir keresinde makineli tüfekle yirmi yedi Alman'ı birden öldürmüştüm, üstelik onlar bana hiçbir şey yapmamıştı. Şimdi hepiniz boy sırasına göre yola uzanın bakalım.”

Karpuz hırsızlarından bazıları kendilerinin de ordudan yeni terhis olduklarını söylemişler. Hawk onlara kendisini kışkırtmamalarını söylemiş. Onlara ne yapacağına henüz karar vermemişmiş, bu kışkırtmalar yüzünden adaletsiz, haksız bir karar vermek istemezmiş.

Hepsi yola uzanmış, Hawk onlara yüksek sesle sağdan saymalarını söylemiş, saymışlar, ya da en azından denemişler diyelim. On iki yaşlarında olan çocuklar ağlamaya başlamış.

“Keşke ne yapmam gerektiğini bilseydim.” demiş Hawk, “Tanrı’ya danışmam lazım. Onun iradesi olmadan elimi kana bulamak istemem.”

Bazıları “Bu onun iradesi değil.” diyecek olmuşlar. “Daha emin değiliz.” diyerek Hawk onları susturmuş. “Bizler sadece kötü yola sapmış zavallı cahil insanlarız. Tanrı beni Almanya’dan vatanıma döndürdü, duama da cevap verecektir.”

Böylece Hawk duaya başlamış:

“Yüce Tanrım, bu adamlar ve çocuklar benim karpuzlarımı çalmaya gelmişler, onları suçüstü yakaladım. Senin de bildiğin gibi, bütün korkunç sıkıntılara ve düşük ücrete rağmen Anzio’da, Normandiya’da, Bastogne’da sadakatle hizmet ettim. Şimdi nihayet evime döndüm, karıma ve beş çocuğuma kavuştum, ama bu insanlar lokmaları onların ağzından çalıyorlar. Onları yakaladım ve üstüme düşeni yapmalıyım. Tanrım, üstüme düşen görevin ne olduğunu lütfen söyle bana. Amin.”

Birkaç dakikalık sessizlikten sonra Hawk, “Teşekkürler Tanrım.” demiş.

Tozun toprağın içinde yüzükoyun uzanmış olan adamlardan biri kafasını kaldırmış, “Ne dedi?” diye sormuş.

“Bana düşenin hepinizi tek tek öldürmek olduğunu söyledi. Çok üzgünüm ama görevimi yapmak zorundayım. Hepinizden ölümü bir erkek ve çocuk gibi karşılamanızı bekliyorum. Bırakalım da ilk kişi gönüllü olsun. Ona acısız bir ölüm için söz veriyorum.”

Kimse gönüllü olmamış, küçük çocuklar daha yüksek sesle ağlıyor, merhamet diliyorlarmış. En sonunda içlerinden en cesuru, Hawk onu gönüllü sanmasın diye sadece dizlerinin üstünde doğrulmuş, “Tanrı aşkına, ben de Bastogne’de savaştım. Karpuzların parasını öderiz, ama bu çılgınlığı yapma.” demiş.

“Beni kışkırtma, yoksa seni dizlerinden vururum.” demiş Hawk.

Tam o anda Jim Sooney ve dört kişi daha arabalarını yolda durdurmuşlar ve Hawk’ın bu sefer neler karıştırdığına bakmak istemişler.

Dizlerinin üzerinde duran adam Jim Sooney’e ve diğerlerine yalvaracak olmuş, ama Hawk adama yüzüstü uzanmasını söylemiş, tabii o da söyleneni

yapmış.

Hawk yarım saat boyunca karpuz hırsızlarını sıkıntıdan bunaltmış. Hepsine tek tek, adını, yaşını, adresini, doğum yerini, en yakın akrabasının kim olduğunu, dinini, kan grubunu, soyunu sopunu, kaç paralık sigortası olduğunu, savaş malzemelerini, gizli arzularını, elmalı turtayı mı yoksa jöleyi mi daha çok sevdiklerini sormuş. Elmalı turta diyenlere onlar için çok üzgün olduğunu, jöle diyenlere ne yazık ki yanlış tercih yaptıklarını söylüyormuş. Hawk adamlara dinlerini değiştirirler mi acaba diye sormuş, hepsi seve seve bunu yapmaya hazırmış.

En sonunda Hawk karpuz hırsızlarıyla pazarlığa oturmuş; çünkü bir an evvel gidip pokere başlamak istiyormuş. Onlara koro halinde şöyle güzel bir ilahi dinlemek istediğini söylemiş. Eğer onu ağlatacak kadar iyi söylerlerse hepsini serbest bırakacakmış. Hepsine diz çökmelerini ve ilahi söylemeye başlamalarını emretmiş; ama adamların aklına bir tane bile ilahi gelmiyormuş. Sonunda küçük çocuklardan biri söylemeye başlamış.

“Nearer my God, to Thee.”[10] Diğerleri ona katılmaya gayret etmişler.

“İlahi dokunaklı, dokunaklı olmasına ama o kadar berbat söylüyorsunuz ki. Başka bir tane deneyin.” demiş Hawk.

Bir iki ilahi biliyormuş gibi görünen çocuk söylemeye başlamış. “I have life.”[11] Ama Hawk kısa kesmiş, bunun bir ilahi değil ancak kötü bir yarı klasik şarkı olduğunu söylemiş. Çocuk bir müddet düşünmüş, yeniden denemiş, “When the Roll is Called Up Yonder.”[12] O söylüyor, diğerleri ona eşlik ediyormuş. Koro darmadağın olmuş, herkes kendi kendine bağırıyormuş. Küçük çocuk vaziyeti kurtarmak için bütün şarkı boyunca içini çeke çeke ağlıyor, bir yandan da sabırsız sabırsız Hawk’ın yüzüne bakıyormuş; ama onun yüzünde hiçbir hareket yokmuş.

“Son bir şans” demiş Hawk, “Size sadece son bir şans verebilirim. Size son bir şarkı ismi vereceğim, siz de onu elinizden geldiği kadar yüksek sesle söyleyeceksiniz. Eğer benim de sizinle birlikte söylemeye başladığımı duyarsanız bilin ki hepinizin yaşamasına karar vermişim demektir. Hepinizin evlerinize dönüp iyi bir Hıristiyan olarak yaşamanızı istiyorum demektir. Hadi bakalım, “Onward, Christian Soldiers’ı[13] söyleyin.”

Karpuz hırsızları söylemeye başlamışlar ama Hawk üç nakarat boyunca hiç ağzını açmamış.

Sonunda Hawk da söylemeye başlamış. O söylemeye başlar başlamaz adamlar ve çocuklar yerlerinden zıplamışlar, düşe kalka arabalarına koşmuşlar, kapıları hızla çarpıp son sürat oradan uzaklaşmışlar.

Hawk Harrap, Jim Sooney ve arkadaşları eve dönüp bütün gece sürecek olan poker oyununa başlamışlar. Roy Coulpa bu hikâyeyi anlatırken kimse gülmedi, anlatmayı bitirdiğinde gözünde yaşlar vardı.

“Sorun ne?” diye sordu Mug Mıgırdiçyan.

“Yok bir şey” dedi Roy, “O insanlara hüzünlendim, o kadar.”

“Hawk biraz eğlenmiş, hepsi bu.” dedi Mug.

“Karpuz hırsızlarını kastetmemiştim, benim kastettiğim savaştaki insanlardı.” dedi Roy.

“The Foreigner”

The New Saroyan Reader, California 1984

Çoban Kızı

Büyükannemin fikrince, Allah'ın eli üstünde olsun, erkek dediğinin elinden iş gelmeliydi. Bir vakit sofrada bana şunları söylemişti: "İnsanların kullanabileceği, işe yarar bir şeyler yapmayı öğrenmen lazım, kilden olsun, tahtadan olsun, metalden ya da kumaştan, fark etmez. Genç bir adamın şerefli bir zanaat sahibi olmaması hoş bir şey değil. Senin yapabildiğin herhangi bir şey var mı? En basitinden bir masa yapabilir misin, bir iskemle, bir tabak, bir kilim ya da kahve kutusu? Söyle bakalım, elinden ne iş gelir senin?"

Ve bana öfkeli bir bakış fırlattı.

"Biliyorum" diye devam etti, "Senin için 'yazar' diyorlar, herhalde öylesindir, durmadan sigara içmene bakılırsa meşguliyetine şüphe yok, bütün evin içi dumanla doluyor; ama yine de elle tutulur bir şeyler yapmasını öğrenmelisin, kullanılabilir, görebileceğimiz, dokunabileceğimiz şeyler."

Sonra bir hikâye anlatmaya koyuldu:

"Bir zamanlar bir Pers kralı varmış, kralın da bir oğlu varmış. Bu çocuk bir çobanın kızına âşık olmuş. Babasına gitmiş "Efendim" demiş, "Ben bir çobanın kızına âşık oldum, onunla evlenmek istiyorum."

Kral:

"Ben bir kralım, sen de benim oğlumsun. Ben öldükten sonra kral olacaksın, nasıl olur da bir çobanın kızıyla evlenirsin?"

"Efendim" diye cevap vermiş çocuk, "Bu sorunuzun cevabını bilmiyorum, ama biliyorum ki ben bu kızı seviyorum ve kraliçem olsun istiyorum."

Kral bakmış ki bu sevgi Allah'tan gelme, "Tamam" demiş, "Çobanın kızına haber yollayacağım." Bir haberci çağırmış, "Çobanın kızına git, oğlumun onu sevdiğini, onunla evlenmek istediğini söyle." demiş. Haberci, kıza gitmiş, kralın oğlunun onu sevdiğini, kendisinden karısı olmasını istediğini söylemiş." Kralın oğlu ne iş yapar?" diye sormuş genç kız. "Niye ki?" demiş haberci, "O kralın oğludur, hiçbir iş yapmaz."

“Bir zanaat öğrenmesi lazım.” demiş çobanın kızı.

Haberci saraya dönmüş ve kızın söylediklerini krala iletmiş.

Kral oğlunu çağırmış, “Çobanın kızı senden bir zanaat öğrenmeni istiyormuş. Hâlâ onunla evlenmek istiyor musun?”

“Evet” demiş oğlan, “Hasırdan kilim örmesini öğreneceğim.”

Çocuk çeşitli desen ve renklerde süslü hasır kilimler yapmayı öğrenmeye koyulmuş. Üç günün sonunda çok güzel kilimler yapar olmuş, o zaman haberci tekrar kıza gitmiş ve kralın oğlunun hasırdan kilimler örebildiğini söylemiş.

Bunun üzerine kız haberciyle birlikte saraya gitmiş ve kralın oğluyla evlenmiş.

Bir gün kralın oğlu Bağdat sokaklarında dolaşmaya çıkmış, dolaşırken yemek yenen bir yere rastlamış, içerisi o kadar temiz ve serinmiş ki girip bir masaya oturmuş.

Burası aslında hırsızların, katillerin toplanma yeriymiş, kralın oğlunu almışlar ve şehrin ileri gelenlerinin tutulduğu bir zindana atmışlar. Hırsızlar ve katiller, zindanda tuttukları adamlardan en şişmanını öldürüp en zayıfına yedirerek eğleniyorlarmış. Kralın oğlu içlerinde en zayıf olanıymış ama kimse onun kralın oğlu olduğunu bilmiyormuş bunun için hayatı kurtulmuş. Çocuk haydutlara hasırdan kilimler ördüğünü, ördüğü kilimlerin çok değerli olduğunu söylemiş. Bunun üzerine ona hasır getirmişler ve örmesini söylemişler. Çocuk üç günde üç kilim örmüş, haydutlara bu kilimleri kralın sarayına götürmelerini, kralın her bir kilim için onlara yüz altın vereceğini söylemiş. Kilimler kralın sarayına götürülmüş, kral kilimleri görünce bunların oğlunun elinden çıktığını anlamış. Kilimleri almış ve çobanın kızına götürmüş, kilimlerin saraya getirildiğini ve bu kilimlerin kayıp oğlunun elinden çıkmış kilimler olduğunu söylemiş. Çoban kızı her bir kilimi tek tek eline almış ve yakından bakmış, her bir motifte kocasından Farsça mesajlar görmüş ve bunları krala iletmiş. Kral, haydutların mekânına bir sürü asker göndermiş, askerler bütün tutsakları kurtarmışlar, hırsızlarla katilleri de öldürmüşler. Kralın oğlu hem babasının sarayına hem de karısının, yani çoban kızının koynuna sağ salim dönmüş. Çocuk saraya

dönüp de karısını gördüğü zaman karşısında eğilmiş ve ayaklarına kapanmış:

“Şu anda yaşıyorsam, aşkım, bu senin sayende.” demiş.

Kral da oğlunun çobanın kızıyla evlenmiş olmasından çok memnun kalmış.

Büyükannem hikâyesini bitirdikten sonra, “Şimdi anladın mı niye her erkek şerefli bir zanaat sahibi olmalı?” diye sordu bana.

“Çok iyi anladım.” dedim. “Bir testere, bir çekiç, biraz da kereste alacak parayı kazanır kazanmaz bir iskemle veya kitaplık yapacağım, hem de elimden gelenin en iyisini.”

“The Shepherd’s Daughter”

The Daring Young Man on the Flying Trapeze, New York 1997

Şiir

Okulda, evde, her yerde herkesle kavga eder olmuştum. O kadar ki bıkmıştım artık, canımdan bezmiştim. Tek çarenin kasabayı terk etmek olduğunu düşünüyordum.

1926 yılının temmuz ayıydı.

Çok yakında on sekizime basacaktım, ama hâlâ o zamanlar nefret ettiğim Fresno'daydım.

Aram'ın yazıhanesine gittim. Bir yıldır, belki de daha uzun süredir ara sıra onun ıvır zıvır işlerini yapıyordum; acaba biraz ödeme yapabilir mi diye uğramak niyetindeydim. Yaptığım işleri önemsediğimi söylersem yalan olur, ama hoşuma gidiyordu doğrusu. Güya boş durmaktan daha iyiydi. Onun için daktiloda bir sürü harika mektup yazmıştım; ayak işlerini yapmıştım, müşterileri karşılamış, eğer meşgulse beklemelerini söylemiştim, genel olarak bakıldığında faydalı işler yapmıştım yani.

Gel gör ki hâlâ beş kuruş vermemişti bana. Long John'dan soğuk bir karpuz ya da evine götürmesi için yarım kilo fıstık, fındık veya bir kuzu budu almam için verdikleri hariç. Para üstü getirdiğim zamanlarda bile hepsini kuruşu kuruşuna geri alırdı.

Yazıhanede yalnızdı, kafasını kaldırdı, beni gördü. Ziyaretimin sıradan bir ziyaret olmadığını anladığını fark ettim ve de biliyordum ki beni karşılamaya hazırdı.

“Otur.” dedi, “Aklından neler geçiyor bakalım?”

“Kasabadan gitmek istiyorum.”

“Bence bu iyi bir fikir. Kız kardeşime yeterince çektirdin zaten. Git ve gittiğin yerde kal. Ne zaman ayrılıyorsun?”

“Hemen, yalnız hiç param yok.”

“Paraya ihtiyacın yok. Serserilerin paraya ihtiyacı olmaz. İstasyona git ve trenin birine atla, bütün serserilerin yaptığı gibi.”

“Bana biraz ödeme yapabilirsin diye düşündüm.”

“Ne için?”

“Sana yaptığım işler için.”

“Senin bana yaptığın işler mi? Burası sana okul oldu. Asıl senin bana ödeme yapman lazım.”

“Tamam, belki, öyleyse bana beş dolar borç verirsin.”

Tam bu anda, neden bilmem, çılgına döndü, bağırmaya başladı, önce İngilizce, sonra Ermenice, en sonunda da Türkçe ve Kürtçe.

Sesi Rowell Binası’nın her yerinden duyuluyordu. Yan odadaki dişçi, başını yazıhaneden içeri uzatmış, çok hassas bir işle uğraştığını, Aram’ın hastasını tedirgin ettiğini söylemek üzereydi ki, daha ağzını açamadan Aram ona bağırdı. Adamın ağzı şaşkınlıktan bir karış açık kalmıştı.

“Defol, seni dişçi bozuntusu. Bu yazıhaneye gelme. Burası bir işyeri. Nereye aitsen oraya dön ve çürük dişlerini delmeye devam et!”

Bununla yetinmeyip, delginin sesini taklit etmek gereği duydu, “Bızzz, bızzz, bızzz, bütün gün. Daha geniş açın lütfen. Daha geniş lütfen. Bızzz, bızzz, bızzz. O küçük, zarif, temiz ellerini de al ve buradan defol!”

Dişçinin suratı kaybolur kaybolmaz, daha kapı bile kapanmamıştı ki, gene bana döndü. Kızgın olmama rağmen içimden gülüyordum; çünkü bu adam deliydi meliydi ama yine de komikti.

Tekrar bana saldırmaya başladığında daha fazla sessiz kalamadım ve ben de ona bağırmaya başladım. Ondan daha yüksek sesle bağırıyordum ama.

“Allah aşkına, sen ne biçim bir adamsın ki zaten? Geçen sene iyi para kazandın, bu sene daha fazlasını kazanacaksın. Senin için çalıştım. Kazandığım her kuruşu anneme verdim. Gidip ondan para isteyemem. Bana niye bağırıyorsun ki?”

Ben bunların her birini söylediğimde o bunları yalanlayan cevaplar bağırıp duruyor, böylece saçma sapan bir diyalog sürüp gidiyordu.

Rowell Binası’nın aydınlığındaki bütün pencereler açılmıştı, sekreteri, muhasebecisi, dişçisi, avukatlar, meyve nakliyecisi ve diğerleri. Herkes

bağıranın kimler olduğunu biliyordu: Ermeniler, Saroyanlar; Aram ve yeğeni Willie.

“Allah aşkına sen ne biçim bir adamsın?” dediğim zaman, Aram “Büyük bir adamım, senin gibi bir eşşek değil ya!” dedi.

“Geçen sene çok para kazandın!”

“Hayatın üstüne bahse girebilirsin, senin ya da başkasının bilebileceğinden de fazla kazandım!”

“Ve bu sene daha da fazla kazanacaksın!”

“Hem de her yol, mana, şekil ve surette en fazlasını!”

“Senin için çalıştım!”

“Sen yiyip içip sıçtın, yaptığın şey bu işte!”

“Kazandığım her kuruşu anneme verdim!”

“Aptallıklarınla o kızı delirttin. Yazar olmak istiyorsun ha! Parayı bankada biriktir ve çek yaz, yazar olmanın yolu budur. Ben böyle bir yazarım işte, yoksa aptal bir şair değil. Neymiş, ay denize batıyormuş. Ay asıl senin boş kafana batıyor, ayın battığı yer orası işte. (Tabii bunlar şiir denince onun aklına ilk geliveren şeylerdi, nereden kafasına yerleştiyse.) Annene birkaç kuruş para veriyorsun, sonra günde altı yedi öğün yemek yiyor, odanda sıcak bir yatakta uyuyor, bedava otel servisi alıyorsun. Bana annene para verdiğine dair tek kelime daha etme. Senin paraların ha?”

“Gidip annemden para isteyemem.”

“İsteyemeyeceğine hayatın üstüne bahse girebilirsin. Para istiyorsan bankaya git, aynı benim yaptığım gibi. Onlara parayı neden istediğini söyle, verirler. Git, serseri olacağım de. Para vermeseler de kurutma kağıdı verirler. Kurutma kağıdı da her zaman işe yarar, öyle değil mi?”

“Bana niye bağırıyorsun ki?”

“Çünkü sen ailemin, kız kardeşimin, bütün Saroyan ailesinin yüzkarasısın. Şimdi defol git buradan!”

Neden bilmem, birden babam aklıma geldi. Ona bağıran birileri olmuşsa bile, şu kesin ki, kimse onunla bu şekilde konuşmamıştır; ama yine de içimde öyle bir his vardı ki birileri aynı şeyleri ona da söylemişti. Denize batan ayla kim ilgilenir? Böyle bir saçmalığı kim ister? Burası Amerika. Burası Kaliforniya. Burası Fresno. Gerçek dünya, ayın ve denizin dünyası değil.

Para alamayacağımı anladığım için daha fazla bağırmanın bir manası yoktu. Nasıl para bulabileceğimi de bilmiyordum; buna kazandığım para da dahildi ya da her nasılsa kazandığıma inandığım para. Belki de ben yanılıyordum, o haklıydı, belki de ben ona borçluydum, yazıhane benim için gerçekten bir okuldu belki de. Öyleyse her şeyden önce yapmam gereken, para kazanıp ona vermekti. Dayımın, zengin Ermeniler arasında en eli açık olanı diye yaptığı şöhretin pek bir yararı olmamıştı. Resmen her önüne gelene bağışta bulunur, her çeşit düşkün Ermeni'ye cömert yardımlar yapardı; çünkü ondan nasıl para sızdıracaklarını çok iyi biliyorlardı. Ona bir çek yazdırmanın yollarını da çok iyi öğrenmişlerdi. Sonra da şaşırmış gibi yaparak haykırırlardı, "Yüz dolar mı? Aram, doğrusunu istersen on dolardan fazlasını ummuyordum."

Suskun, ciddi, biraz şaşırmış ama hâlâ saygılı bir edayla yazıhaneyi terk ettim. Binadan süzülürcesine çıktım. Aşağı yürüyerek indiğim için asansör operatörüyle veya asansörde bulunabilecek herhangi biriyle yüz yüze gelmek zorunda kalmadım.

Californian Hotel'in garajına gittim. Oradaki adama kasabadan ayrılacak birileri olup olmadığını sordum. Otelde kalan birinin, arabasının saat dokuzda hazır olmasını istediğini söyledi. Daha saat altı bile değildi.

Bekleyeceğimi söyledim ve bekledim. Can sıkıcı şeydir beklemek. Hele o akşam canım iyiden iyiye sıkkındı. En sonunda bir bellboy, adamın birinin bagajlarını karşı kaldırımdaki otelden garaja getirdi; adam da yanındaydı. Düzgün görünümlü biriydi, ama ben onunla konuşmam gerektiğini hiç düşünmemiştim. Konuşmayıp da ne yapacaktım? Eve geri dönemezdim. Ama onunla yolculuk edip edemeyeceğimi sorarsam da beni geri çevirebilirdi ve bir gün için yeterince geri çevrilmiştim zaten.

İyi giyimli, hayatta başarılı olmuş bir insan görüntüsü veren, kırk yaşlarında biriydi. Puro içiyordu, bir çeşit satıcıydı herhalde. Keyfi yerinde

gözüküyordu; yine de ikinci defa küçük düşürülme riskini göze almak istemiyordum.

Herhalde beni görmüştü. Kasabayı terk etmek istediğimi de pek güzel biliyor olmalıydı. Nereye giderse gitsin, neden bir şey söylemiyordu sanki?

Açtım. Kendimi ümitsiz ve o zamana kadar bağlı olduğum her şeyden kopmuş hissediyordum; ama gel gör ki canlı, kıpır kıpır, açıkgöz biri olmak istiyordum, aynı filmlerde gördüğüm adamlar gibi, dalgacı, herkesin on saatlik herhangi bir yolculuğa beraber çıkmaktan memnunluk duyacağı türden biri yani. İstiyordum ama olamıyordum. Bu bir film değildi; bu, bendim işte.

En sonunda her şeyi göze almaya karar verdim, hepsi bu. Sabahleyin üçte, dörtte, bilemedin beşte, kasabanın dışında olabilecektim nihayet, tek başıma.

Adamın beni, benim de adamı görebileceğim bir yerde durdum ve “Otostop yapıyorum. Nereye olursa.” dedim. Hayatta ağzımın daha fazla kuruduğu bir anı hatırlamıyorum.

Daha lafımı bitirmemiştim ki korktuğumun başıma geldiğini hissettim. Gene aynı şey olmuştu, geri çevrilmiştim. Adam bana cevap bile vermemişti. Hemen oradan uzaklaşmak istiyordum; ama bu da son derece küçültücüydü. Oralarda oyalanmak, arabasına binip uzaklaşıncaya kadar adamla göz göze gelmemek daha iyi olacaktı.

Sonra da şansımı tren istasyonunda denemek zorundaydım. Döndüm, hemen önümdeki arabanın kaportasıyla ilgileniyormuş gibi yaptım. Motorun çalıştığını duydum, bayağı bir rahatladım. Motora iki kere gaz verildi, sonra adamın bana seslendiğini duydum. “Tamam, evlat. Atla bakalım. San Francisco’ya kadar uzun bir yolumuz var.” Neredeyse kaçacaktım ama kendime hâkim olmak zorundaydım.

“Ben Los Angeles’a gidiyorum.” dedim.

Adam purosunun ucuna üfledi, “Nereye olursa demiştin!” dedi.

“Nereye olursa, ama güneyde.”

Gene purosuna üfledi ve gazladı gitti.

Tam istasyona doğru yürümek üzereydim ki aynı bellboy başka bagajlarla çıkageldi. Bu sefer yanında ufak tefek yaşlı bir adam vardı. Adam doğruca bana geldi, “Araba arıyormuşsun diye duydum, ben Los Angeles’a gidiyorum.” dedi.

Bakersfield’da mola verdi, kendisiyle sandviç yiyip, kahve içmemi önerdi.

“Hiç param yok!”

“Biliyorum. Los Angeles’a vardığımızda cebinde bir doların olacak, merak etme, unut gitsin.”

Güneş batmadan az önce Los Angeles’a vardık. Şehir merkezinde arabadan indim, “Bunu asla unutmayacağım.” dedim.

“Unut gitsin.” dedi ve uzaklaştı.

İşte hiçbir zaman aklıma getirmediğim bu garip sessiz şehirdeydim. Benim hayal ettiğim şehir Los Angeles’tı. Çok yorgundum, ama heyecanlıydım da. Etrafta dolanmaya başladım, orada burada birkaç açık kafe gördüm, ama girmedim; çünkü mecbur kalmadıkça o gümüş doları bozdurmak istemiyordum. Bir çeşme buldum ve kana kana su içtim. Yarım saat sonra gidip gene içtim. Kendimi hem yıpranmış ve değersiz, hem de coşkulu ve mutlu hissediyordum. En sonunda başlamıştım işte, ufak tefek ihtiyar talihimi döndürmüştü.

Yıllar önce ölmüş olmalı. Ölmemişse bile Fresno’dan Los Angeles’a kadar konuşmamıza rağmen benim için yaptığı şeyin farkında değildir. Kendi hakkımda bir sürü şey anlatmış olmalıyım yolda; o kadar ki, bana ne kadar büyük, ne kadar beklenmedik, ne kadar inanılmaz bir iyilik yaptığını sezmiş olabilir.

“The Poem”

The New Saroyan Reader, California 1984

Sigortacı, Köylü, Halı Tüccarı ve

Saksıdaki Çiçek

Arşak Gorobakyan, hayatını New York Hayat Sigortası Şirketi adına poliçe satarak kazanan ufak tefek bir adamdı. Yalnızca kendi insanları, Ermeniler arasında çalışırdı. Yeni müşterilerine, sık sık, yirmi yıl boyunca üç yüz kişiye poliçe sattığını, bu güne kadar müşterilerinden iki yüz kişinin öldüğünü söylerdi. Bunu söylerken yüzünde hiçbir üzüntü ifadesi olmazdı. Bu sözler hayatın ne kadar acı ve elem dolu olduğunu belirtmek için de söylenmemişti. Tam tersine, Gorobakyan'ın yüzündeki gülümseme gösteriyordu ki, ölen bu iki yüz kişiden bahsetmekle onun demek istediği, bu iki yüz kişinin Azrail'i kandırdığı ve aynı zamanda New York Hayat Sigortası Şirketi sayesinde çok para kazandıklarıydı. “Hepsi de çok akıllı insanlardı.” derdi yeni müşterilerine. “Sizin gibi pratik ve zeki… Onlar, kendi kendilerine şöyle dediler: Evet öleceğiz, bundan kaçış yok, öyleyse gerçekle yüzleşelim.”

Tam bu anda sigortacı, ceketinin iç cebinden birtakım grafikler ve istatistikler çıkarır, “İşte.” derdi, “Gerçekler burada. Bugün kırk yedi yaşındasınız ve Allah'a şükür sapasağlamsınız; ama gerçekler gösteriyor ki beş yıla kadar ölmüş olacaksınız.”

Beş yıl içinde ölerek yüklü bir miktar para kazanmanın heyecanını müşterisiyle paylaşmak ister gibi yumuşak bir gülümseme kondururdu suratına. “Bu beş yıl içinde,” derdi, “şirketime ödeyeceğiniz paranın miktarı üç yüz seksen yedi dolardır. Öldüğünüz zaman kazanacağınız paranın miktarı ise yirmi bin dolardır, yani tamı tamına on dokuz bin altı yüz on üç dolarlık bir kâr söz konusu. Eh, bu da herhangi bir yatırım için oldukça iyi bir kâr.”

Bir keresinde, beş yıl içinde öleceğine bir türlü inanmayan bir köylüye çatmıştı.

“On yedi, on sekiz sene sonra gel.” diyordu köylü.

“Ama siz daha şimdiden altmış yedi yaşındasınız zaten.” diyordu sigortacı Gorobakyan.

“Biliyorum.” diyordu köylü, “Ama dolandırılmaya hiç niyetim yok. Ben daha yirmi sene yaşayacağım. Yeni yeni, üç yüz zeytin ağacı diktim, onların iyice büyüdüğünü görmeden ölmeyeceğimi biliyorum ben. Dutlardan,

narlardan, cevizlerden, bademlerden hiç bahsetmiyorum bile. Hayır, benim için böyle bir pazarlığa oturmanın zamanı gelmedi. Yirmi yıl daha yaşayacağımı biliyorum. Bunu kemiklerimde hissediyorum. Sana bir şey söyleyeyim mi?”

“Evet.” demiş sigortacı.

“Yirmi değil, otuz sene daha yaşayacağım. Sen de kabul edersin ki bu durumda ben kandırılmış olurum.”

Bizim satıcı sakin sakin konuşan kibar, ufak tefek bir adamdı, asla öfkelenmezdi. Köylüye cevaben, “Sizin sağlam yapılı biri olduğunuzun farkındayım.” demiş.

“Sağlam yapılı mı?” diye kükremiş köylü, “Sana bir şey söyleyeyim mi?”

Sigortacı başını evet anlamında sallamış.

“Söylediğin çok doğru. Ben çok sağlam yapılı bir adamım. Ölüm mü? Neden ölecekmişim? Ne için hemşerim? Hiç acelem yok. Para mı? Evet para güzel şey ama ben gene de ölmeyeceğim.”

Sigortacı sakin sakin sigarasını içiyor gibi görünse de içinde fırtınalar kopuyormuş, adamlarını toparlayıp ümitsizce yeni bir hücum girişiminde bulunmaya çalışan, bozguna uğratılmış bir süvari subayı gibi:

“Ölmeniz mi?” demiş köylüye, “Allah korusun. Bütün hayatım boyunca hiç kimsenin ölümünü dilemedim. Hayat güzeldir. Yazın sıcağında yediğimiz karpuzun tadı bizi mutlu eder.”

“Bir şey söyleyebilir miyim?” demiş köylü.

Sigortacı gene başıyla onaylamış.

“Doğru söylüyorsun. Bizi sevindiren şey yazın yediğimiz karpuzun tadıdır ve akşam serinliğinde ağaç altında yenen ekmeğin, peynirin, üzümün tadıdır. Lütfen devam et.”

“Kimsenin bu tatlı hayattan ayrılmasını istemem.” demiş sigortacı, “Ama yine de gerçeklerle yüzleşmeliyiz.”

Bir yandan da elindeki kâğıtları sallıyormuş.

“Çılgın bir dünyada yaşıyoruz. Siz güçlü bir adamsınız. Karpuzun tadına varıyorsunuz. Şehirde yürüyorsunuz. Bir araba gelip size çarpıyor. Neredesiniz? Öldünüz gitti işte!”

Köylünün kaşları bir anda çatılıvermiş.

“Evet.” demiş, “Otomobiller!”

“Allah korusun, bir kaza sonucu ölürseniz, iki katı para kazanacaksınız.” diye eklemiş sigortacı.

“Allah’ın cezası otomobiller.” demiş köylü, “Karşıdan karşıya geçerken dikkatli olmam gerek anlaşılan.”

“Hepimiz dikkat ediyoruz.” demiş sigortacı, “Ama bunun bize ne faydası var? Her sene otomobil kazalarında, Büyük Savaş’ta bir senede ölenlerden daha fazla sayıda insan can veriyor.”

“Bir şey söyleyebilir miyim?” demiş köylü.

“Söyle.” demiş sigortacı.

“Kendimi sağlama almak niyetindeyim. Galiba bir poliçe alacağım.”

“Bu çok akıllıca bir plan.” diye yanıtlamış sigortacı.

Köylü bir poliçe satın almış ve ödemelerini yapmaya başlamış. İki sene sonra, bir gün sigortacıyı evine çağırmış, terbiye sınırlarını aşmadan bir güzel azarlamış. Yüzlerce dolar ödemesine rağmen bir kere bile ölümün kıyısına gelmemiş olmaktan şikâyetçiymiş, bu ona çok tuhaf görünüyormuş.

“Artık poliçeyi istemiyorum.” demiş.

Sigortacı, iki sene prim ödedikten sonra poliçesini iade eden ve üç hafta sonra da kızgın bir boğa tarafından boynuzlanarak öldürülen adamın ironik hikâyesini anlatmış. Fakat köylü bu hikâyeden hiç mi hiç etkilenmemiş.

“Bir şey söyleyeyim mi?” demiş köylü, “Beni boynuzlayacak kadar güçlü boğa daha anasından doğmadı. Boynunu kırarım onun. Hayır, sağol, sigortalanmak istemiyorum. Yüzlerce kez bir arabanın önünden geçmem

gerekti, ama her defasında dikkatlice bir adım geri çekilip arabanın geçmesine izin verdim, oldu bitti."

Bu hikâye on dört yıl evvel cereyan etmişti. Hekimyan adlı bu köylü bugün hâlâ yaşıyor.

Aslında sigortacı köylülerdense daha aydın insanları tercih ederdi. Kendisi üniversite mezunuydu. Türlü türlü konulardan konuşabileceği insanları tercih ederdi; sonra lafı yavaş yavaş sigorta meselesine getirirdi. Kolej mezunu bir dişçiyle konuşmak için iki yüz mil yol kat ederek sık sık San Francisco'ya gittiği olurdu.

Bir keresinde Buick'ine atlayıp ülkeyi bir uçtan bir uca aşıp Boston'a gitmeye karar vermişti. On günlük bir yolculuk demekti bu. Yol boyunca görülecek çok şey vardı. Boston'da ablasını, eniştesini ve onların on bir çocuğunu ziyaret edecekti.

Boston'a gitmiş, ablasını ve onun ailesini ziyaret etmiş. Orada kendisi gibi üniversite mezunu bir halı tüccarıyla karşılaşmış. On günde üç kere adamın evine gitmiş, keyifli sohbetler etmişler. Adamın adı Harutyunyanmış ve muhabbet etmeye bayılıyormuş. Sigortacıya göre her konuda fikir yürütebilecek zekâda biriymiş. Ama iş hayat sigortasına gelince fark etmiş ki arkadaşının hiç o taraklarda bezi yok. En azından şimdilik.

Sigortacının Kaliforniya'ya dönme zamanı gelince halı tüccarı Harutyunyan, saksıda küçük bir çiçekle onu ziyarete gelmiş.

"Dostum." demiş halı tüccarı, "Benim Bakersfield'de sana çok yakın oturan bir erkek kardeşim var, yirmi senedir görmüyorum. Bana bir iyilik yapar mısın?"

"Tabii ki." demiş sigortacı.

"Bu çiçeği selamlarımla birlikte kardeşime götürür müsün?"

"Seve seve." demiş sigortacı, "Ne çiçeği bu?"

"Bilmiyorum, ama yaprakları çok güzel kokuyor, koklasana."

Sigortacı koklamış ama tam bir hayalkırıklığı yaşamış. Yine de bozuntuya vermemiş, “Şüphesiz cennete yakışan bir koku bu.”

Halı tüccarı, sigortacıya kardeşinin adını, adresini vermiş, sonra eklemiş:

“Bir şey daha. Her eyaletteki tarım bakanlığı bir yerden bir yere nakledilen bitkilerin zararlı böcek kontrolünden geçirilmesini zorunlu tutuyor. Bu çiçekte öyle zararlı böcek falan yok, ama yine de kanun kanundur. Onun için her eyaletteki ziraat odasında birkaç dakikalığına durmalısın, bir formalite işte.”

Sigortacının ağzından sadece “Ooo…” sesi çıkmış.

Bir kere söz verdikten sonra yapacak fazla bir şey yokmuş, çiçeği arabasına koyup Boston’dan ayrılmış.

Kanunlara saygılı bir adam olduğundan, çiçek, başına hayli bela olmuş. Geçtiği yerlerde ziraat odasını bulsa bile çoğu zaman müfettiş kasaba dışında oluyormuş ve ancak birkaç gün sonra dönüyormuş.

Böyle böyle sigortacı evine on günde döneceği yerde tam yirmi bir günde dönmüş. Bakersfield’e kadar yüz mil daha fazladan yol kat etmiş ve halı tüccarının kardeşini bulmuş.

Çiçek iyi durumdaymış, büyüyor ve sigortacının hiç hazzetmediği bir koku yayıyormuş.

“Kardeşinizin Boston’daki evinden, sizin Bakersfield’daki evinize tam üç bin altı yüz altmış sekiz mildir bu harika çiçeği yanımda taşıyorum. Kardeşinizin selamı var.”

Halı tüccarının kardeşi çiçeği sigortacı kadar bile sevmemiş.

“İstemiyorum bu çiçeği.” deyip kesip atmış.

Hayatta çok az şey sigortacıyı şaşırtabileceğinden, kardeşin bu kayıtsızlığını gayet olağan karşılamış. Çiçeği kendi evine götürmüş, arka bahçesine, toprağın en iyi olduğu yere ekmiş, gübrelemiş, su vermiş, bayağı ihtimam göstermiş.

“Bütün bunları çiçeği sevdiğimden yapmıyorum.” diyormuş komşusuna. “Tam tersine, bu çiçek benim midemi bulandırıyor. Ama belki bir gün gene

Boston’a kız kardeşimi ziyarete giderim. Eğer o halı tüccarıyla karşılaşırsam bana çiçeğini soracaktır; işte o zaman ben de göğsümü gere gere çiçeğinin büyüyüp serpildiğini söyleyebilirim. Günün birinde o adama bir poliçe satma şansımın hayli yüksek olduğunu seziyorum.”

“The Insurance Salesman, the Peasant,

the Rug Merchant and the Potted Plant”

The William Saroyan Reader, New York 1994

Üçüncü Sınıfın Minik Vatandaşları

Tom Lucca inanılmaz bir çocuktu. Sadece sekiz yaşındaydı. Üçüncü sınıfın en parlak öğrencisiydi denebilir; fakat kesinlikle söylenebilecek olan şu ki, sınıfın en uyanık, en yırtıcı zekâlı ve aynı zamanda en merhametli çocuğu Tom Lucca'ydı. Yine de zaman zaman hırçınlaştığı olurdu. Aduwa'nın teslim alındığı gün, işte bu anlardan biriydi. O gün yüzünde gururlu bir yan bakış, cebinde, hiçbir şüpheye yer bırakmayan sabah gazetesiyle sınıfa gelmiş, teneffüste bir faşist selamı çaktıktan sonra, sınıfımızın siyahi ikizleri Cain ve Abel Jefferson'a, yaşlı kral Haile Selassie[14] hakkında şimdi ne düşündüklerini sormuştu.

Miss Gavit, Abel'in "Daha evvel ne düşünüyorduysak gene aynı şeyi düşünüyoruz, Afrika'ya girmeye hakkınız yoktu." dediğini duydu.

Kendini yumruk yumruğa kavga etmeyecek kadar zeki, temiz ve iyi görünümlü bulan Tom, her şeyi anladığını gösteren inanılmaz İtalyan kahkahasını patlattı, "Yarından sonraki gün Adis Ababa'yı da alıyoruz." dedi.

Tabii bu sadece bir şakaydı ama yine de ne Cain ne de Abel bundan hoşlanmamışlardı. Miss Gavit, olaylar nasıl gelişirse gelişsin, çok yakında sorun çıkacağından emindi.

Eğer General Bono,[15] Adis Ababa'yı alır ve Tom Lucca kendinden geçip Cain ve Abel'i kışkırtırsa, üçüncü sınıftaki siyah çocuklarla, Tom kadar zeki olmayan ama belaya eyvallah deyip kavgaya tutuşmaya hazır Pat Ravenna, Willy Trentino, Carlo Gaeta gibi diğer İtalyan çocuklar arasında sorun çıkacağı kesindi. Tabii bir de öbür sınıflar vardı, daha büyük çocuklar.

Öte yandan, eğer imparator Haile Selassie'nin damadı Ras Desta Demtu, İtalyan güçlerini Harar'da geri püskürtmeyi başarırsa, Cain ve Abel kardeşler tek bir söz etmeseler bile, yine de bir şekilde böbürleneceklerdi, Detroit'in Esmer Bombacısı Joe Louis'in[16] zavallı Max Baer'i[17] nakavt ederek küçük düşürdüğü zaman, sınıfa, birbirlerine hafif yumruklar sallayarak girdikleri günkü gibi mesela. Sessiz ve yumuşak başlı bu çocuklardan, normalde hoşlanmamazlık etmeyenler bile o sabah onlara çok içerlemişlerdi.

Bu ihtimallerden hangisi gerçekleşirse gerçekleşsin, Miss Gavit yakında Cosmos Devlet Okulu'nda bela çıkacağına inanıyordu. Bunun nedeninin okuldan binlerce mil uzakta cereyan eden, üstelik yeni dersler, kesirler ve İngilizce dilbilgisi gibi başka sorunları olan öğrencilerini ilgilendirmeyen olaylar olması ona çok tuhaf görünüyordu.

Tom Lucca münasebetsizdi. Asabi bir neşe arz eden davranışlarının ne kadar tehlikeli olduğunun farkında değildi. On milyon Habeşistanlı'nın, İtalyan yönetimi altında yaşamasının onlara belki de Avrupalı giysiler ve ayakkabılarla donanacak kendi devlet adamlarından daha az zararlı olacağına inanan Miss Gavit bile, Tom Lucca'nın tutumundan rahatsız olmaya başlamıştı.

Habeşistan'ın birçok ileri geleninin, resmi görevlerini çıplak ayaklarıyla yerine getirmeleri gerçekten şaşılacak bir şeydi. Ayağında ayakkabısı bile olmayan, her iki ayağının beş parmağı da gözüken biri, nasıl ciddiye alınabilirdi ki? Yürüdüklerinde ayaklarından Amerikalılar'ınki gibi ön-emli sesler çıkaramayan insanlar…

Miss Gavit, masum ve barışçı bir ülkeye girip, küçük şehirleri bombalayarak her türden çaresiz insanı öldürme fikrinden tabii ki nefret ediyordu; tıpkı zehirli gazlar, makineli tüfekler ve alev makineleri hakkında söylenen her sözden nefret ettiği gibi. İtalyanlar'ın; Mussolini'nin dediğine bakılacak olursa, üzerinde yayılabilecekleri fazladan bir parça toprak için masum insanları öldürmekten çekinmemelerinin, çok zalimce olduğunu düşünüyordu.

İtalyanlar'ın ihtiyaç duydukları bütün yayılmayı kendi evlerinde, 119.000 mil karelik İtalya toprağında yapabileceklerine emindi. Aslında Mussolini'nin daha fazla toprağa ihtiyacı olduğuna da inanmıyordu. Bütün istediği gösteriş yapmak ve kahraman olmaktı. Bazı insanların böyle olmak için seçtikleri yol mide bulandırıcı oluyordu. Onlar bu yolda kaç kişinin katledileceğini umursamıyorlardı bile. Habeşistanlılar putperest de değildi ki; aynı İtalyanlar gibi onlar da Hıristiyandı, kiliseleri Hıristiyan kilisesiydi, Papa Pius[18] gibi onlar da Hz. İsa'ya inanıyorlardı.

Papa'dan hiç hoşlanmıyordu. Onu Paramount News Reel'de[19] görmüş, yüzünü hiç beğenmemişti. Kutsal birinden beklenemeyecek kadar kurnaz görünüyordu. Onun gerçekten kutsal olduğunu da düşünmüyordu zaten.

Başkalarının acılarını yüklenmeye hazır iyi ve mütevazı bir insandan çok, entrikacı bir politikacıya benzediği fikrindeydi. Ufak tefek, yaşlı ve ihtiyatlı bir görüntüsü vardı. İlk önce barış için dua ediyor, sonra İtalyanlar doğruca gidip Habeşistan'ı işgal ediyorlardı. Sonra Papa Pius gene barış için dua ediyordu, fakat savaş olduğu gibi devam ediyordu. Kimi kandırdığını sanıyordu bu adam?

Miss Gavit, Papa gibi dünyadaki bütün diğer önemli adamların da korku içinde olduğunu düşünüyordu.

Zavallı ağzı kalabalık Louisianalı politikacı Huey Long[20] payına düşeni almıştı. Halbuki her ailenin bir milyon doları olmasından başka ne istemişti ki? Bunda yanlış olan neydi? Radyoda bağıra bağıra, kendisinin, Birleşik Devletler'in bir sonraki başkanı olacağını söyleyerek Başkan Roosevelt'i[21] rahatsız etse bile böyle çocuk yürekli bir adamı neden öldürmek zorunda olsunlar ki? Her şeyden önce neden silahları icat ettiler acaba? Birbirlerini nasıl öldüreceklerini öğretmekten başka silahların dünya insanlarına ne faydası vardı ki? İlk önce vahşi hayvanlardan tedirgin oldular, sonra kızılderililerden, sonra da birbirlerinden korkmaya başladılar, Fransa Almanya'dan; Almanya Fransa'dan, İngiltere'den ve Rusya'dan; Rusya Japonya'dan ve Japonya Çin'den.

Miss Gavit hiçbir şey bilmiyordu. Dünyanın şu karışık halini bir türlü anlayamıyordu. Büyük Savaş sırasında ilkokula giden küçük bir kızdı, manastırın birinde rahibe olmayı düşlüyordu. San Carlo'dan gelen operanın, Hipodrom Tiyatrosu'nda temsil ettiği La Boheme operasını izleyip, zavallı veremli Mimi için gözyaşı dökerek eve döndüğü geceden sonra da opera sanatçısı olmayı hayal etmişti. Derken savaş bitmiş, bütün gösteriler, resmi geçitler sona ermişti. O da gem vurulmaz hayallerini yavaş yavaş unutmaya başlamıştı. Günün birinde William Farnum[22] gibi bir adamla karşılaşıp onun karısı olmak, yetkili ağızlardan bir Avrupa hanedanının gerçek mirasçısı bir prenses olduğunu öğrenmek gibi fantastik hayallerini ve aniden gelen servet, şan, şöhret, muhteşem aşklar, dünyanın en çok sevilen kadını olmak ile ilgili diğer bütün rüyalarını yıllar geçtikçe unutmuştu. Yılların verdiği durgunluk ve sınıf geçtikçe okulda edindiği bilgiler onu öğretmen olmaya itti. Yalnız ve uzun çalışmalardan sonra, apansız geliveren temiz bir aşk düşleyerek, öğretmen okulundan mezun olmuştu. Yirmi iki yaşında bir öğretmendi artık, tabii eğer iş bulabilirse.

Çok şanslıydı. Son beş yıldır, şehrin dışında, Güney Pasifik demiryolunun batısında, kendisinin de doğup büyüdüğü mahalledeki Cosmos Devlet Okulu’nda öğretmenlik yapıyordu. Babası bu talihe çok seviniyordu. Miss Gavit’in kazandığı paralar sayesinde yeni mobilyalar, radyo ve bir Ford satın almışlar, küçük kardeşi Ethel’i Kaliforniya Üniversitesi’ne gönderebilmişlerdi. Miss Gavit yine de ilerisini kestiremiyordu. Dünyada bir sürü olay olup bitiyordu ve genç öğretmen, tehlikeli şeyler olacağından korkuyordu.

Sık sık, ikindi vakti okuldan eve yürürken bu tehlikenin yakınlığını birdenbire o kadar kuvvetli hissediyordu ki, farkında olmadan adımlarını sıklaştırıyor, acaba değişen bir şey var mı diye etrafına bakınıyordu. Bir yandan da, kendi sınıfından üst sınıflara geçen bütün o küçük erkek ve kız çocuklarının yüzleri, sanki korkunç bir tehlikenin eşiğindelermiş, sanki hayatları katlanılmaz acılar içinde son bulacakmış gibi acı acı gözünün önüne geliyordu.

Şimdi İtalya ile Habeşistan veya İtalyan diktatörü Benito Mussolini ile Judah Aslanı Haile Selassie arasındaki bu meseleyle birlikte artan Tom Lucca’nın neşesi Miss Gavit’i bu çocuk için endişelendirmeye başlamıştı; çünkü, çocuğun aslında iyi kalpli olduğunu biliyordu, sadece aklı haylazlığa yatkındı, o kadar. Onu kaç kere Amadiolar’ın yirmi aylık küçük kızına sarılırken görmüştü. İtalyanlar’a özgü enerjik tavırlarla, bebekle konuşuyor gibi yapar, onu öper, gürültülü, şen kahkahalarla Amadiolar’a seslenirdi. Tom çok şakacıydı, açıksözlüydü, samimiydi; o kadar ki, kimi zaman bu özellikleri kabalığa kaçıyordu; ama art niyetli değildi. İtalyanlar böyleydi, bu bir kusur değil, tam tersine bir erdem. İyi niyetliydiler. Aşk, tutku, doğum, aile kavgaları hakkında günlük olaylarmış gibi gevezelik ederlerdi. Miss Gavit, Tom Lucca’yı birçok kereler kendi öğle yemeği olan sandviçleri Johnny Budge’a verirken görmüştü. Johnny Budge’ın babasının ne bir işi vardı ne de parası. Bunu yaparken Tom’un üstten bakan bir tavrı olmazdı. Miss Gavit onun ne söylediğini iyi hatırlıyordu:

“Doğru söylüyorum Johnny, bir lokma bile yiyemem artık. Sen devam et, ben bu sandviçi yemeyeceğim. Üç tane yedim bile. Sen almazsan zaten atacağım.”

Johnny Budge da şöyle cevap vermişti:

“Tamam Tom, istemediğine eminsen.”

Tuhaf olan da buydu zaten, yemeğini başkasına verecek kadar iyi kalpli olan da, Aduwa’nın alınmasından çılgınca gurur duyup, sanki Afrika’daki bu küçük çamurlu şehir kendini ilgilendirirmiş gibi sabah gazetesiyle sınıfa gelip, herkese yan yan bakan, siyahi ikizler Cain ve Abel Jefferson’ın ilkel içgüdülerini tahrik eden de bu aynı İtalyan çocuktu.

Miss Gavit, bütün bu saçmalığı durduracak bir şeyler yapabileceğini düşünüyordu. Oturup burnunun dibinde aptalca ve çirkin şeyler olmasını seyredecek değildi ya. Ne yapacağını çok iyi biliyordu. Okuldan sonra Tom Lucca’yı alıkoydu.

Son öğrenci de sınıftan çıkıp otomatik kapı yavaşça kapanınca, Miss Gavit, Tom Lucca’nın ne kadar rahatsız olduğunu hissetti. Sessizce oturuyordu, ama sanki kıpır kıpırdı. Bir Miss Gavit’e, bir saate bakıyor, sonra kalemini sıranın üstünde yuvarlıyordu. Miss Gavit, Cosmos Okulu’nda geçirdiği beş sene boyunca okuldan sonra alıkoyduğu bütün küçük çocukları hatırlardı. Hepsi de aynı ruh halinde olurdu. Doğrudan veya dolaylı da olsa suçlanmaktan kızgın, sıkıntılı bir sabırsızlık içinde bir an önce özgürlüklerine kavuşmak için ıstırap duyarlardı. Miss Gavit birçoğunun kendisini sevdiğini bilirdi. Genellikle öğrenciler öğretmenlerinden nefret etse de onlar etmezdi. Sadece bu küçük suç ve sorgu ortamından bir an evvel çıkmak, masumiyetlerine yeniden kavuşmak isterlerdi. Böyle düzinelerce çocuk görmüştü, hepsi aynıydı. Miss Gavit onu alıkoyma nedenini ve hareketlerinin enerjisini değil ama maksadını değiştirmesini Tom’a nasıl anlatacağını bilemiyordu. Mussolini’nin yaptıklarından bu kadar gurur duymamasını anlatmayı nasıl başaracaktı? İtalya, Habeşistan’ı ilhak edip, dünya normale, en azından az çok normale dönene, Cain ve Abel Jefferson kardeşler öfkelerini bastırıp yeniden diğer çocuklarla kaynaşana dek sakin olmasını isteyecekti.

“Sorun nedir?” dedi Tom. Çok saygılı ve kibar konuşuyordu; bu, hatasını kabul etmeye hazır olduğunu gösteriyordu. Suçunun ne olduğunu bilirse düzeltmek için elinden geleni yapacaktı. Bela istemiyordu.

“Sorun yok.” dedi Miss Gavit. “Seninle savaş hakkında konuşmak istiyorum, hepsi bu.”

“Peki efendim.”

“Cain ve Abel Jefferson’ın duygularını incitmemeye dikkat etmelisin.”

“Duygularını incitmek mi?” diye içinden geçirdi Tom. “Kim kifmin duygularını incitiyormuş? Bu kadar kolay incinen duygular hangi duygularmış? Ben ne dedim ki Allah aşkına? Bütün dünya İtalyanlar’a karşı ve bizim duygularımız incinmiyor, öyle mi? Herkes vahşi Afrikalılar’ın bizim narin askerlerimizin kıçına tekmeyi bastığını görmek istiyor. Bizim duygularımızı düşünen yok mu? Herkes Mussolini’den nefret ediyor. Bir kerecik olsun başka birinden nefret edemezler mi? Değişiklik olurdu.” diye düşündü Tom.

Utanmıştı ve sıkılmıştı. Anlamıyordu. Kalemi sıranın üstünde tıkırdatması Miss Gavit’in dikkatini çekmişti.

“Bilmiyorum.” diyebildi ve kalemi daha hızlı tıkırdatmaya başladı. Miss Gavit’i kederlendiren bir mimikle ona baktı.

“Sen bir Amerikalısın.” dedi Miss Gavit, “Cain ve Abel de öyle. Hepimiz Amerikalıyız. Bu çeşit çekişmeler bizi bir yere götürmez.”

“Ne çekişmesi?” diye düşündü Tom, “Dünyadaki herkes bizden nefret ediyor, bize isimler takıyor. İtalyanlar da bundan hoşlanmıyor olsa gerek.”

Bunları düşünüyordu ama Miss Gavit’e söyleyecek bir şey aklına gelmiyordu. Onun iyi bir öğretmen olduğunu biliyordu ama herkesin İtalyanlar’dan nefret ettiğini ona nasıl anlatacağını bilmiyordu; çünkü bu duygu İtalyancaydı ve o bunu tercüme edemezdi. Evde her şey başkaydı. Babası şarap fabrikasından eve gelir, sofraya oturur, Tom’un lisede okuyan abisi Mike’tan akşam gazetesini okumasını isterdi; annesi de dikkatlice dinlerdi. Mike da onlara olup biteni olduğu gibi anlatırdı, İngiltere’yi, Kızıldeniz’deki gemileri, Fransa’yı, Milletler Cemiyeti’ni. Babası yüklüce makarna yedikten sonra kalkar, boğazını temizleyerek lavaboya tükürür, sonra da İtalyanca “Peki peki, İtalya’yı öldürmeyi denesinler bir bakalım, piçoğlupiçler.” derdi. Annesi babasının bardağına biraz daha şarap koyar, babası bu sefer Amerikan dilinde “Allah kahretsin.” derdi. Tom bütün dünyanın İtalya’ya karşı olduğunu biliyordu ve ordunun Afrika’daki iyi şansı onu mutlu ediyordu, Aduwa’nın alınmasından ve bütün diğer

olanlardan memnundu, ama okulda Miss Gavit'le konuşurken ne diyeceğini bilemiyordu.

"Peki efendim." dedi.

Miss Gavit, Tom'un her şeyi mükemmelen anladığını düşündü ve artık olay çıkma olasılığının ortadan kalktığını hissederek neşeyle gülümsedi.

"Tamam, Tom." dedi, "Sadece söylediklerine dikkat et yeter. Şimdi gidebilirsin."

"Aziz İsa." diye içinden geçirdi Tom, "Herkesin canı cehenneme!"

Kalktı, kapıya doğru yürüdü. Eve yürürken bir yandan da kendi kendine İtalyanca konuşuyor ve Amerikanca sövüp sayıyordu; çünkü herkes kendilerine karşıydı.

Akşam, sofrada, Tom'un ağzını bıçak açmıyordu; ama babasının Habeşistan'da işlerin nasıl gittiği sorusuna Mike, İtalyanlar'ın ilerlediği ve Milletler Cemiyeti'nin İtalya'yı durdurmasına kalmadan her şeyin olup bitecek gibi gözüktüğü yanıtını verince, "O piç kurularına günlerini göstereceğiz." dedi. O an babası, Tom'un içini kemiren şeyin ne olduğunu merak etti. "Sorun nedir, Tom?" dedi Amerikan dilinde.

"Aduwa'nın alınmasından bahsettiğim için beni okuldan sonra alıkoydular. Bundan hoşlanmıyorlar."

Babası güldü, lavaboya tükürdü, sonra ciddileşti.

"Demek bundan hoşlanmıyorlar, öyle mi?" dedi İtalyanca. "Demek İtalyan ordusu katledilmediği için çok üzgünler? Bizden nefret ediyorlar, değil mi? Ordu hakkında istediğin gibi konuşabilirsin. Ordunun neler yaptığını her gün anlat onlara. Sakın korkma."

Ertesi gün Cain Jefferson, Tom Lucca'ya bir yumruk salladı, neredeyse gözüne gelecekti. Bunun üzerine Willy Trentino, Cain Jefferson'ı okuldan sonra dövüşe davet etti. Akşam Miss Gavit eve dönerken, Gregg'in fırınının arkasındaki boş arsada toplanmış bir grup siyah ve Rus çocuk gördü. Bunun savaş yüzünden çıkan bir kavga olduğuna emindi. Caddenin ortasında durdu, dalgın bakışlarla uzun uzun çocukları seyretti, bağrışmalarını dinledi. Tek düşünebildiği şuydu:

“Bu korkunç bir şey. Bu çocukları bu şekilde kavga ettirmeye hakları yok. Neden ilk önce silahları icat ettiler ki?”

Çocuk kalabalığına doğru koştu, sinirden titriyordu. Miss Gavit kalabalığın ortasında, Willy Trentino ve Cain Jefferson’ın kavga ettiği açıklığa gelince herkes bağrışmayı kesti. Willy’nin suratı kanlıydı ve Cain o kadar bitkindi ki güçlükle nefes alıyor, kollarını zor kaldırıyordu. Miss Gavit, sınıfta kızdığı zamanlar yaptığı gibi, ellerini birbirine vurdu ve iki çocuk kavga etmeyi bıraktılar, döndüler ve ona baktılar, rahatlamış ve utanmışlardı.

“Kesin şu saçmalığı!” dedi. Telaştan ve öfkeden nefes nefeseydi. “İkinizden de utanıyorum. Willy ve sen Cain, ne için kavga ettiğinizi zannediyorsunuz?”

“Miss Gavit.” dedi Cain, “Habeşistanlılar yüzünden bize gülüyorlar. Hepsi her gün bizi kızdırıyorlar, rahat bırakmıyorlar.”

“Ya siz?” dedi Willy, “Joe Louis, Max Baer’i yendiği zaman yaptıklarınız? Habeşistan savaşı kazanacakmış gibi gözüktüğü zamanlar yaptıklarınız?”

Sonra üç dört İtalyan çocuk hep bir ağızdan konuşmaya başladılar. Miss Gavit ne düşüneceğini, ne yapacağını bilemedi. Aynı kızı seven iki futbol oyuncusunun, o kız için kavga ederken, gene aynı kız tarafından el şıkışıp barışmaya davet edildikleri bir kolej filmini hatırladı.

“Çocuklar, el sıkışıp arkadaş olmanızı istiyorum, eve gidin ve bir daha asla kavga etmeyin.”

Ne Willy Trentino, ne de Cain Jefferson barışmak için elini uzatmayınca Miss Gavit çok şaşırdı ve binlerce mil uzakta, Habeşistan’daki bu kirli savaşın bu mahallede çok aptalca ve tehlikeli olaylara yol açacağını hissetti. Kalabalığın arasında Abel Jefferson’ı gördü, asık yüzünde derin bir nefret büyüyordu. Sonra Tom Lucca’yı gördü, gözleri heyecandan ve zevkten pırıl pırıl parlıyordu. Miss Gavit bunun korkunç bir şey olduğunun farkındaydı; çünkü nihayetinde bunlar küçük çocuklardı.

Sonra, öğretmenlerinin istediği gibi el sıkışıp barışacakları yerde, Willy Trentino, Cain Jefferson ve bütün diğer çocuklar arkalarını dönüp, ilk önce

yürüyerek, sonra suçluluk duygusunun baskın çıkmasıyla koşarak uzaklaştılar. Hırsından mendilini parçalayan ve ağlayan öğretmenlerini boş arsanın ortasında hayretler içinde bıraktılar. El sıkışmadılar ve barışmadılar. Ona itaat etmediler, koşup kaçtılar. Acı acı ağlıyordu genç kadın ama gözlerinden tek bir damla yaş bile düşmüyordu. Fırının sahibi Paul Gregg arsaya gelip, “Sorun nedir, Miss Gavit?” diye sorduğunda, genç öğretmen “Hiçbir şey Mr. Gregg. Bir somun ekmek istiyorum da, arka yoldan geleyim dedim.” diye cevap verdi.

Eve gelince beyaz ekmek somununu kahverengi kâğıt torbadan çıkardı, kırmızı mavi ekose desenli bir örtü serili mutfak masasının üstüne koydu. Uzun uzun ekmeğe baktı, ne düşündüğünü bilmeden aynı anda aklından binlerce şey geçiyordu. Kendini üzgün, incinmiş hissediyordu. Dünyadaki herkese kızgındı, İtalyanlar’a, Papa’ya, Mussolini’ye, Habeşistanlılar’a, Judah Aslanı’na ve İngiltere’ye.

Kavga eden ve onları seyreden çocukların yüzlerini hatırlıyordu. Ekmeğin kokusunu içine çekerken, dünyadaki olan biteni anlamaya çalışıyordu. Amadiolar’ın bebeğini öpen, sandviçini Johnny Budge’a veren küçük Tom Lucca, Aduwa alındı diye herkese yan yan bakıyor, öte yandan siyah ikizler Joe Louis için seviniyor, Habeşistan için üzülüyorlardı. Ekmek lezzetli kokuyordu ama tiksindiriciydi aynı zamanda. Abel Jefferson, Willy Trentino’yla kavga eden kardeşini sadece seyrediyordu, The Morning Chronicle suç haberleriyle doluydu, The Evening Bee de öyle. Kutsal Papa yüksek bir balkondan kutsal işareti yapıyor ve çok kurnaz görünüyordu. Birileri Huey Long’u vurmuştu; öğrencilerinden hiçbiri İngilizce dilbilgisini ve kesirleri anlamıyordu. Kendisinin güzelliklerle bezeli çılgın rüyalarını anlayan da yoktu. Küçük kız kardeşi Kaliforniya Üniversitesi’ndeydi. Ve gün akşam oluyordu. Kollarını masanın üstüne koydu ve başını kollarının arasına sakladı. Gözleri kapalı, kendi kendine konuşuyordu:

“Çocukları öldürdüler, öldürdüler onları.” Herkesin her yerde cinayet işlediğini biliyordu. Gözleri hâlâ kapalıydı. Ekmeğin kokusu çok trajik ve mide bulandırıcı geliyordu ve her şey karmakarışıktı.

“Citizens of the Third Grade”

The New Saroyan Reader, California 1984

[1] Robert Browning: (Londra 1812-Venedik 1889) İngiliz Şair ve yazar.

[2] Panvor: (Erm.) İşçi. Burada Saroyan'ın kelimeyi yanlış anlamda kullandığını düşünüyoruz. Ayrıca öykünün orijinalinin yer aldığı My Name is Aram kitabının 1937 telif baskısında, yazar Panvor yerine Pantalo [pantolon] ismini kullanıyor. [Y.N.]

[3] Galile [Celile]: İsa Mesih'in doğduğu Nasıra kasabasının bulunduğu bölge.

[4] Kadir-i Mutlak: Mutlak güç. Tanrı.

[5] The Wabash Blues: 1921 yılında bestelenmiş ünlü bir blues şarkısı. Adını ABD'nin Ohio-Indiana eyaletleri arasında akan bir nehirden alır. Beste Fred Meinken; güfte Dave Ringle.

[6] Dikranagert: (Erm.) Diyarbakır.

[7] Yevroba: (Erm.) Avrupa.

[8] Dünya Savaşı: I. Dünya Savaşı.

[9] Hayastan: (Erm.) Ermenistan.

[10] Nearer my God, to Thee: (İng.) Sana daha yakınım Tanrım.

[11] I have life: (İng.) Hayat doluyum.

[12] When the Roll is Called Up Yonder: (İng.) Hesap verme vakti gelip çattığında.

[13] Onward, Christian Soldiers: (İng.) Hıristiyan askerler ileri.

[14] Haile Selassie, Tafari Makonen: (Harar 1892-Adis Ababa 1975) Habeşistan İmparatoru.

[15] General Emilio de Bono: (Cassano de Bono 1866-Verona 1944) Mussolini’nin Afrika istilasını yürüten general.

[16] Joe Louis/Joseph Louis Barrow: (Alabama 1914-Las Vegas 1981) Amerikalı boksör, dünya ağır siklet boks şampiyonu.

[17] Max Baer: (Nebraska 1909-Kaliforniya 1959) Dünya ağır siklet boks şampiyonu.

[18] Pius XII, Eugenio Pacelli: (Roma 1876-Castel Gandolfo 1958) Papa. 1939’dan ölümüne kadar papalık yaptı. Hitler rejimine karşı resmen ses çıkarmamasıyla da tanınır.

[19] Paramount News Reel: (İng.) Paramount’un Haber Kuşağı anlamında. Televizyonun henüz icat edilmediği dönemlerde, sinemalarda film gösterimlerinden önce güncel haberlere yer verilirdi. Bu haberler, özellikle savaş zamanlarında propaganda ağırlıklı olurdu.

[20] Huey Long: (Winnefield 1893-Louisiana 1935) ABD kamuoyunda diktatörlükle halkçılığı birleştiren görüşleriyle tanınan politikacı. Louisiana eyaleti valiliği ve ABD senatörlüğü yaptı. Zenginlerden para tazmin edip fakirlere dağıtma, kişisel kazanç, servet ve mirasları kısıtlama önerilerini ve başkan adaylığını açıkladıktan bir ay sonra bir suikastçı tarafından öldürüldü.

[21] Franklin Delano Roosevelt: (New York 1882-Georgia 1945) ABD 32. başkanı. ABD’yi 1929 Ekonomik Bunalımı’ndan sonra düze çıkaran ve II. Dünya Savaşı’nda başarıyla yönlendiren lider olarak tanınır.

[22] William Farnum: (Boston 1876-1953) Amerikalı tiyatro ve sinema yıldızı.